

ΑΙ ΠΑΝΔΗΜΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Ἡ ἔρευνα τῶν ἀφορώντων εἰς τὰς δημοσίας γυναῖκας κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, ἐνὸς δῆλα δὴ κεφαλαίου σημαντικοῦ ἀπὸ κοινωνικῆς ἐπόψεως, ἐν ᾧ ἐξετάζεται ὁ βίος τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ὄντων καὶ περιγράφεται ἡ ἀπέναντι αὐτῶν στάσις τῆς τε κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοια τῆς πολιτείας, εἶναι λίαν δυσχερῆς, ἐλλείψει ἐπαρκῶν πηγῶν.

Διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πλὴν ἄλλων πηγῶν πρὸς μελέτην τοῦ βίου τῶν κοινῶν γυναικῶν, ἔχομεν τὰς κωμωδίας, τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς παριστάνονται σχετικαὶ σκηναί, πρὸς δὲ καὶ εἰδικὰ συγγράμματα ὡς λ.χ. τοῦ Λουκιανοῦ τοὺς ἑταιρικοὺς διαλόγους¹.

Διὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον τὰ δύο τελευταῖα ἐλλείπουσι παντελῶς. Ὡς πρὸς τὸ θέατρον, ἐλάχιστα καὶ τοῦτο βοηθεῖ πρὸς τὸ θέμα, διότι αἱ παριστανόμεναι κωμωδίαι, παλαιότερον μὲν ἦσαν αἱ ἀρχαῖαι, κατόπιν δὲ καὶ ἐξέλιπον ὑπὸ τὸν τύπον αὐτὸν διὰ τὸν ἐναντίον τοῦ θεάτρου πόλεμον τῆς ἐκκλησίας. Τὸ περιβάλλον ἄλλως κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ λέγη καὶ νὰ ὑπαινίσσεται τις ἀπὸ σκηνῆς ὅσα οἱ ἀρχαῖοι κωμικοί. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ ἀποκομίσωμεν διὰ τὸ θέμα μας ἐκ τοῦ θεάτρου, εἶναι ἡ ἐξακρίβωσις τῆς σχέσεως τῶν μιμᾶδων καὶ σκηνικῶν καθόλου πρὸς τὰς πανδήμους γυναῖκας καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν εἰς αὐτὰς ἀναφερομένων νομικῶν διατάξεων. Ἱεροδουλοὶ, φυσικά, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν δὲν ὑπάρχουσι, οὐδ' ἔχομεν σφωζομένας τοιχογραφίας, ὡς τὰς τῆς Πομπητίας, ἣ καὶ ἐν πίναξιν εἰκόνας, αἵτινες θὰ ἐβοήθουν.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ὑπαρξίς τοιούτων εἰκόνων εἰς Βυζαντινὰς οἰκίας φαίνεται πως παράδοξος, καὶ ὅμως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἑλληνας προτροπικῷ του (κεφ. 4, PG, 8,160) ὁμιλεῖ οὐ μόνον διὰ τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνηρημένα πινάκια ἐν οἷς εἶχε ζωγραφηθῆ γυμνῆ ἢ Ἀφροδίτῃ δεδεμένη ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἄρην καὶ γυμναὶ κόραι καὶ σάτυροι καὶ μορίων ἐνστάσεις, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Φαλαίνιδος περιγραφέντα συνουσιαστικὰ σχήματα, βραδύτερον δὲ ὁ Νύσσης Γρηγόριος (PG, 44,345,656) περὶ εἰκόνων ἐπὶ τῶν κονιαμάτων τῶν τοίχων παριστανουσῶν σκανδαλώδεις σκηνάς. Τόσον ἀληθὲς εἶναι τοῦτο, ὅχι βέβαια εἰς

1. Πβ. βραδύτερον καὶ τῶν ἐπιστολογράφων τὰς ἐπιστολάς τῶν ἑταιρῶν.

εὐρεῖαν κλίμακα συνηθιζόμενον, ὥστε ἡ ἐν Τρούλλῳ ἕκτη οἰκουμενικὴ σύνοδος διὰ τοῦ ἑκατοστοῦ κανόνος τῆς ἡναγκάσθη ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν τοιαύτην συνήθειαν. Ὁ κανὼν λοιπὸν λέγει : «Τὰς οὖν τὴν ὄρασιν καταγοητευούσας γραφὰς εἴτε ἐν πίναξιν εἴτε ἄλλως πως ἀνατιθεμένας καὶ τὸν νοῦν διαφθειρούσας καὶ κινούσας πρὸς τὰ τῶν αἰσχυρῶν ἡδονῶν ὑπεκκαύματα οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ νῦν οἰφδήποτε τρόπῳ προστάσσομεν ἐγχαράττεσθαι, εἰ δέ τις τοῦτο πράττειν ἐπιχειρήσει, ἀφοριζέσθω»¹, ὃν κανόνα ἐπεξηγῶν ὁ Βαλσαμὼν λέγει ὅτι οἱ ἐρωτομανοῦντες ἐν πίναξιν ἢ ἐν τοίχοις εἰκόνιζον ἐρωτιδία «ἢ καὶ τινα ἕτερα μυσσαρά, ὅπως τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας διὰ τῆς πρὸς ταῦτα ὀράσεως ἐκπεραίνωσιν»².

Καὶ ἡ σύνοδος δὲ τοῦ 789 εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται ἀπόβλητος καὶ ἐπιβλαβὴς ὁ ζωγραφίζων «σχήματα πορνικὰ καὶ θεάματα»³. Τὰ ἀνωτέρω δ' ὑπαινίσσεται καὶ Συμεὼν ὁ Μεταφράστης ὅταν γράφῃ : «αἰ πρὸς τὰ αἰσχυρὰ κινούσας τὴν ὄρασιν γραφαὶ ἀζωγράφητοι»⁴.

Ἀσφαλῶς δὲ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀναφέρονται καὶ τὰ ἐν Νομοκάνονι τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης «περὶ ζωγραφίας ἀτίμου ὁποῦ ποιουσί τινὲς νὰ παρακινουῦνται ὀρῶντες εἰς πορνείαν»⁵.

Δὲν ἀρνούμεθα ἐν τούτοις ὅτι ὑπάρχουσι καὶ σχετικαὶ πηγαι διὰ τὸ περὶ πανδήμων γυναικῶν θέμα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἐν πρώτοις σημαντικὰς παρέχουσι πληροφορίας, πλὴν τοῦ Παιδαγωγοῦ τοῦ Κλήμεντος, οἱ λόγοι τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, προεξάρχοντος τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι, ἐν οἷς ὁμιλοῦσιν οὗτοι περὶ θεάτρου, ἵπποδρομιῶν, πορνείας, καλλωπισμοῦ γυναικῶν καὶ μοιχείας. Μετὰ ταῦτα ἔρχονται τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα ἐξ ὧν μανθάνει τις τὰ κατὰ τὸν βίον τῶν δημοσίων ὡς καὶ τῶν ἐν καπηλείοις καὶ ξενοδοχείοις πορνευομένων γυναικῶν καὶ τὰς προσπαθείας ὁσίων ἀνδρῶν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν. Ἐπ' ἕσης πολλοῦ λόγου ἄξιον εἶναι ὅσα διδασκόμεθα ἐκ τῶν περὶ σκηρικῶν καὶ προαγωγῶν διατάξεων τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ ὅσα σχετικὰ πρὸς τὸ θέμα μας λέγουσιν οἱ κανόνες τῶν ἱερῶν συνόδων καὶ οἱ ἐρμηνευταὶ αὐτῶν⁶. Εἰς τὰς πηγὰς αὐτὰς δεόν νὰ προσθήσῃ τις τὰ ρητορικὰ μεσαιωνικὰ γυμνάσματα καὶ ἡθοποιίας,

1. Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,545.

2. Ράλλη - Ποτλῆ, Ἐνθ' ἀν. 546. Βλ. καὶ Μ. Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, Ζ' κεφ. Α' (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 6,301).

3. Mansi, τόμος XII,241.

4. Συμεῶνος Μεταφράστου, Ἐπιτομὴ κανόνων, PG, 114,292.

5. Κῶδ. 11, κεφ. Β'. Περὶ ἐρωτιδίων καὶ ἐρωτικῶν σκηνῶν ἀπεικονιζομένων ἐν τοῖς τοίχοις τῶν Βυζαντινῶν οἰκιῶν καὶ τῶν σχετικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀπαγορεύσεων βλ. Κουκουλέ, Περὶ τὴν Βυζαντινὴν οἰκίαν, ΕΕΒΣ, τόμ. 12,125.

6. Ἐνταῦθα ἐπιβοηθητικῶς μνημονευτέοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι νομοκάνονες

ἐνθα ὁ λόγος περὶ γέροντος ἢ φιλαργύρου ἐρασθένους ἑταίρας, τὰ Βυζαντινὰ μυθιστορήματα, σχετικὰ χωρία ἐκ Βυζαντινῶν ποιημάτων καὶ σοφοῦ ἐκ πεζῶν συγγραφέων, καὶ δὴ ἐρωτικῶν καὶ ἐπιστολογράφων, τέλος δὲ κατὰ τοὺς ἐσχάτους Βυζαντινοὺς χρόνους τοὺς στίχους τοῦ ἀδυροστόμου Κρητῶς Στεφάνου Σαχλίκη¹.

Βοηθήματα διὰ τὸ θέμα γενικὰ ὑπάρχουσι πλεῖστα, ταῦτα ὁμολογεῖται περὶ ἑταίρων παρ' ἀρχαίους Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις, δὲν ὁμιλοῦσι περὶ τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Καὶ τὸ νεώτερον ἔργον τοῦ G. Sorge, *Geschichte der Prostitution* οὐδὲν ὀλίγον βοηθεῖ. Ὁ μόνος, ὅστις εὐρύτερόν πως διέλαβε περὶ τοῦ ζητήματος μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὁ Pierre Dufour ἐν τῇ ἑαυτοῦ *Histoire de la prostitution*².

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς ἐξέτασιν τοῦ θέματος ἡμῶν, σκοπίμον κρῖνομεν νὰ εἴπωμεν τί ἐννοοῦμεν μὲ τὴν λέξιν πόρνη· ὄχι βέβαια ὅ,τι καὶ οἱ Βυζαντινοί, οἵτινες εἰς αὐτὴν ἀπέδιδον εὐρεῖαν σημασίαν. Ἐκεῖνοι π.χ. οὕτως ἐξαπατήριζον καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐρωμένου ἀποπλανηθεῖσαν καὶ διαφθαρεῖσαν ὡς καὶ τὴν μετὰ τοῦ ἐρωμένου συζῶσαν, πρὸς δὲ τὴν ἐλευθέραν βιασθεῖσαν παρθένον, τὴν ἐν αἰχμαλωσίᾳ βιασθεῖσαν καὶ τὴν μοιχευομένην, ὡς καὶ τὴν ὑπανδρευθεῖσαν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ δεσπότη.

Ὁ θέλων νὰ ἴδῃ πόσον εὐρεῖαν σημασίαν ἀπέδιδον οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὸ πορνεῖν, ἃς λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον (PG, 36,304) «οὐχ ἡ περὶ τὸ σῶμα μόνον ἁμαρτία πορνεία λέγεται, ἀλλὰ καὶ οἰοῦν ἡμαρτες»· ὁ μοναχὸς, κατὰ τὸν Θεόδωρον Στουδίτην (PG, 99,1756) καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Σωφρόνιον (PG, 87°.3368) «ἐὰν μεθύσῃ, ἐπόρνευσεν» καὶ ὅτι σήμερον τὸ πορνεῦν, ἐπὶ διαφορῶν ἀντικειμένων λεγόμενον, ἰσοδυναμεῖ τῷ φθειρομαι, καταστρέφομαι. Οὕτως ἐν Κάμπῳ Ἀβίας τῆς Μάνης λέγουσιν ὅτι ἐπόρνεψε ἡ βίδα, ἐν Κυθήροις ὅτι, ἐπόρνεψε ἡ κλειδαριά καὶ περὶ ξηραينوμένων δὲ προώρως καρπῶν λέγουσιν ἐν Πάρῳ ὅτι ἐπόρνεψαν.

Ἡμεῖς ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν, ἐξαιροῦντες τὴν παλλακὴν καὶ τὴν φίλην, ὑπὸ τὸν ὄρον πόρνη ἐννοοῦμεν τὴν ἐκουσίως, ἔνεκα πτωχείας, σωματικῆς ἀνάγκης ἢ συμφωνίας ἢ καὶ ἀκουσίως, ἐφ' ὅσον ἦτο δούλη ἢ αἰχμάλωτος, ἀσκοῦσαν ὡς ἐπάγγελμα τὴν πώλησιν τῆς ὥρας ἢ, ὡς λέγουσι τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα «οὐ τὴν περιπεσοῦσαν ἀπαξ εἶτε καὶ εἰς ἓνα ἢ δύο ἢ τὴν φθαρεῖσαν μὴ θέλουσαν ἢ ἐκ συμβάσεως ἢ ὑπὸ πλάνου πλανηθεῖσαν, ἀλλὰ τὴν ἐξεπίτηδες καὶ ἐξ ἔθους εἰς πολλοὺς πλανηθεῖσαν καὶ περιπεσοῦσαν» ἢ «τὴν πόρνον ἐκ τοῦ σώματος δημοσίᾳ ποιουμένην» ἢ «τὴν χύδην μιγνυμένην πολλοῖς» ἢ

1. Διὰ τὴν ἔτι νεωτέραν ἐποχὴν βλ. τὸ συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν (Krumbacher).

2. Ἐν τῷ Γ' τόμῳ τοῦ ἔργου, κεφ. 6-9. Πβ. καὶ τὸ ἔργον τοῦ P. Dupouy, *Histoire de la prostitution*.

«τὴν ἔκουσιν βουλήσει τὴν πορνείαν ἐλομένην διὰ φύσεως ἀνάγκην ἢ καὶ πένιαν» ἢ τὴν «διὰ τὴν ἡδονὴν ἔκουσίως ἑαυτὴν ἐπιδοῦσαν τῇ ἁμαρτίᾳ» ἢ «τὴν ἡδονῇ χαριζομένην τὸ πᾶν» ἢ «τὴν πᾶσιν ἐπιδιδούσαν ἑαυτὴν ἀτάκτως» ἢ «τὴν πανδήμως ἐταιριζομένην» ἢ «ἢ τὴν ὄνιον παρέχουσαν τῷ δήμῳ τὸ σῶμα»¹.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπέδιδον μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν παρθενίαν· τούτου ἕνεκα τὸν φθειραντα παρθένον ἐτιμῶρον αὐστηρῶς σωματικὰς ποινάς, δήμευσιν τῆς περιουσίας καὶ τὸ τέλος τῆς παρθενοφθορίας ἐπιβάλλοντες², οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ θεραπαινίδας, ἂν ἠγόραζον, ἐφρόντιζον, διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον, πρῶτον διὰ τῆς μαίας νὰ ἐξακριβώσωσιν, ἐὰν αὐταὶ ἦσαν παρθένοι, συνήθεια, τὴν ὁποίαν ἐφῆρμοζον καὶ ἐπὶ τῶν συνεισάκτων, τῶν ἀπροστατεῦτων δῆλα δὴ παρθένων, τὰς ὁποίας πολλοὶ, μάλιστα κληρικοὶ, προσελάμβανον εἰς τὸν οἶκόν των, διὰ νὰ προστατεύωσι, σκανδάλου ἔννοεῖται πολλάκις πρόξενοι γινόμενοι καὶ τὰς διαμαρτυρίας τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας προκαλοῦντες, οἵτινες οὐχὶ σπανίως καὶ δημοσίᾳ κατὰ τοῦ ἐθίμου ὠμίλουν³.

Τοιαῦτα περὶ παρθενίας φρονοῦντες οἱ Βυζαντινοὶ ἔννοεῖται ὅτι ἐθεώρουν τὴν πορνείαν ὡς ἁμάρτημα, τῆς ἐκκλησίας ἀρνούμενης ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον τὴν θεῖαν κοινωνίαν εἰς τοὺς ὀπωσδήποτε πορνεύοντας⁴, καὶ ὡς μίαν τῶν βαρυτάτων ὑβρέων διὰ γυναῖκα ν⁵ ἀποκληθῆ αὕτη πόρνη⁵ ἢ κόρη πόρ-

1. Μ. Βασίλειος, PG, 31,404. Ἀστέριος Ἀμασειας, PG, 40, 221. Βαλαμών, Εἰς τὸν 86ον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,505. Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ., κεφ. 68ον 42,10. D r e x l, Ἑλληνικοὶ νόμοι τῆς Κύπρου, MB, 6,583.

2. Ἡ παρθένος, μετὰ τὴν φθοράν, ἐὰν δὲν ὑπανδρευέτο μετὰ τὸν φθορέα, ἐθεωρεῖτο ἄτιμος καὶ ἐλέους ἀξία (Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 4,160⁵, 247,380).

3. Χρυσόστομος, PG, 47,516.

4. Χρυσόστομος, PG, 601,40⁶, 63,757. Μ. Βασίλειος, PG, 32,797. Κλήμεντος Ρώμης, Ἀποστολικαὶ διαταγαί, PG, 1,564. Περὶ τῆς στάσεως τῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι τῆς πορνείας. Βλ. P i e r r e D u f o u r, Histoire de la prostitution, 3,108 ἔξ.

5. Χρυσόστομος, PG, 60,233. Πουλολόγος, στίχ. 163,182 (CG, 184). Ἴδου πῶς περιγράφει τὴν πόρνην ὁ Χρυσόστομος (PG, 61,727). «Ἡ διαφθορά, ἢ προφανῆς ὑβρις τῆς φύσεως, ὁ τοῦ θήλεος γένους δημόσιος θρίαμβος, λώβη σωματῶν τε καὶ ψυχῶν, λοιμὸς τέρπει κεκρημένος, τάφος κεκοιμημένος, ἄδου ἀκατάσχετον καὶ ἀκόρεστον στόμα, θανάτου κεκαλλωπισμένον προπύλαιον, ἀναίδεια παρρησιαζομένη, αἰσχρὴ ἀναίσχυντος, κάπηλος τῶν οἰκείων μελῶν, πάσης παρανομίας διδάσκαλος». Ἐν δὲ τοῖς νόμοις συγγράμμασι τοῦ αὐτοῦ πατρὸς (PG, 61,710) χαρακτηρίζεται ὡς «τῶν νέων ἱξὸς θάνατον προξενούσα, δυσωδία πόλεως, πολύσηπτος γάγγραινα, τῆς ἀκολασίας ἐνθήκη, τυραννὶς τῶν γάμων, τῶν βαλαντίων κένωσις, τῶν χρημάτων ἔκροή».

νης¹ ἢ πολιτικῆ² ἢ πρ ο ε σ τ ῶ σ α³, ὕβρις, δυστυχῶς, ἥτις ἀπηϋθύνετο συχνὰ οὐ μόνον εἰς τὰς ἕξ ἐπαγγέλματος ἐταίρας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν οἰκοδεσποινῶν εἰς τὰς δούλας αὐτῶν.

Σύμφωνον δὲ πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην εἶναι ὅτι αἱ ἐταιρικὸν διάγουσαι βίον συχνὰ καλοῦνται ταπειναί, ἄτιμοι, οἰκτραί, εὐτελεῖς⁴, χαμηλαὶ καὶ τὸ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι ἀνεγνώριζον μὲν ὅτι ὑπόκειται τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ ὁ προσβάλλον γυναικα ἐνδεδυμένην σχῆμα πόρνης, παρεδέχοντο ὁμως συγχρόνως ὅτι οὗτος «ἦττον ἀμαρτάνει»⁵.

Τὴν περιφρόνησιν δὲ πρὸς τὰς τοιαύτας γυναικας (πόρνας, σκηνικὰς, ἐργαστηριαρχίσσας, καπηλίσσας) καὶ τὴν κακὴν περὶ αὐτῶν γνώμην τῆς κοινωνίας δεικνύει τὸ ὅτι οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν ἐπετρέπετο νὰ συζευχθῶσιν αὐτὰς⁶ καὶ ὅτι τοῦναντίον, πρὸς τιμωρίαν, οἱ νόμοι ἐπέτρεπον, ἵνα ἡ κόρη συγκλητικοῦ, ἥτις διὰ τοῦ σώματος κέρδος ἐποίησεν, ἀτιμωρητὶ συνάψῃ ἐπίψογον γάμον μετ' ἀπελευθέρου, ἀφ' οὗ, ὡς λέγουσι, δὲν διατηρεῖται τιμὴ εἰς ἐκείνην, ἥτις ἤγαγεν ἑαυτὴν μέχρι τοσοῦτου αἴσχους⁷.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς ἐταίραν δὲν ἐπετρέπετο νὰ μαρτυρῇ κατὰ κατηγορουμένου⁸, ὅτι ἡ παρουσία πόρνης εἰς συγκεντρώσεις σεμνῶν γυναικῶν προσῆπτεν ἀτιμίαν εἰς αὐτάς⁹, ὅτι ὁ μοιχεύων τὴν προῖ-

1. Χρυσόστομος, PG, 60,62-63,554. Πουλλολόγος, στίχ. 218 (CG, 185). *Ἐπιθι καὶ Φ. Κοουκούλε, Βυζαντινῶν ἔριδες καὶ ὕβρις, 33. Μωρὴ κοπελλορρίκουσα, πόρνη, θυγάτηρ πόρνης Πουλλολόγος, στίχ. 218 (CG, 185). Καὶ τὸ πόρνης ἢ κούρβας υἱὸς ἦτο τότε δεινὴ ὕβρις (Χρυσόστομος, PG, 63,554). Πείρα τίτλ. ΕΑ', 6. Πβ. καὶ τὴν σημερινὴν κοινὴν ὕβριν «πουτάνας γυιέ». *Οτι δ' ὁ υἱὸς τῆς πόρνης ἐθεωρεῖτο ἄτιμος ἐν τῇ πόλει εἶπεν ὁ Χρυσόστομος (PG, 60,626). Φ. Κοουκούλε, Βυζαντινῶν ἔριδες καὶ ὕβρις, 23.

2. Πουλλολόγος, *Ἐνθ' ἀν. στίχ. 216. Παρὰ τῷ Λεοντίῳ Μαχαιρῆ Χρονικ., 574,14 (Dawkins) φέρεται «βρομισμένη καὶ κακὴ πολιτικῆ».

3. Χρυσόστομος, PG, 62,109.

4. Σύνοψις M, 16,16 (JGR, 5,505). Πουλλολόγος, στίχ. 161 (CG, 184). Σύνοψις ἦττον M, 112 (JGR, 2,167). Περὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῶν σκηνικῶν, αἰτινες πολ- λάκις συγγέονται μὲ τὰς πόρνας βλ. A. M ü l l e r, Das Bühnenwesen in der Zeit von Constantin d. gros. bis Iustinian ἐν Neue Jahrbücher für das kl. Altertum, 23-24,51 ἐξ.

5. Σύνοψις Y, 1,11 (JGR, 5,628). Βασιλικὰ, 60,21,14.

6. Ἐκλογὴ κατὰ τὸ πρόχειρον ἠϋξημένη, τίτλ. 28,14 (JGR, 4,130). Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν ταῖς Ἀσίζαις τῆς Κύπρου. MB, 6,551. *Ο Ἰουστινιανός, θέλων νὰ συζευχθῇ τὴν Θεοδώραν, ἠνάγκασε τὸν βασιλεῆ νὰ λύσῃ τοὺς νόμους καὶ οὕτω «τοῖς ἄλλοις ἅπασι βάσιμον κατεστήσατο τὴν πρὸς ἐταίρας ἐγγύην». Πρ ο κ ο π ῖ ο υ, Ἀνέκδοτα, 9,51.

7. Πανδέκται, 23,2,47. Ἐπιτομή, τίτλ. 14,36 (JGR, 2,368). *Ἐπιθι καὶ P. D u f o u r, Histoire de la prostitution, 3,161,162.

8. Πανδέκται, 22,5,5. Βασιλικὰ, 21,1,3.

9. Πουλλολόγος, στίχ. 223 (CG, 186).

σταμένην ἐργαστηρίου ἔμενεν ἀτιμώρητος «τῶν γὰρ εὖπολῆπτων γυναικῶν σωφρονεῖν οἱ νόμοι προενοήσαντο, τῶν δὲ εὐτελῶν καὶ χαμηλῶν καταπεφρονηκασιν¹. Τέλος τὴν πορνεύουσαν θυγατέρα ἠδύνατο ἐλευθέρως ν' ἀποκληρώσῃ ὁ πατήρ². Καὶ ἡ ἐκκλησία δὲ τῶν πορνῶν τὰς προσφορὰς δὲν ἐδέχετο³.

Ἄφ' ἑτέρου δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ τις ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, διάκονος ἢ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθ' ὅλου καταλόγου, ἂν συνεζεύγνυτο ἑταίραν⁴, ὁ δὲ προσβάλλων τὴν ἱερότητα τοῦ παλατίου καὶ εἰσάγων εἰς αὐτὸ πόρνην καὶ συζῶν μετ' αὐτῆς, ἀνακαλυπτόμενος, ἔδιδε τὴν ἐσχάτην δίκην⁵.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, θὰ εὕρη τις πολὺ φυσικὰ τὰ παράπονα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν νόμων, οἵτινες δὲν ἐπὶ ἡμῶν μὲν τὴν πορνείαν, μὴ θεωροῦντες ὅμως αὐτὴν πονηρὰν καὶ κολάσεως ἀξίαν, δὲν τὴν ἀπηγόρευον, ὡς «εὐκολίαν» χαρακτηρίζοντες τὴν ἄσκησιν τοῦ ἑταιρικοῦ ἐπαγγέλματος⁶.

Ἐν γένει, ἐν ᾧ παρ' ἀρχαίοις δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπίψογον τὸ νὰ συναναστρέφεται τις μετὰ πόρνης⁷, παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, ὡς εἴρηται, ἐθεωρεῖτο τοῦτο μέγα ἁμαρτήμα, ἡ δὲ πορνεία ἔργον τοῦ δαίμονος, τὸν ὅποιον μάλιστα τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα περιγράφουσι ὡς «ὅμοιον χοίρῳ, βεβορβορωμένον, κεχρισμένον ἀνθρωπείᾳ κόπρῳ» ἢ «ὡς Αἰθίοπα, χειλᾶν, μὴ ἔχοντα τρίχας ἐν τῇ κεφαλῇ εἰμὴ κόπρον μετὰ τέφρας μειγμένην, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντα ὡς ἄλῳπεκος καὶ οἰκτρὸν κόμμα ῥάκους ἐπὶ τοῦ ὤμου φέροντα»⁸. Διὰ τοῦτο

1. Σύνοψις ἡττων Μ, 112 (JGR, 2,167). Καὶ ὁ ἀνώνυμος ὁ συντάξας τὸν λόγον νοουθετικὸν πρὸς βασιλέα (Στρατηγικὸν Κεκαυμένου, 94,15) συμβουλεύει νὰ μὴ ἀπονέμῃ ὁ βασιλεὺς ἀξιώματα εἰς μίμους, πολιτικούς καὶ αἰσχροὺς ἀνθρώπους.

2. Χρυσόστομος, PG, 59,632. Πρόχειρος νόμος, 33,8. Ἐκλογὴ τῶν νόμων, τίτλ. 6,13. Ἀρμενοπούλου, Ἐξάβιβλος, 5,10. Ἀσίζαι τῆς Κύπρου (MB, 6,187), Φωτίου, Νομοκάνων τίτλ. ΙΓ', 9 (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 1,311).

3. Πέτρου Χαρτοφύλακος, Ἐρωτήματα, ἅπερ ἔλυσεν (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 5,369-371). Ἡλία Κρήτης, Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰ μοναχὸν Διονύσιον PG, 119, 993. Πβ. καὶ τὸ τῶν Παροιμιῶν (19,13) «οὐχ ἄγναι εὐχαὶ ἀπὸ μισθώματος ἑταίρας».

4. Κανὼν ιη' τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (PG, 1,957) καὶ Γ' τῆς ἐν Τρούλφ οἰκουμένης συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,25,313. Ἐκλογὴ κατὰ τὸ Πρόχειρον μεταβεβλημένη, 21-22 (JGR, 4,115). Συμεῶνος Μαγίστρου, Ἐπιτομὴ κανόνων, PG, 114,237.

5. Χρυσόστομος, PG, 59,60.

6. Κλήμεντος, Παιδαγωγός, 33,22 (249 Stählin). Χρυσόστομος, PG, 61,102. Φωτίου, Νομοκάνων τίτλ. ΙΓ' κεφ. Ε' (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,305).

7. Πρῶτος ὁ Σόλων, ὡς γνωστὸν, ἴδρυσε δημόσιον πορνεῖον ἐν Ἀθήναις ὡς μέσον προφυλάξεως τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς.

8. Νικηφόρου πρεσβυτέρου Κωνσταντινουπόλεως, Βίος Ἀνδρέου τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 111,653,792). Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, Βίος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, PG, 26,849. Κατὰ Γρηγόριον

ἡ ἐκκλησία ἐκώλυε τῶν ἀγιασμάτων ἐπὶ ἑπτὰ ἢ ἑννέα ἔτη τὴν πόρνην τὴν μὴ παυομένην ν' ἀσκή τὸ ἐπάγγελμά της, τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραττε καὶ διὰ τοὺς ἡθοποιοὺς, ἀφορίζουσα τοὺς ἐκτρέφοντας πόρνας καὶ ἐπιβάλλουσα καθαιρέσιν εἰς τοὺς ἕξ αὐτῶν κληρικούς¹.

Ὅμοιος ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ἑξομολόγους νὰ ἐρωτῶσι τὸν ἑξομολογούμενον, ἐὰν ἐφθάρῃ ἢ παρθενία αὐτοῦ διὰ πορνείας καὶ μετὰ πόσων καὶ τίνων πορνῶν οὗτος μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης εἶχε συγκοιμηθῆ² καὶ νὰ συμβουλευοὺν ἔπειτα τὰ δέοντα, ἀπὸ τοῦ τῆς πορνείας ἀμαρτήματος ἀποτρέποντες.

Ὡς γνωστόν, παρ' ἀρχαίοις, ἡ ἐλευθερίων ἡθῶν γυνὴ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἑταίρα, πόρνη, κοινὴ γυνή, δημία καὶ δημοσία.

Ἐκ τῶν ὀνομάτων τούτων τὸ κατ' εὐφημισμὸν κείμενον πρῶτον ὡς καὶ τὸ ἐπίθετον ἑταιρικός πολλάκις μεταχειρίζονται οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἦτο τοῦτο δημῶδες³.

Τὴν κοινὴν γυναῖκα ὁ Βυζαντινὸς λαὸς ἐκάλεε προῖσταμένην⁴

τὸν Νύσσης (PG, 46,492) εἰς τὸν πόρνον «ὁ διάβολος τὴν ἰδίαν ἀπομάσσει σῆψιν». Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ βίου τοῦ ὀσίου Εὐθυμίου (PG, 114,652) τὴν παρουσίαν τοῦ πνεύματος τῆς πορνείας συνοδεύει ὁσμὴ καιομένου θείου. Περὶ τοῦ δαιμόνος τῆς πορνείας ὁμιλοῦσι Συμεὼν ὁ Μάγιστρος ἐν τῷ βίῳ Ἰακώβου τοῦ μοναχοῦ, PG, 114,1224, ὁ ἀσκητῆς Νεῖλλος, PG, 79,449, ὁ μοναχὸς Ἀντωνίος (Μέλισσα) PG, 88,1488, ὁ μοναχὸς Ἀντίοχος, PG, 89,1488 καὶ ὁ μοναχὸς Εὐάγγελος, PG, 40,1248. Περὶ δὲ τοῦ πνεύματος τῆς πορνείας ὁ Μ. Βασίλειος, PG, 29,225 καὶ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, PG, 34,224. Περὶ τοῦ τελωνίου δὲ τῆς πορνείας ὁ Γεώργιος Μοναχός, 2,680,10 (De Boor).

1. Τῷ πεπορνευκῷ οὐ θέμις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἶπεν ὁ Χρυσόστομος (PG, 57,442). Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον ὁ πόρνος ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἀκοινώνητος (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 4,404), κατὰ δὲ τὸν Νύσσης Γρηγόριον ἑννέα (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 4,437 πβ. καὶ 6,575). Κατὰ Θεόδωρον τὸν Στουδίτην (PG, 99,1728) «ὁ πόρνος ἕξ ἔτη ἀκοινώνητος, ξηροφαγείτω ὥρα ἑνάτη, μετανοίας ῥν'». Κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας τοῦ ἁγίου Παύλου ἡ πόρνη, ἂν δὲν ἀφίστατο τοῦ ἐπαγγέλματός της, ἀφωρίζετο (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 4,400). Βλ. καὶ Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετροπούλεως, 8,399. Πβ. καὶ P. Dufour, Histoire de la prostitution, 3,130.

2. Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Ἀκολουθία καὶ τάξις ἐπὶ τῶν ἑξομολογούμενων, PG, 88,1912.

3. Κλήμεντος, Παιδαγωγός, 3,11. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 90,9. Ἀγαθίου, Ἐπιγρ. Anthologia graeca, ἀρ. 229 (Stadmüller), Ps.sc.m., 1,319,10.

4. Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος Συμῶν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 93,1725. Χρυσόστομος, PG, 62,109. Θ. Βαλαμών, Εἰς τὸν 62ον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,451). Πβ. τὸ τῶν ἀρχαίων ἐν οἰκίῳ προσοτηκέναι. Ἐν τοῖς νόμοις ἀναγινώσκει τις φράσεις οἷα ἡ «ἐάν τις ἀγοράσῃ αἰχμάλωτον καὶ προστήσῃ αὐτήν». Καὶ τὸ ῥῆμα δὲ προῖστάναι σὴνηθες ἐν αὐτοῖς.

πόρνην (κοινῶς) δημοσίαν¹, δημοσίαν πόρνην², κοινήν γυναῖκα³, κοινήν, πολιτικὴν⁴ — καὶ ἐπὶ τὸ εὐφημότερον κόρην⁵ ἢ κοράσιον⁶, — κούρβαν⁷, κατὰ τοὺς τελευταίους δ' αἰῶνας ἀμαρτωλήν⁸, κακὴν γυναῖκα⁹, γυναῖκα τῶν παντῶν¹⁰ καὶ μὲ τὴν ξενικὴν λέξιν πουτάναν¹¹.

Τέλος αἱ κοιναὶ γυναῖκες, οὐχὶ βεβαίως δημωδῶς, καλοῦνται γύναια ἄσεμνα¹², ὑπὸ δὲ τοῦ Βαλσαμῶνος «ἐσχάτως περιπεσοῦσαι»¹³.

1. Χρυσόστομος, PG, 51,215. Ἀστερίου Ἀμασείας, Λόγος κατηγορικὸς τῆς ἑορτῆς τῶν Καλανδῶν (PG, 40,224). Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 63,18. Ὁ Χρυσόστομος (PG, 51,222) εἶπε καὶ πάνδημον πόρνην, γυναῖκα δὲ πάνδημον Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἔπη ἠθικά (PG, 37,885).

2. Χρυσόστομος, GP, 51,213.

3. Ἀρτεμιδώρου, Ὀνειροκρ. 2·37 (142,5,9) 5,67 (267,7).

4. Πολιτικοὶ ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ οἱ μῖμοι. Ἔσο δὲ οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς οἶον μῖμος καὶ παιγνιώτης, Κεκαυμένου, Στρατηγικὸν κεφ. 23. (3,30 Wassiliewsky - Jernstedt). Μίμους δὲ καὶ οὐσινας λέγουσι πολιτικούς, ἐὰν θέλῃς εὐεργετησάμενος διὰ νομιμαμάτων αὐτοὺς εὐεργετῆται (Ἄνων ὕμου λόγος νομισματικὸς πρὸς βασιλέα, 94 (ἔκδ. στρατηγικοῦ τοῦ Κεκαυμένου). Βλ. καὶ Κ. Ἀμαντόν ἐν BZ, 28,24. Ἡ πολιτικὴ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ πόρνη καὶ ἐν Βυζαντιναῖς παροιμίαις (Κ. Κrumbacher, MGS, 175,176. Ν. Πολίτου, Ἑρμηνευτικά εἰς τὰς Βυζαντινὰς παροιμίας (Ἑπετηρὶς Παρνασσῶ, 2,116). Περὶ πολιτικῶν συχνὰ ὁμιλεῖ εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ ὁ Στέφανος Σαχλίκης, κεῖται δ' ἡ ὀνομασία καὶ ἐν τῷ Πουλλολόγῳ, στίχ. 216 καὶ παρὰ Λεοντίου Μαχαιρέα, Χρονικόν, 1,574,14 (Dawkins). Νῦν ἐν Ἡπειρῷ ἡ διεφθαρμένη γυνὴ λέγεται πολιτικῶ.

5. Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ δασίου πατρὸς ἡμῶν Ἀβραμίου (PG, 115,69).

6. Παλάδιου, Ἐλενουπόλεως, ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία (PG, 34,1252). Μαλάλα, Χρονογρ., 440,22 Ὁ Σαχλίκης (Ἀφήγησις παράξενος, στίχ. 693, ἔκδ. Παπαδημητρίου) τὰς αὐτὰς καλεῖ κωπέλλες, καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός, Γραφαί, στίχοι καὶ ἐρμηνεῖται, στίχ. 483 (CG, 96). Νῦν αἱ πόρνοι λέγονται κοινῶς καὶ Κορίτσιαι.

7. Πβ. τὴν ὕβριν «κούρβας υἱέ» καὶ Ἐπιθι Πείραν, τίτλ. 61,6. Στ. Σαχλίκης, Ἀφήγησις παράξενος, στίχ. 831,896,897 (Παπαδημητρίου).

8. Ἀσίξαι τῆς Κύπρου (MB, 6,162,163). Καὶ ὁ Χρυσόστομος εἶπε (PG, 61,747) εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἀμαρτωλὴν τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρῳ.

9. Ἀσίξαι τῆς Κύπρου (Ἐνθ' ἀν., 74).

10. Ἀσίξαι, Ἐνθ' ἀν. 439,14. Ὁ Ἀρτεμιδώρος, Ὀνειροκρ., 5,67 (207,7, Hercher), τὴν τοιαύτην καλεῖ «γυναῖκα παντὶ προκειμένην».

11. Γαδάρου λύκου καὶ ἀλουποῦς διήγησις ὥραία, στίχ. 503 (CG, 139). Στ. ἐφάνου Σαχλίκη, Γραφαί, στίχοι καὶ ἐρμηνεῖται, στίχ. 364.

12. Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος Σωμῶν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 93,1724). Βίος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος 73,8 (Gelzer). Πβ. καὶ Anal. Boll., 19,308,34.

13. Θ. Βαλσαμῶνος, Εἰς τὸν ΜΗ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμένης συνόδου (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,421).

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐν Ἑλλάδι, καὶ δὴ ἐν Ἀθήναις, ἦτο εὐκόλον νὰ διακρίνη τις τὴν κοινὴν τῆς σεμνῆς γυναικός, διότι ἐκείνη ἔφερε φορέματα ἀνθινά, κεκοσμημένα δῆλα δὴ μὲ διάφορα ἐνυφασμένα ἄνθη, τετραγωνίδια καὶ ἄλλα πολύχρωμα σχήματα ¹, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην, ἔνθα αἱ μὲν σεμναὶ οἰκοδέσποιναί (matronæ) ἐφόρουσαν τὴν stolam, ἐσθῆτα δῆλα δὴ μακρὰν σφιγγομένην εἰς τὴν μέσσην καὶ διήκουσαν μέχρι τῶν ποδῶν, πρὸς δὲ καὶ τὴν institam, ταινίαν πλατεῖαν κοσμοῦσαν τὴν stolam, αἱ δὲ ἑταῖραι ἐφόρουσαν βραχὺν χιτῶνα (tunicam), ἄνευ instifa, ἄνωθεν δὲ μελανοῦ χρώματος τήβεννον ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν ἀνδρῶν ².

Ὅ,τι ἐγένετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἴσχυον οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος, καὶ παρὰ Ρωμαίοις, ἐφημερίζετο καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς δῆλα δὴ χρόνους αἱ πόρνοι ἔφερον στολὴν διαφέρουσαν τῆς τῶν ἐντίμων γυναικῶν, ἄγνωστον ὅμως ὁποῖαν ἀκριβῶς ³. Οἱ νόμοι τοῦλάχιστον ὀμιλοῦσι περὶ τοῦ προσβάλλοντος γυναικῆ «ἐνδεδυμένην σχῆμα πόρνης» ⁴, αἱ διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων περὶ τοῦ συναντῶντος «γυναικῆ εἶδος ἔχουσαν πορνικὸν» (PG, 1,577) καὶ ὁ Σελευκεῖας Βασιλεὺς ἀντιπαραβάλλει (PG, 85,544) τὰ συνειθισμένα γυναικεῖα φορέματα πρὸς τὰ τῶν πορνῶν, ὃ δὲ Ἀρισταίνετος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του (σελ. 89, Boissonade), περιγράφων τὴν μετανοήσασαν ἑταῖραν, λέγει ὅτι αὕτη «μετέλλαξε προσηγορίαν ἅμα καὶ σχῆμα».

Εἶπον ὅτι τὸ φόρεμα τῶν Βυζαντινῶν δημοσίων γυναικῶν δὲν μᾶς εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν· πάντως γνωρίζομεν λεπτομερείας τινὰς περὶ τοῦ ἑταιρικοῦ σχήματος. Οὕτως εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ Βυζαντιναὶ δημόσιαι γυναῖκες, οὐχὶ βεβαίως αἱ φαυλότεραι, ἐκαλλωπίζοντο ⁵, ἐφόρουσαν φορέματα ὀλοσῆρικα, ἀλιπόρφυρα καὶ καθόλου πολυτελεῆ καὶ φαιδρὰ ἱμάτια ⁶ καὶ χρυσᾶ κοσμήματα

1. Διὰ τοὺς Λακεδαιμονίους Κλημῆς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Παιδαγ., 2, 10 εἶπεν ὅτι «μόναις ταῖς ἑταῖραις ἀνθινὰς ἐσθῆτας καὶ χρυσοῦν κόσμον ἐπέτρεψαν φορεῖν».

2. Κατὰ τὸν Τερτουλλιανόν, ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν Β' μ.Χ. αἰῶνα ἦτο ἀδύνατον ἐκ τοῦ φορέματος νὰ διακρίνη τις τὴν ἐντίμον τῆς ἀτίμου γυναικός. Βλ. τὸ ἀρθρον. meretrices ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Daremberg - Saglio καὶ ἐπιθι E. Dupouy, La prostitution dans l'antiquité, 143.

3. Καὶ ἡ σύνοδος τοῦ Μιλάνου διέτασεν ἵνα οἱ ἐπίσκοποι φροντίζωσιν, ὅπως αἱ γυναῖκες φέρωσιν ἰδίαν στολήν. P. Dupouy, Histoire de la prostitution, 3,123.

4. Βασιλικά, 60,21,14. Σύνοψις Y, 1,11 (JGR, 5,628).

5. Κλημεντος, Παιδαγ., 3,2,13. Χρυσόστομος, PG, 58,677· 61,314.

6. Χρυσόστομος, PG, 47,523· 51,68· 59,162. Ἀρτεμιδώρου, Ὀνειροκρ., 1,3,2,2,3. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Ὁμιλίαι (PG, 34,629). Καὶ Ὁθσσαλονίκησ Εὐστάθιος (EO, 298,25) ὀμιλεῖ περὶ τοῦ κάλλους τοῦ ἱματισμοῦ τῶν ἐν Θεσσαλονικῇ πορνῶν κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Νορμανῶν ἄλωσιν τῆς πόλεως.

καὶ δακτυλίους¹ καὶ μαργαρίτας καὶ ἄλλους πολυτίμους λίθους². Πρὸς τούτοις μετεχειρίζοντο περιέργους τρόπους κομμώσεως³ φαιδρύνουσαι τὰς χεῖρας καὶ κόπτουσαι «ἀκίδα ὀνύχων»⁴, δὲν εἶχον κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ προσωπίδιου, ὡς αἱ σεμναὶ γυναῖκες, οὐδὲ τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην μὲ μαφόριον (καλύπτραν), ἀλλ' ἐβάδιζον μὲ γυμνὸν πρόσωπον καὶ ἀνακεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν, ὅπερ ἐθεωρεῖτο τότε κατ' ἐξοχὴν δείγμα ἀσέμνου γυναικός⁵. Τὴν ἀκριβείαν τούτου μαρτυροῦσι καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Ἄρισταινετος παριστῶν τὴν ἄλλοτε σκηνηκὴν Μελισσάριον μεταβαλοῦσαν τρόπον βίου καὶ ἔχουσαν «κόμην ἀφελῶς πεπλοκισμένην καὶ καλύπτραν εὖ μάλα σεμνήν»⁶, πρὸς δὲ καὶ ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς βεβαιῶν ὅτι ἑταιρὶς μεταμεληθεῖσα καὶ τιμία γενομένη «τὴν κεφαλὴν εἶχεν ὑπὸ καλύπτραν»⁷, ὡς καὶ τὰ γραφόμενα ἐν τῷ κατὰ τὸν Θ' μ.Χ. αἰῶνα γραφέντι ὄνειροκριτικῷ τοῦ Ἀχμέτ, ἔνθα λέγεται ὅτι, ἐὰν γυνὴ ἴδῃ καθ' ὕπνους ὅτι ἀπώλεσε τὸ μαφόριον αὐτῆς καὶ εἶναι ἀκάλυπτος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τὸ πάθος ἔσται ἐκ πορνείας καὶ θεατρισθήσεται καὶ αἰσχυνθήσεται⁸. Κατὰ τοὺς διωγμούς, οἱ θέλοντες νὰ ὑβρίσωσι τὰς χριστιανὰς διέτασσαν «τὴν τῆς κεφαλῆς καλύπτραν ἀφαιρεῖσθαι».

1. Χρυσόστομος, PG, 61,198· 63,199.

2. Ἡ Πελαγία (Μαργαριτῶ) «τὰ γυμνά τῶν ποδῶν αὐτῆς διὰ χρυσοῦ καὶ μαργαριτῶν ἦν κεκοσμημένη». Usener, *Legenden der Pelagia*, 4. Ὁ Χρυσόστομος, PG, 60,668 εἶπε· «τὸ κοσμεῖσθαι λίθοις καὶ περιδεραιοῖς... ταῦτα ὀρηκτοῖδες καὶ αὐλητοῖδες μετὰ πολλῆς ἔχουσι τῆς φιλοτιμίας».

3. Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, (PG, 1,581. Ἄμφιλοχίου, Ὁμιλίαι εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὴν, PG, 39,73. Ἐν τοῖς νόθοις συγγράμμασι τοῦ Χρυσοστόμου (PG, 61,734) περὶ πόρνης λέγεται· «μὴ πάλιν πλέξης ὡς σατανᾶς τὰς κόμας», εἶπε δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος (PG, 61,746) ὅτι ἡ πόρνη τοὺς μὲν διὰ βοστρύχων σαγηνεύει τοὺς δὲ δ' ἀλείμματος γοητεύει», φέρεται δὲ παρὰ τῷ αὐτῷ (PG, 61,747) πόρνη λέγουσα, ἵνα προσελκύσω τοὺς νέους «πῆ μὲν πολυπλόκοις σειραῖς τὴν κεφαλὴν ἐπύργουν, πῆ δὲ νομάδας πλοκάμων ἐκ κορυφῆς εἶων κατὰ μετώπου πλανᾶσθαι». Τέλος ὁ αὐτὸς πατὴρ (PG, 59,120· 62,120) ὠμίλησε διὰ τὰς στρεβλώσεις τῶν τριχῶν τῶν πορνῶν καὶ τοὺς βοστρύχους τοὺς ποικίλους ἐμπλεγεμένους (Περὶ κενοδοξίας, § 1, 2,1 ἐξ. (Schulte). Ὁ Κλήμης ἐν τῷ Παιδαγωγῷ του, 3,11 (271,13,26, Stählin) ὁμιλεῖ διὰ τὰς ἑταιρικὰς τῶν τριχῶν ἀναδέσεις.

4. Παύλου Σιλεντιαρίου ἐπίγραμμα (*Anthologia Graeca*) 1 ἀριθ. 227,179. Σχετικὸν τό τε τοῦ Κλήμεντος (Παιδαγ., 3,11). «Ἡ γυνὴ κεκαλύφθω τὰ πάντα, πλὴν εἰ μὴ οἶκοι τύχοι... αὐτὴ εἰς ἁμαρτίαν ἐκκαλεῖ τὸ πρόσωπον ἀπογυμνουμένη» καὶ τὸ τοῦ Χρυσοστόμου (PG, 62,112) «Ἄν μὲν οὖν γυμνῇ φανῇ σοὶ τῆ κεφαλῇ ἐκείνη, ὕβριν τὸ πρᾶγμα λέγεις».

5. Πβ. τὴν περὶ ἀναίσχυντου συνήθη φρ. «ἀνακεκαλυμμένη τῆ κεφαλῇ χωρεῖν» «γυμνῇ τῇ προσώπῳ θρασύνεσθαι».

6. Ἄρισταινέτου, Ἐπιστολαί, 94 (Boissonnade).

7. Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (MB, 5,27).

8. Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ., κεφ. 263,216 (Drexl).

Ἐτέρα συνήθεια τῶν κοινῶν γυναικῶν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο νὰ βάρῃσι τὸ πρόσωπον καὶ τὰς ὄψεις καὶ τὰς βλεφαρίδας, τοῦθ' ὄπερ, δυστυχῶς, συνεθίζον καὶ αἱ ἔντιμοι γυναῖκες καὶ κόραι, τὰς διαμαρτυρίας οὕτω τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας προκαλοῦσαι, οἷτινες ἐτόνιζον ὅτι ταῦτα μόνον εἰς πόρνας ἐμπρέουσιν ¹.

Αὐταὶ βαφόμεναι ἐφόρου, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς παλαιότερους αἰῶνας, περιεργὰ ὑποδήματα «ὑποδήσεις ἐπὶ τὸ ἐπάγεσθαι τοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα παγιδευομένους» ², εἰς τὰ πέλματα τῶν ὁποίων ἐχάραττον πρόσωπα ἐρωτικῶς ἄλληλα ἀσπαζόμενα, ἵνα τὸ ἐταιρικὸν τοῦ φρονήματος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐναποτυπώσῃσι ³, παλαιότεραν, πιθανώτατα, συνήθειαν ἀκολουθοῦσαι, ἀφ' οὗ ἔχομεν νῦν ἀγγεῖον ἀρχαῖον ἐν σχήματι ὑποδήματος φέρον ἐπὶ τοῦ καττύματος τὴν λέξιν ΑΚΟΛΟΥΘΙ.

Ἔτι δ' αἱ κοιναὶ Βυζαντιναὶ γυναῖκες, μηδὲν εἰς τὴν σεμνότητα τῶν τρόπων καὶ τῶν σχημάτων ἀποβλέπουσαι, καὶ ἐλυγίζοντο, καὶ ἀκόσμως ἐβάδιζον καὶ τῆδε κάκεισε ἀπρεπῶς τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκίνουν καὶ ἀναιδῶς ἐγέλων καὶ τὰς κόρας διέστρεφον καὶ μετ' ἀναιδείας πρὸς τοὺς ἐντυχάνοντας ὠμίλουν καὶ πιθανὸν εἶναι καὶ μαρτυρεῖται ⁴.

1. Χρυσόστομος, PG, 59,592· 62,120,742· 62,638· 64,808. Ἁγίος Ἀμφιλόχιος, PG, 39,73. Μ. Βασίλειος, PG, 30,821. Γρηγόριος Θεολόγος, PG, 35,801· 37,908. Ἰσιδωρος ὁ Πηλουσιώτης (PG, 78,1521) ὁμιλεῖ δι' ἐταίρας, αἵτινες «χρίσμασι καὶ ὑπογραφαῖς ὀφθαλμῶν τὸ ἐπίκτητον νοσφίζονται κάλλος», ὁ Ἀμασείας Ἀστέριος (PG, 40,196) δι' ἐταίριδα ἄκοσμον καλλωπιζομένην τοῖς ἄνθεσι τοῦ φαρμακοπώλου» καὶ ὁ ἀσκητὴς Νεῖλος (PG, 79,801) διὰ τὰ ἐπιτερίματα τῶν ἐταιριδων. Βλ. καὶ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (MB, 5,26) καὶ Πρῶτοδρόμου, Ἀμάραντος ἡ γέροντος ἔρωτες (Notices et extraits des manuscrits, 8,2,116) καὶ Πουλλολόγου (στίχ. 216) ἐνθα φέγεται ἡ πολιτικὴ μὲ τὸ πολὺ φουκάριν καὶ ἔπιθι καὶ τοῦ Χρυσοστόμου τὰ νόθα συγγράμματα εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὴν τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρω (PG, 61,734,746,747). Περὶ τοῦ θέματος ὄρα καὶ Δ. Μπαλάνο, Ἡ πολυτέλεια κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας (Νέα Σιών, τόμ. ΙΖ' 419). Γρηγόριου Παπαμιχαήλ, Ἐκκλησία καὶ θέατρον, 124-126.

2. Κλήμεντος, Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (PG, 1,581). Χρυσόστομος, PG, 62,541.

3. Κλήμεντος, Παιδαγ., 9,1.

4. Κλήμεντος, Παιδαγ., 3,11. Μ. Βασίλειος, PG, 30,317· 31,636. Ἰσιδωρος Πηλουσιώτης, PG, 78,673, Κλήμεντος Ρώμης, Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, PG, 1,577. Χρυσόστομος, PG, 56,50,59· 62. Ἀντωνίου Μοναχοῦ (Μελίσσης), PG, 136,1089. Καὶ ὁ Ἀρισταίνετος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του (93,94· Boissonade) παριστάνει τὴν σεμνὸν βίον ἀκολουθήσασαν σκηνηκὴν Μελισσάριον ἔχουσαν βλέμμα προσηγές, μέτριον ἤθος, μειδιάμα σεμνόν... προϋοῦσάν τε κάτω νεύουσαν καὶ τεταγμένα βαδίζουσαν, σχῆμα δὲ συμπρέπον τῇ σωφροσύνῃ ἔχουσαν».

Εἶπον ἄνωτέρω ὅτι αἱ πόρνοι ἔφερον ἰδιαιτέραν στολήν· ἐνίοτε αὐταὶ εἴτε μεταμφιεχνόμεναι κατὰ τὰς ἐορτὰς τῶν Καλανδῶν, εἴτε τὴν προσοχήν τῆς ἀρχῆς ἀποφεύγουσαι, ἐφόρουσαν φορέματα μοναστριῶν καὶ ἀσκητριῶν, πρῶγμα, ὅπερ ἐπέσυρε καὶ τῶν νόμων τὴν προσοχήν, οἵτινες ἀπηγόρευον εἰς τε τὰς ἐταίρας καὶ τὰς σκηνακὰς νὰ μεταχειρίζωνται μοναχικὸν σχῆμα, ἢ διακονίσσης, ἐπὶ ποινῇ σωματικῆς τιμωρίας καὶ ἐξορίας, ἀναθέτοντες τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῶν κελευομένων εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἐπισκόπους καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ἄρχοντας¹.

Αἱ τὸ πορνικὸν ἐπάγγελμα ἀσκοῦσαι διακριτέαι εἰς τὰς ἐξῆς τάξεις :

α) Εἰς τὰς ἐπὶ δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ οἰκῆματος προϊσταμένας.

β) Εἰς τὰς σκηνακὰς.

γ) Εἰς τὰς αὐλητριδας καὶ δοχηστρίδας.

δ) Εἰς τὰς ἐν καπηλείοις, πανδοχείοις καὶ βαλανείοις ὑπηρετούσας, ἐκ παραλλήλου ὁμως καὶ τὴν ὥραν πωλούσας².

²Επιφυλλασόμενος νὰ κάμω κατωτέρω εὐρύτερον λόγον περὶ τῶν πρώτων, ἔρχομαι ἐπὶ τὰς ὑπολοίπους.

Ἡ περὶ τὸν βίον ἐλευθερία, ἣτις διέκρινε τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας δὲν συνεβιβάζετο βέβαια πρὸς τὰ αὐστηρὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡμῶν προγόνων. Εἰς τὰς ἡμιγύμνους ἠθοποιούς, τὰ ἐρωτικὰ αὐτῶν ἄσματα καὶ εἰς τὰς ἀσέμνους τῶν μίμων κινήσεις διέβλεπον μεγάλην διαφθορὰν οἱ Βυζαντινοί, οἵτινες, βοηθοῦντος καὶ τοῦ πολέμου τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοῦ θεάτρου, τὰς σκηνακὰς ἐχαρρακῆριζον ὡς πόρνας. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον, διότι, ἂν κατὰ κανόνα δὲν ἦσαν πᾶσαι βέβαια αἱ γυναῖκες τοῦ θεάτρου, καὶ μάλιστα αἱ πρωταγωνίστριαι, κοιναί, ἐν τούτοις κατὰ μέγα μέρος συνεφύροντο αὐταὶ μετὰ τῶν ἐταίρων, εἰς τὸν θίασον τῶν ὁποίων καὶ ἀνῆκον.

Καὶ ἔχομεν περὶ τούτου καὶ ὑπαινιγμοὺς καὶ ρητὰς μαρτυρίας. Κατὰ τὸν Θεοδοσιανὸν κώδικα (15,7,4) τὸ ἐπάγγελμα τῶν σκηνακῶν θεωρεῖται ὡς «*munus turpe*», γενικῶς δ' ὑπὸ τῶν συγγραφέων χαρακτηρίζεται τούτο ὡς «*ἐργασία αἰσχρὰ*» ἢ «*ἀσεβῆς ἐργασία*», ἢ μιμὰς πολλάκις καὶ ὑπὸ πολλῶν καλεῖται πόρνη³ τὸ πορνεῖον καλεῖται *μ ι μ α ρ ε ἰ ο ν*, ἥτοι κυρίως μιμάδων

1. Βλ. τὴν 123ην Νεαράν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (JN, 2,325, 304,306). Βασιλικά, 4,1,16. Θ. Β α λ σ α μ ῶ ν α, Εἰς τὸν ΕΒ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμενικῆς συνόδου (Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,451). Φ ω τ ἰ ο υ, Νομοκάνονα, τίτλ. 11, κεφ. 12 (ἐνθ' ἄν. 1,259). Σύνοψιν Μ, 17,5. Πρὸχειρον ὑψημὸν, 39,121 (JGR, 5,508· 6,352).

2. Καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἀθήναις αἱ πάνδημοι γυναῖκες διηροῦντο εἰς τρεῖς κατηγορίας : 1) τὰς Δικτηριάδας, τὰς γυναῖκας δηλαδὴ τοῦ Δικτηρίου, ἥτοι τοῦ δημοσίου πορνείου, 2) τὰς αὐλητριδας καὶ 3) τὰς ἐταίρας.

3. Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ο ς, PG, 57,72,80,61,198· 62,513. Βλ. καὶ τὴν 105ην Νεαράν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Παρὰ τῇ Ν ε α π ὄ λ ε ω ς Λ ε ο ν τ ἰ φ, Βίος Συμεῶν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 93,1724) τὸ θυμελική=πόρνη. Βλ. καὶ Κ. Σ ἄ θ α, Ἰστορικὸν Δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν ια', ιγ'.

ἐνδιαίτημα, οὐχὶ δ' ἀπαξ γίνεται λόγος περὶ τῶν «ἐπὶ σκηνῆς πορνευομένων γυναικῶν»¹ ἢ «τῶν ἐν θυμέλῃ πεπορνευμένων»². Τέλος πόρνοι, μέχρι τινός, ἐκαλεῖτο τὸ πέμπτον τῶν θεαμάτων, ἅτινα ὁ ὕπατος ἔδιδε κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους «ἐνθα τοῖς ἐπὶ σκηνῆς γελοτοποιεῖν ἔσται χώρα»³.

Ἄλλ' ἵνα τὴν στενὴν σχέσιν τῶν περὶ τὴν θυμέλην γυναικῶν πρὸς τὰς πόρνους δεῖξωμεν, ἔλθωμεν εἰς μᾶλλον συγκεκριμένα παραδείγματα. Ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ Κώδικι (1,4,14· 11,41,7) ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς θυμελικούς ν' ἀσκῶσι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πορνοβοσκοῦ, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ὅτι, εὐκαιρίας δίδομένης, μετεβάλλοντο οὗτοι εἰς προαγωγούς. Ὁ αὐτὸς Κώδιξ ἀπαγορεύει νὰ προάγῃ τις εἰς πορνείαν καὶ νὰ προῖστῃ δοῦλον ἢ ἐλεύθερον «μηδὲ εἰ θυμελικός εἴη ἢ ἄλλως σκηνικός», σκηνική δὲ συλλαμβανομένη ὡς παρέχουσα τὸν οἶκον αὐτῆς πρὸς μοιχείαν, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ἐκ τοῦ νόμου τιμωρίαν, δηλοῖ ὅτι γίνεται πορνοβοσκὸς καὶ προσθέτει· «ἐγὼ καὶ σκηνική εἰμι καὶ ἄτιμος καὶ συνήθειά ἐστι τοιαῦτα ἁμαρτάνεσθαι»⁴.

Εἶπε δὲ παλαιότερον καὶ ὁ Χρυσόστομος (PG, 58,636) «καὶ γὰρ αὕτη πόρνη ποτὲ παρ' ἡμῖν ἦν τὰ πρῶτα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἔχουσα». Περὶ τῆς Πελαγίας δ' ὁμιλῶν ὁ αὐτὸς ἱεράρχης (PG, 58,637) προσέθηκεν· «οὐδὲν αἰσχρότερον αὐτῆς ἦν, ὅτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἦν» καὶ ὁ Κυρήνης Συνέσιος (PG, 66, 1492) ἀναφέρει τὴν μῖμον Ἀνδρομάχην ὡς ἀποτελοῦσαν μέλος τοῦ ὀμίλου τῶν γυναικῶν, τὰς ὁποίας διηύθυνεν ὁ πορνοβοσκὸς Χείλας, ὁ δὲ Ἀμασεῖας Ἀστέριος (PG, 40,221), περὶ ἡθοποιῶν ὁμιλῶν, καλεῖ αὐτὰς «γυναῖκας πόρνους ὄνιον παρεχούσας τῷ δήμῳ τὸ σῶμα».

Παρ' ὀρχαίοις αἱ ὀρχηστρίδες, αὐλητρίδες καὶ ψάλτραι ἀπετέλουν ἰδίαν τάξιν ἑταίρων. Τοῦτο συνειθίζετο καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, καθ' οὓς αἱ εἰς τὰ συμπόσια ἢ τοὺς γάμους εἰσαγόμεναι τοιούτου εἴδους γυναῖκες καλοῦνται πόρνοι⁵. Ὁ Προκόπιος εἶπε περὶ τῆς Χρυσομαλλοῦς ὅτι «πάλαι μὲν ὀρχηστρὶς ἐγεγόνει καὶ αὐτῆς ἑταῖρα»⁶, καὶ περὶ τῆς Θεοδώρας ὁ αὐτὸς

1. Χρυσόστομος, PG, 57,189. Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ὀμιλῖαι καὶ λόγοι, 1,261 (Ἀριστάρχου). Alb. Müller, Das Bühnenwesen in der Zeit von Constantin d. Gr. bis Justinian ἐν Neue Jahrbücher f. das klass. Altert., 23-24 (1909) 49,52.

2. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 6,14. Διὰ τὴν μεγαλύτεραν ἀδελφὴν τῆς Θεοδώρας Κομιτῶ ὁ Προκόπιος ἐν τοῖς ἀνεκδότοις του (59,17) λέγει ὅτι «ἐν ταῖς καθ' αὐτὴν ἑταῖραις λαμπρὰ ἐγεγόνει».

3. Ἰουστινιανοῦ, Νεαρὰ 105. JN, 1,468.

4. Βασιλικά, 60,37,12 ἐνθα φέρεται· «Ἐὰν γυνὴ διὰ τὸ φυγεῖν τὴν κατηγορίαν γένηται πορνοβοσκὸς ἢ σκηνική καὶ κατηγορεῖται καὶ καταδικάζεται».

5. Χρυσόστομος, PG, 51,211· 60,337,703· 62,307,387. Μ. Βασίλειος PG, 29,225· 30,337. Βλ. καὶ P. Dufour, Histoire de la prostitution, 3,125.

6. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 104,16 (Βόνν).

(Ἐνέκδ. 60,8) ὅτι ἦτο ἑταῖρα πεζῆ «οὐ γὰρ αὐλήτρια οὐδὲ ψάλτρια ἦν οὐ μὴν οὐδὲ τὰ εἰς ὄρχηστραν αὐτῇ ἤσκητο». Καὶ περὶ συμποσιῶν δὲ τὸν λόγον ποιούμενος ὁ μὲν Γρηγόριος Νύσσης (PG, 46,468) προσθέτει «ἐπιλόγισαι μουσικούς, μουσικάς, ὄρχηστρίδας, πάντα τῆς ἀσελγείας τὸν ὄρμαθόν», ὁ δὲ Θεολόγος Γρηγόριος (PG, 37,1438) ἀναφέρει «παρθένων ἑλιγμούς γυμνουμένων ἀθέσμως». Ἄς προστεθῆ ὅτι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους κατὰ τὰς παραστάσεις τῶν μίμων τοὺς γυναικίους ρόλους ὑπεδύοντο γυναῖκες, καί, ἐπειδὴ αἱ ἔντιμοι γυναῖκες δὲν ἀνήρχοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦντο πόρνοι. Ὁ Νικηφόρος Γρηγοῤῥᾶς, περὶ ὄρχηστρίδων ὁμιλῶν, εἶπεν, ὅτι, καθήμεναι αὐταὶ εἰς τὰ χαμαιτυπεῖα, προέπινον «χαριζόμεναι τοῖς ἐκείσε κωμάζουσι»¹.

Παλαιότερον, ὅταν τὰ ξενοδοχεῖα ἦσαν σπάνια, οἱ ξένοι κατέλυον ἢ ἔτρωγον εἰς καπηλεῖα, ἐκεῖ δὲ καὶ συνεφθείροντο μετὰ τῶν καπηλίδων, αἰτινες παντοειδεῖς καὶ ὑπόπτους εἰς αὐτοὺς παρεῖχον ὑπηρεσίας². Ἐντεῦθεν παλαιότερον ἢ σχέσις τῶν ξενοδοχείων καὶ καπηλείων πρὸς τὰ πορνεία, ἥτις ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον³.

Περὶ τούτου ὁμιλοῦσιν οἱ Νομοκάνονες, καθ' οὓς ὁ προαγωγὸς ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμά του εἴτε π ρ ω τ ο τ ὕ π ω ς, εἰς ἴδιον δῆλα δὴ οἶκημα τὰς γυναῖκας συγκεντρῶν, «εἴτε προσήματι πραγματείας ἑτέρας ὡς κἀπηλος ἢ πανδοχεὺς ἢ βαλανεὺς»⁴ ἢ οἱ νόμοι λόγον ποιούμενοι περὶ μοιχαλίδος συλλαμβανομένης ἐν προπύνα, ἥτοι καπηλείῳ.

Οἱ Πανδέκται (4,8,11) μετὰ τῶν ἀσέμων τόπων καταλέγουσι τὰ καπηλεῖα καὶ τὰ χαμαιτυπεῖα, νεαρὰ δὲ Ἄνδρονίκου τοῦ γέροντος⁵ ἀναφέρει γύναια φαῦλα, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐπ' ὀλίσθῳ ψυχῶν, διασκεδάζοντα ἐν καπηλείοις. Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Λειμωναρίῳ τοῦ Μόσχου⁶. «Σὺ δὲ εἰς τὰ καπηλεῖα ἀδεῶς εἰσερχόμενος καὶ ἄ οὐ θέλεις ἀκούεις καὶ ἀσέμνοίς γυναιξὶ συναναστρέφεις». Ὁμίλησε δὲ καὶ ὁ Ζωναρᾶς περὶ ἀσέμων γυναικῶν συναγομένων ἐν καπηλείοις⁷ καὶ ὁ Ματθαῖος Βλαστάρης περὶ τῶν ἐν καπηλείοις

1. Νικηφόρου Γρηγοῤῥᾶ, Ἱστορία, 1,447,8. R. Guillard, Correspondance de Nicéphore Grégoras, 143,14.

2. Συμεῶνος Μεταφράστου, Βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραμίου, PG, 115,68,69.

3. Ὁ Ἀρτεμίδωρος, Ὀνειροκρ., 1,23 (25,2 Hercher) εἰς τοὺς μετὰ ἀναιδείας ζῶντας καταλέγει τοὺς τελῶνας καὶ τοὺς καπήλους.

4. Πανδέκται, 3,2,2. Φωτίου, Νομοκάνων, τίτλ. ΠΓ', κεφ. ΚΑ' (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,323). Σύνοψις Π, 22,3 (JGR, 5,550). Βλ. ὅσα κατὰ καπήλων γράφει Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ του.

5. JGR, 3,631.

6. Μόσχου, Λειμωνάριον (PG, 87,3076).

7. Εἰς τὸν 54ον κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2, 72). Πβ. καὶ τὸ σύνθετον πορνοκαπηλεῖα, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν παραινετικῷ του ποιήματι, στίχ. 347 (CG, 12).

προσεδρευόντων καὶ ἀσέμνως βιούντων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν¹. Ὡς δὲ προεῖπον, πολλάκις γίνεται μνεῖα μοιχευομένων ἢ πορνευομένων ἐν καπηλείοις ἢ ἐργαστηρίοις².

Εἰς τάνωτέρω ἃς προστεθῆ ὅτι ἐν τοῖς Βασιλικαῖς (28,4,13) γίνεται λόγος διὰ «γυναῖκας ἐπὶ μισθῷ ἐν καπηλείῳ τοῖς παρατυχοῦσι συμφθειρομένης», διὰ τῶς μοναχὴν ἀποβαλοῦσαν τὸ σχῆμα καὶ εἰσελθοῦσαν εἰς καπηλεῖον ἔνθα «πρόχειρος ἦν τῷ βουλομένῳ παντὶ πικρᾶς ἡδονῆς ὑπηρετήης»³ καὶ ὅτι ὁ Θ. Βαλσαμών⁴ χαρακτηρίζει ὡς αἰσχρὸν πρᾶγμα «τὸ καπηλικοῦ ἐργαστηρίου προῖστασθαι». Πβ. τέλος τὸ παρὰ Πολυδεῦκει⁵ «Βίοι ἐφ' οἷς ἂν τις ὄνειδισθεῖη πορνοβοσκός, κἀπὴλος, μαστροπός».

Τὸ πρᾶγμα ἐννοεῖται ἐν τοῖς καπηλείοις καὶ τοῖς ἐργαστηρίοις ἐγένετο οὐκ πολὺ πρὸ τῆς ἀπασχολούσης ἡμᾶς περιόδου ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν Β' μ.Χ. αἰῶνα ὁ Ἀρτεμίδωρος ἐν τοῖς ὄνειροκριτικοῖς του ὀμιλεῖ περὶ ἑταιρῶν «ἐπὶ ἐργαστηρίων καὶ καθεζομένων καὶ πιπρασουσῶν τι καὶ δεχομένων ἐμπολάς»⁶ καὶ ἐν τοῖς Ρωμαϊκοῖς δὲ καπηλείοις, ἀφ' οὗ τῷ 225 μ.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος Σευῆρος ἐξέδωκε διάταγμα καθ' ὃ δὲν ἐπετρέπετο νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς ὑπηρετρία ἐν καπηλείῳ δούλη πωληθεῖσα ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ παραδοθῆ εἰς πορνείαν⁷. Αὐτὸς δ' εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ 54ος κανὼν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων⁸ ἀπηγόρευεν, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, εἰς κληρικοὺς νὰ τρώγωνσιν ἐν καπηλείῳ ἢ καὶ νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὸ ἀφ' οὗ, ὡς λέγει ὁ Ζωναράς, ὁ ἐκεῖ εἰσερχόμενος «ἀθῶος τῆς τῶν ἐκεῖ προσεδρευόντων καὶ ἀσέμνως βιούντων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν οὐκ ἂν εἴη κακίας»⁹, διάταξις, ἣν καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ 133ῃ Νεαρχῇ του περιέλαβε, διατάξας, ἵνα ὁ ἐν καπηλείῳ ἀναστρεφόμενος μοναχὸς ἐκβάλληται τοῦ μοναστηρίου του ὑπὸ

1. Μ. Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, στοιχ. Κ, κεφ. Ζ' (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 6,318).

2. Ἰουστινιανοῦ, Νεαρχὰ 117 (JN, 2,224). Πανδέκται, 23,2,24,43. Βασιλικά, 6,37,67. Ἐπιτομή, τίτλ. 23,38. Ἐκλογή κατὰ τὸ πρόχειρον μεταβεβλημένη, τίτλ. 19, 10,28,14 (JGR, 4,108). Σύνοψις Μ, 16,16. Ἐπαναγωγὴ ἠξιεμένη, 14,43 (JGR, 2,430' 4,109,130,52C' 5,505). Κ. Γαρθίκα, Τὸ ἐγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δικαίῳ, 9. Καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ καπῆλου κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐθεωρεῖτο ταπεινὴ καὶ εὐτελεῖς (P.Pr., I, 107).

3. Βίος τοῦ ὀσίου πατρὸς Ἀβραμίου, PG, 115,68.

4. Σύνταγμα, 3,344.

5. Ὀνομαστ., 6,128.

6. Ἀρτεμίδωρου, Ὀνειροκρ., 1,78 (73,5' Hercher). Περὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν καπηλείων ὡς πορνικῶν κέντρων παρ' ἀρχαίοις Ἑλλῆσι καὶ Ρωμαίοις. Βλ. E. Dupouy, La prostitution dans l'antiquité, 50,124,138.

7. Κῶδιξ, 4,56,3.

8. Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,72' 6,318.

9. Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,72' 3,192.

τοῦ ἡγουμένου καὶ σωφρονίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῶν πραιτωρίων ἢ τοῦ ἐκδίκου¹. Τούτου ἕνεκα καὶ οἱ κανόνες ἀπηγόρευον εἰς κληρικούς νὰ ἔχωσιν ἢ νὰ διευθύνωσι κατηλικὸν ἐργαστήριον².

“Ο,τι ἐγένετο εἰς τὰ κατηλεῖα συνέβαινε εἰς πολὺ μεγαλυτέραν κλίμακα καὶ εἰς τὰ διάφορα πανδοχεῖα ἢ ξενοδοχεῖα³ τὰ ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν ἔνοοιται καὶ οὐχὶ μονῶν συντηρούμενα. Εἰς τὰ κατὰ τὰς μεγάλας μάλιστα ὁδοὺς εὐρισκόμενα πανδοχεῖα ταῦτα, ἀνάλογα πρὸς τὰ σημερινὰ χάνια⁴, συνήντα τις διαφόρων εἰδῶν ἀνθρώπους, ὁδοιπόρους εἰς τὰ κέντρα μεταβαίνοντας, στρατιώτας, ἀξιωματικούς, κρατικούς ὑπάλληλους⁵, νέους μετὰ τῶν φιλαιῶν αὐτῶν⁶ κλπ.

Εἰς τοιοῦτον συμμιγῆ καὶ μετακινούμενον πληθυσμὸν συνείθιζον αἱ ὑπηρετοῦσαι, καὶ αὕτη πολλάκις ἢ τοῦ ξενοδόχου σύζυγος, νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπόπτους ὑπηρεσίας των, οὐ μόνον αὐταὶ χρησιμοποιούμεναι ὡς «πρόχειροι τῷ βουλομένῳ παντὶ πικρᾶς ἡδονῆς ὑπηρέτριαι»⁷, ἀλλὰ καὶ ἄλλας εἰς τοὺς ἀπαιτητικούς πελάτας κομίζουσαι⁸.

Περὶ τοῦ ὑπόπτου ποιοῦ τῶν περὶ τὰ πανδοχεῖα γυναικῶν σαφῶς ὁμιλεῖ ἀφ' ἐνὸς ὁ Νύσσης Γρηγόριος (PG, 46,1012) χαρακτηρίζων τὰ πανδοχεῖα ὡς κέντρα ὑπόπτου ἠθικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ οἱ Πανδέκται, οἵτινες ὡς προαγωγὸν χαρακτηρίζουσι τήν τε διευθύντριαν πανδοχεῖου, ἀφ' οὗ αὕτη ἐν

1. JN., 2,27. Πρόχειρον ἠΰξημένον, 28,44 (JGR, 6,256).

2. Φωτίου, Νομοκάνων τίτλ. Θ' κτφ. ΛΕ' (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,227). Σύνοψις M, 17,6 (JGR, 5,509).

3. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς συγχέουσι πολλάκις τὰ κατηλεῖα καὶ πανδοχεῖα. Ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ του, 6,128 εἰς τοὺς διάγοντας ἐπονειδιστὸν βίον καταλέγει τὸν πορνοβοσκόν, τὸν μαστροπόν, τὸν κάπηλον καὶ τὸν πανδοκέα. Περὶ κόρης πωλοῦσης τὴν ὥραν ἐν πανδοχείῳ ἀναφέρει ὁ βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραμίου (PG, 115,68,69) καὶ τοῦ ὁσίου Θεοδώρου (Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά, 363). Περὶ προσετιριζομένης ἐν πανδοχείῳ γίνεται λόγος ἐν τῷ διαλόγῳ Φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος, 329,21 (ἔκδ. Λέοντος Διακόνου, Βόνν.). ἔπε δὲ καὶ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος (PG, 34,557) «πανδοχεῖα καὶ πορνεία καὶ τόποι ὁπου ἀταξίαί γίνονται καὶ ἀσώτῃαι».

4. Ὅ,τι συνέβαινε εἰς τὰ Βυζαντινὰ κατηλεῖα ἐγένετο καὶ εἰς τὰ Ρωμαῖκά *diversoria* (χάνια) καὶ *cauponas* (κατηλεῖα).

5. Ὁ Λιβάνιος, κατὰ Φλωρεντίου (19, τόμ. 3,388: Förster) λέγει ὅτι, ὅταν καταλύσῃσι που οἱ πεμπόμενοι ὑπάλληλοι «δεῖ τότε ὁμοποιῶν, τῶν ὑπολυσόντων, τῶν ἀπονηφόντων, τῶν πόρνας ἀξόντων».

6. Μόσχου, Λειμωνάριον (PG, 87³,2830). Βλασηὸς γυναικὸς ἠθικῆς ὑπὸ τῶν ἐν ξενοδοχείῳ διαμενόντων περιγράφεται παρὰ Συντίπα, 61,11.

7. Συμεῶνος Μεταφράστου, Βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραμίου, PG, 115,68, 69. Βασιλικὰ 60,37,67. Ἀρμενοπούλου, Ἐξάβ. 6,2,21.

8. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπηγορεύετο εἰς μοναχοὺς καὶ κληρικούς νὰ εἰσερχονται καὶ παραμένωσιν εἰς πανδοχεῖα καὶ ἐξαιρέσεις μόνον ἐπετρέπετο, ἐὰν οἱ εἰρημένοι, ὁδοιποροῦντες καὶ μὴ ἐπιφερόμενοι τροφίμα, δὲν εἶχον ποῦ ἄλλοῦ νὰ καταλύσῃσι. Πβ. Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,71,72,642,643,644· 3,405.

αὐτῶ, ὡς πολλαὶ συνηθίζουσι, συγκεντρώνει, χρηματισμοῦ χάριν, ἑταιρίδας ὡς καὶ τὸν πανδοχεῖα¹.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὰ πανδοχεῖα ἀνεκαθεν ἦσαν ὑποπτα κέντρα. Οὕτως ὁ Φιλιππίδης παρὰ Πλουτάρχῳ (Βίος Δημητρ. κεφ. 26) εἶπε· «ὁ τὴν Ἀκρόπολιν πανδοκεῖον ὑπολαβὼν καὶ τὰς ἑταίρας εἰσάγων», ὁ δὲ Πολυδεύκης ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ του συναναφέρει καπηλεῖα μετὰ πορνείων καὶ ὁ Θεόφραστος εἰς τοὺς χαρακτῆράς του τὸ «πανδοκεῦσαι καὶ πορνοβοσκῆσαι» χαρακτηρίζει ὡς ἐργασίαν αἰσχράν, ὁ δὲ Λουκιανὸς² ἀναφέρει γυναῖκα, ἥτις «προοσηταιρίζετο εἰς πανδοχεῖον».

Τέλος ἄς σημειωθῇ ὅτι ἡ τοῦ βαλανέως ὑπηρεσία ἐθεωρεῖτο πολλάκις αἰσχρά³, ἀναφέρονται δὲ καὶ αἱ ἐν λουτροῖς ἑταιριζόμεναι⁴.

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους πολλάκις ὁμιλοῦσιν οἱ συγγραφεῖς περὶ γυναικῶν, αἵτινες «ἐπὶ τέγουσ ἐστῶσιν εἰς ἑαυτῶν ὕβριν τὴν σάρκα πωλοῦ-

1. Πανδέκται, 3,2,2,23,2,43. Κατὰ τὰ Βασιλικά (19,17,2) ἡ πωληθεῖσα δούλη ἐπὶ τῷ ὄρφ νὰ μὴ γίνῃ πόρνη «οὐδὲ ἐν πανδοχείῳ προφάσει ὑπηρεσίας ὀφείλει προβληθῆναι ἐπὶ πορνείᾳ». Περὶ τῆς ὑπόπτου καὶ σκανδαλώδους διαγωγῆς τῶν ἐν τοῖς πανδοχείοις γυναικῶν. Βλ. Ἰωάννου Μόσχου, Λειμωνάριον (PG, 87^b,2880). Πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Tischen dorf, Acta Apostolorum apocrypha, 228), Βίος Εὐγενίου καὶ Μαρίας τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, PG, 115,349. Εὐσταθίου φιλοσόφου, Τὸ καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν δρᾶμα Η' 4,3. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ξενοδόχου ἀπῆλαυε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν κακῆς φήμης καὶ δικαίως, ἀφ' οὗ οὗτοι, κατὰ μὲν τὸν Λιβάνιον (Πρὸς Θεοδοσίον τὸν βασιλέα κατὰ Τισαμενοῦ, 38 τόμ. 3,185,17· Förster) «καὶ λησταῖς συμπράττουσι», κατὰ δὲ τοὺς Πανδέκτας (4,9,1) συνεδυάζοντο μετὰ κλεπτῶν. Παρὰ ταῦτα ὑπῆρχον καὶ χρηστοὶ ξενοδόχοι. Οὕτως ἀναφέρεται ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν Ἀγκύρᾳ ξενοδόχος Θεόδοτος, ὅστις ἐδέχετο ἐν τῷ ξενοδοχείῳ του τοὺς καταδιωκομένους Χριστιανοὺς καὶ παρῆγεν εἰς αὐτοὺς τροφὴν διευκολύνων ἅμα αὐτούς, ἵνα προσεύχωνται. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἡ ἀγάπη καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ (Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἔτ. ΙΑ', 325).

2. Λουκιανοῦ, Φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος, 9.

3. Κατὰ τοὺς Πανδέκτας, 3,3,2 ὁ βαλανεύς ὁ ἔχων πρὸς φύλαξιν τῶν ἐνδυμάτων τῶν λουομένων ἀνδράποδα χρηματιζόμενα ἀπὸ αἰσχρᾶς τέχνης τιμωρεῖται ὡς προαγωγός. Ἔχομεν δὲ καὶ ἀδέσποτον ἐπίγραμμα εἰς βαλάνισσαν (Anthol. Græca, ἀρ. 81, τόμ. 1,114· Stadtmüller) ἔχον οὕτω·

Ἦ σοβαρὴ βαλάνισσα, τί μ' οὕτως ἔμπυρον λούεις;

Πρὶν μ' ἀποδύσασθαι τοῦ πυρὸς αἰσθάνομαι.

Καὶ παρὰ Ῥωμαίους τὸ γυναικεῖον προσωπικὸν τῶν βαλανείων συχνὰ ἐπώλει τὴν ὥραν. E. Dupouy, Ἐνθ' ἀν. 137. Περὶ τῆς ἐν τοῖς λουτροῖς εὐκοσμίας ἔλαβε νομοθετικὰ μέτρα ὁ Ἰουστινιανός. P. Dufour, Histoire de la prostitution, 3, 175. Σημείωσον ὅτι καὶ ἐν Ῥώμῃ αἱ ἐλευθερίων ἡθῶν γυναῖκες ἦσσαν τὸ ἐπάγγελμά των καὶ ἐν τοῖς λουτροῖς (Daremberg - Saglio, Dictionnaire ἐν λ. meretrices, 1837) καὶ ὅτι ἀγιολογικὰ κείμενα ἀναφέρουσιν ἀσέμνους γυναῖκας ἐν δημοσίοις λουτροῖς λουομένας (Anal. Boll., τόμ. 19,308,33,309,1).

4. Φ. Κουκουλέ, Τὰ λουτρά κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (ΕΕΒΣ, 11,221).

σαι» ἢ περὶ «τῶν ἐπὶ τέγους πορνευομένων γυναικῶν» ἢ «περὶ καταγωγίου ἔταιριζομένων γυναικῶν» ἢ «περὶ γυναικὸς ἐν οἰκίᾳ ἔταιριζομένης» ἢ δι' ἑταιρίας «ἐπὶ κασωρείοις ἑστάσας» ἢ διὰ «μιμαρεῖα», πορνικὰ τουτέστι καταγῶγια.

Τὰ οἰκήματα δὲ ταῦτα ἐκαλοῦντο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ πορνεῖα¹—ὁ τύπος πορνεῖον εὔρηται ἐν τῇ διηγήσει τοῦ πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου (στίχ. 586)—μιμαρεῖα², ἐργαστήρια³, καταγῶγια⁴ κοινεῖα⁵, μαστροπεῖα⁶, πολιτικαρεῖα⁷, κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνας μπουρδέλα ἢ μπουρδέλια⁸, ἐκ τοῦ Βενετικοῦ bordelo.

Τὰ συχνὰ ἀναφερόμενα χαμαιτυπεῖα⁹, καὶ χαμαιταιρεῖα¹⁰ καὶ κασωρεῖα¹¹ καὶ ἄσεμνοι τόποι¹² πιστεύω ὅτι μόνον οἱ συγγραφεῖς ἔγραφον, δὲν ἔλεγεν ὅμως ὁ λαός.

Τὰ πορνεῖα, ὡς ἰδρύματα, πρέπει νὰ διαστείλωμεν εἰς δημόσια καὶ ἰδιωτικά· οἱ νόμοι ἄλλως σαφῶς ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ «ἐπὶ οἰκήματος ἔχειν γυναικας ἢ καὶ δημοσίᾳ προῖστᾶν».

¹Ἡδη ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, περὶ τῆς ἠθικῆς τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ φροντί-

1. Ὁ Βαλασαμὼν εἰς τὸν 86ον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμένης συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,505) τὰ ὀνομάζει πορνοβοσκεῖα, περὶ πορνοκαπηλείων δὲ ὁμίλησεν, ὡς εἶδομεν, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν τῷ παραινετικῷ του ποιήματι, στίχ. 65 (CG, 25).

2. Νικηφόρου πρεσβυτέρου Κωνσταντινουπόλεως, Βίος Ἀνδρέου τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ, PG, 111,652. Acta SS, τοῦ Μαΐου, 4,13. Βλ. καὶ Κ. Σάθα, Δοκίμιον κζ'.

3. Ἀρτεμιδώρου, Ὀνειροκρ., 4,9 (209,2).

4. Μακάριος Αἰγύπτιος, PG, 34,221. Μόσχου, Λειμωνάριον, 87^α,2861.

5. N. Festa, Longibardos (Βυζάντιον, 6,127). Πβ. καὶ τὸ παρ' Ἀρτεμιδώρῳ Ὀνειροκρ., 1,78,72,27) περὶ πορνείου λεγόμενον «κοινὸς γὰρ ὁ τόπος οὗτος καλεῖται». Ὅρα ὅτι καὶ αἱ πόρνοι καλοῦνται κοιναὶ γυναῖκες ἢ ἀπλῶς κοιναί.

6. Προκοπίου, Ἀνέκδ., 9,10,60,4.

7. Σαχλίκη, Ἀφήγησις παράξενος, στίχ. 51,103,705,860 (Παπαδημητρίου).

8. Σαχλίκη, Ἐνθ' ἀν. στίχ. 709. Βλέπε καὶ τὸ μεταγενέστερον Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν, στίχ. 588,1004,1044,1209 (Krumbacher). Ἐπιθὴ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν γλωσσάριον τοῦ Du Cange ἐν λ.

9. Κλήμεντος, Στρωματεῖς, βιβλ. 3, κεφ. 4 (PG, 8,1133). Χρυσόστομος, PG, 47,449^α 63,116. Εὐαγρίου, Ἐκκλησ. ἱστορία, 3,39. Ἐπιτομή, τίτλ. 23,38 (JGR, 2,430,431). Πανδέκται, 4,8,11. (Ps.sc.m., 2,127,3). Βασιλικά, 7,2,12. Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως, PG, 100,556. Νικηφόρου Γρηγοροῦ, Ἱστορ., 1,447,8.

10. N. Festa, Longibardos (Βυζάντιον, 6,127).

11. Ἀρτεμιδώρου, Ὀνειροκρ., 1,78 (72,21).

12. Anal. Boll., 22,29,29. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης (PG, 99,809) ὁμιλεῖ καὶ δι' ἄσεμνα καταγῶγια.

ζων, ἴδρυσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὴν τοποθεσίαν τὴν καλουμένην Ζεῦγμα, ἐπάνω λόφου, ἐπίμηκες κτίσμα, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ μόνον διέταξε νὰ κατοικῶσιν αἱ ἐλευθερίων ἡθῶν γυναῖκες «ἔξω δὲ τοῦ οἴκου μὴ εὐρίσκεισθαι ἕτερον πορνεῖον ἢ τοιαύτην μοιχαλίδα γυναῖκα»¹. Διὰ τὴν ἡθικὴν τῶν πολιτῶν εἶπε καὶ ὁ πολὺ μεταγενέστερος Νικόλαος Καβάσιλας (PG, 150,744) ὅτι οἱ σύγχρονοὶ του δὲν ἐξέβαλλον τῶν πόλεων τὰς ἀκολάστους γυναῖκας «τὸ χεῖρον φυλαττόμενοι κακόν, ἴν' οἱ γάμοι μὴ πολεμῶνται».

Τὸ ἴδρυμα τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ ταῦτα ὁ Θεόφιλος μετέβαλεν εἰς ξενῶνα, ἦτοι νοσοκομεῖον, ἔκτοτε δ' ἦτο γνωστὸν ὡς ξενὼν τοῦ Θεοφίλου².

Κατὰ τὸν Μαλάαν³, Θεοδόσιος ὁ Μέγας τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῆς Ἀφροδίτης ἔκαμε καρουχαρεῖον, ἦτοι ἀμαξοστάσιον τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως, πέριξ δ' αὐτοῦ ἔκτισεν «ὀσπίτια κελεύσας δωρεὰν μένειν ἐν αὐταῖς τὰς πάνυ πενιχρὰς πόρνας».

Καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἶκος τοῦ πατρικίου Ἰσιδώρου ἐχρησιμοποιήθη «εἰς τὸ κατοικεῖν ἐκεῖσε γυναῖκας τῶν εὐγενῶν μὴ εἰδυίας σωφρονεῖν». Τὸ οἶκημα τοῦτο, χρησιμοποιηθὲν ὡς τοιοῦτον μέχρι Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, μετεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς ξενοδοχεῖον. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο οἶκος Κωνσταντίνου υἱοῦ τῆς Εἰρήνης, ὑπὸ δὲ τῆς γυναικὸς του μετεβλήθη εἰς γυναικεῖον μοναστήριον⁴.

Καὶ ἐν τῇ συνοικίᾳ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κύφη πληροφοροῦμεθα ὅτι ὑπῆρχεν ὁμώνυμον οἰκοδόμημα «τὰ Κύφης» ἔνθα ἔμενον ἑταιρίδες, τὰς ὁποίας ἐξεδίωξε Λέων ὁ Σοφὸς (κατ' ἄλλους Ρωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς) μεταβλὼν αὐτὸ εἰς γηροκομεῖον⁵.

Βραδύτερον, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἀρχόμενον, γνωρίζομεν ὅτι αἱ κοιναι γυναῖκες τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸ χαλκοῦν τετράπλευρον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἔκαλεῖτο Ἀνεμοδούλιον⁶.

Πλὴν τῶν δημοσίων σεμνείων, ὑπῆρχον καὶ ἰδιωτικὰ διευθυνόμενα ὑπὸ πορνοβοσκῶν, ὡς σαφῶς ἀναφέρουσιν οἱ νόμοι, οἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ αὐτῶν ὡς ἐχόντων καθειργμένας γυναῖκας «ἐν ταῖς ἑαυτῶν καταγωγαῖς»¹. Διὰ τὸ ἀπαγορεύει δ' οἱ νόμοι, ἐπὶ ποινῇ καταβολῆς δέκα λιτρῶν χρυσίου καὶ ἀπο-

1. Ψευδοκωδικοῦ, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,185,17 (Preger).

2. Ψευδοκωδικοῦ, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,185,15 (Preger). Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 95,2,809,5 (Βόνν). Du Cange, Constanti-nopolis Christiana, 4, 164-165.

3. Μαλάα, Χρονογρ., 345,20.

4. Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 645,16 ἐξ., 809,8,865,6.

5. Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 370,15,865,6. Κ. Ἀμάντου, Ἡ Ἑλληνικὴ φιλανθρωπία κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους (Ἀθηνᾶς, τόμ. 35,161).

6. Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 432,28 Β.

7. JN, 1,231.

βολῆς τοῦ κτηρίου, ἵνα τις εἰς ἴδρυσιν πορνείου παρέχη τὸν ἴδιον οἶκον¹, φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι παρείχοντο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον².

Καὶ ἐπεβάλλετο μὲν παλαιότερον τὰ ὑποπτα ταῦτα κέντρα, ὡς καὶ ἐν Ρώμῃ, νὰ εἶναι εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα τῆς πόλεως, ἐκτὸς τῶν τειχῶν καὶ εἰς τὰ προάστια³ καὶ ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ὑπὸ τῶν νόμων ἢ κατοίκησις πόρνης πλησίον οἰκιῶν ἐντίμων οἰκογενειῶν⁴, λυομένου τοῦ μισθωτηρίου συμβολαίου, διότι, κατὰ τὰς Ἀσίζας τῆς Κύπρου, «οὐδὲν ἐνὶ δίκαιον τοιοῦτοι λὰς νὰ ἔνη μέσα εἰς καλοὺς λὰς»⁵, παρὰ ταῦτα ὅμως ἀναφέρονται πόρναι πλησίον ἐντίμων οἰκογενειῶν κατοικοῦσαι⁶. Εἰς τοσοῦτον μάλιστα θράσους προέβησαν οἱ προαγωγοί, ὥστε νὰ ἰδρῦσι τὰ καταγῶγια αὐτῶν, ὡς μὲν Δίων ὁ Χρυσόστομος (Εὐβοϊκὸς ἢ κυνηγὸς 133) λέγει «πανταχοῦ τῆς πόλεως ἔν τε παρόδοις ἀρχόντων καὶ ἀγοραῖς, πλησίον ἀρχείων τε καὶ ἱερῶν, μεταξὺ τῶν ὀσιωτάτων», ὡς δ' ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανὸς μαρτυρεῖ,

1. JN, Ἔνθ. ἀν. 1,233, Βασιλικά 60,386.

2. Οὐ μόνον δ' οἱ πρὸς ἐνοικίαισιν μόνιμον παρέχοντες τὸν ἴδιον οἶκον ἐτιμωροῦντο, ἀλλὰ καὶ οἱ παραχωρήσαντες αὐτὸν πρὸς διάπραξιν ἐν αὐτῷ πορνείας, μοιχοὶ θεωροῦμενοι. Πανδέκται, 4,37,48,5,11. Βασιλικά 60,37,10 ἐξ. Ἄς μὴ ἀποσιωπηθῇ δ' ὅτι καὶ εἰς τὰς ἰδίας οἰκίας ἐδέχοντο ἑταίρας. Χρυσόστομος, PG, 63, 116. Ὁ Κ. Σάθας (Δοκίμιον σπζ', τῆς') παρασυρόμενος, πιθανῶς, ἀπὸ τὰ ἐν Ρώμῃ συμβαίνοντα, ἔνθα αἱ δημόσιαι γυναῖκες διέμενον εἰς τοὺς ἐμβόλους, τὰς στοὰς (πβ. *embolariae fornicatio*) καὶ εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ Ἰπποδρόμου λέγει ὅτι καὶ ἐν Βυζαντίῳ αἱ πόρναι διέμενον καὶ εἰς κελλίαι τοῦ Ἰπποδρόμου, χωρὶς ὅμως νὰ λέγη καὶ πόθεν ἠρῶσθη τὴν πληροφορίαν. Βλ. E. Dupouy, Ἔνθ' ἀν. 124,139. P. Dufour, Ἔνθ' ἀν. 132. Anton Nyström, *La vie sexuelle et ses lois*, 354.

3. P. Dufour, *Histoire de la prostitution*, 3,170. E. Dupouy, *La prostitution dans l'antiquité*, 124. Ὁ Εὐάγγελος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ του ἱστορίᾳ (2,39) ἀναφέρει πόρνας κατοικοῦσας «ἐν τοῖς κεκρυμμένοις καὶ λανθάνουσι τῆς πόλεως τόποις». Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης τὰ πολιτικαρεῖα εὐρίσκοντο εἰς τὸ Εὐώρτορον ἄλλως Μπουργον (Στ. Ξανθοῦ διδου, *Διορθώσεις εἰς τὰ ποιήματα Στεφάνου Σαχλίκη*. Βυζαντίς, 1,368). Δὲν θὰ ἦσαν ὅμως τότε ὅλαι συγκεντρωμέναι εἰς ἓνα τόπον, ἄλλως, κατὰ τὸν Σαχλίκη, (Ἀφήγησις παραξένος στίχ. 682) δὲν θὰ συνεσκέπτοντο νὰ πάν' νὰ κατατάξωσιν ὅλες εἰς ἓνα τόπον. Αἱ Ἀσίζαι τῆς Κύπρου (MB, 6,74) ὁμιλοῦσι διὰ «τὸ κοινὸν ὅπου ἐνὶ θεοπισμένον νὰ ἀπλικεύουν τοιοῦτοι λὰς».

4. Ἀρμενοπούλου, Ἐξάβιβλος, 2,4,27. P. Dufour, Ἔνθ' ἀν. 3,169. Διάταγμα τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης τοῦ 1369 ἀπαγορεύει ἐπὶ ποινῇ καταβολῆς 5 ὑπερπύρων, ἵνα ὁ πορνοβοσκὸς ἀνοίγη πορνεῖον εἰς οἶονδήποτε τόπον τῆς πόλεως καὶ νὰ δέχεται ἐν αὐτῷ πανδήμους γυναῖκας J. Jegerlehner, *Beiträge zur Verwattungsgeschichte Kandias im 14 Jahrhundert BZ*, 13,467).

5. Ἀσίζαι, Ἔνθ' ἀν.

6. Μιχ. Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ. (MB, 5,26).

«πλησίον ἱερῶν τόπων καὶ τῶν σεβασμίων οἴκων»¹. Τὴν ἐν δημοσίοις μάλιστα κέντροις ὑπαρξῆν καὶ ἀναστροφὴν ἑταιρῶν, τὰ *erratica scorta* τῶν Λατίνων, προσεπιμαρτυροῦσιν οἱ συγγραφεῖς ὁμιλοῦντες διὰ γυναικας «μισθαροῦσας ἐν μέσῃ ἀγορᾷ»², διὰ «τὰς ἐπ' ἀγορᾷ συρομένας»³, διὰ τὰς «ἐν τριόδοις ἑταιριζομένας γυναικας»⁴, ὡς καὶ δι' «ἔρωτας τῆς τρίβου καὶ τῆς ἀγυῖας»⁵, ὡς καὶ διὰ τὰς «ρεμβομένας ἐν ταῖς πλατείαις παρὰ πᾶσαν γωνίαν»⁶. Τέλος λόγος γίνεται, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὰς πλαζομένας τῶν ἑταιρῶν⁷ καὶ τὰς ἀλωμένας δι' ἔρωτας αἰσχροῦς⁸, αἱ ὁποῖαι ἐξήτουν εὐκαιρίας, ἵνα προσελκύσῃ πελάτας ἀναμιγνύμεναι εἰς τὰς δημοσίας συναθροίσεις τοῦ ἵπποδρόμου⁹ καὶ τῶν ἀγώνων, ὁπόθεν ὁμως, τοῦλάχιστον ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὰ Ὀλύμπια, ἀπεμακρύνοντο, τῆς σωφροσύνης ἕνεκα¹⁰.

Πῶς εἶχον τὰ κατὰ τὰ Βυζαντινὰ σεμνεῖα, ὡς ἰδρύματα, δὲν δυνάμεθα ἐπ' ἀκριβὲς νὰ εἴπωμεν· τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἐν τῷ Ζεύγματι ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἰδρυθὲν κοινεῖον εἶχε διάφορα διαμερίσματα χωριζόμενα διὰ στύλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠπλοῦντο παραπετάσματα, βῆλα, ἐν οἷς διαμερίσμασι καὶ ἤσκουν τὸ ἔργον αὐτῶν αἱ δημόσιαι γυναῖκες¹¹. Πρὸς τούτοις γνωρίζομεν ὅτι εἰς ἄλλα πορνεῖα, ἄνωθεν ἐκάστου διαμερίσματος, κατὰ Ρωμαϊκὴν συνήθειαν, ὑπῆρχε τίτλος (*tabella*), ἐν ᾧ ἀνεγράφετο ἡ εἰς τὴν γυναῖκα καταβληθησομένη ἀμοιβὴ ὑπὸ τοῦ ἐπισκέπτου¹², κατὰ μίμη-

1. JN, 1,231.

2. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 17,5. Καὶ ὁ Ἡσύχιος γράφει: ἐκασώρευον· περὶ φόρων ἐπόρνευον, ὅπερ ἐγὼ (Φ. Κουκουλέ, Ἡσυχiana, Ἀθηνᾶς τόμ. 27, σελ. 80 τοῦ Λεξικ. Ἀρχ.) ἀνέγων περὶ φόρον ἐπόρνευον, παραβαλὼν καὶ τὸ σημερινὸν περὶ πόρνης λεγόμενον ὅτι αὐτὴ <βγήκε ἐς τὸ φόρο ἢ τοῦ φόρου>.

3. Χρυσόστομος, PG, 60,234. Κλήμεντος, Διαταγαὶ τῶν ἀγ. Ἀποστόλων, (PG, 1,578). Μακάριος Αἰγύπτιος, (PG, 34,221) ὁμιλεῖ διὰ πορνεῖον πλησίον ἐμβόλου κείμενον.

4. Χρυσόστομος, PG, 56,99· 61,74.

5. Ἀγαθίου, Ἐπιγράμματα, 5,302,1 ἐξ.

6. Κλήμεντος, Ἐνθ' ἀν. 1.577.

7. Ἀρτεμιδώρου, Ὀνειροκρ., 1,78 (73,5).

8. Βασιλείου Σελευκείας, Εἰς τὰς πράξεις τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης (PG, 85,524).

9. Χρυσόστομος, PG, 53,56.

10. Λιβανίου, Περὶ τοῦ πλέθρου, 271,10 (Reiske). Βασιλείου Σελευκείας, Λόγος εἰς τὰ Ὀλύμπια, PG, 85,309.

11. Ψευδοκωδινού, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,185,17 (Preger). Πβ. καὶ Σπ. Ἀμπρου, Κώδιξ Κουτλουμουσίου ὑπ' ἀριθ. 220 (NE, 17,18).

12. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου, στίχ. 725 (CG, 272). Κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, οἱ ἀγορανόμοι ὥριζον τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ λαμβάνῃ ἡ ἑταιριζομένη. Πβ. Σουίδαν ἐν λ. διάγραμμα καὶ K. S u d h o f f, Ärztliches aus griechischen Urkunden, 105.

σιν, πιθανώτατα, τῶν ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς πορνείοις συμβαινόντων, ἐν οἷς ὑπὲρ τὸ διαμέρισμα τῆς ἐταίρας ἐτίθετο τίτλος, ἐν ᾧ ἀνεγράφετο τὸ ὄνομα αὐτῆς, πρὸς δὲ καὶ τὸ occupata, ὡσάκις αὕτη εἶχε δεχθῆ πελάτην καὶ δὲν ἦτο πρόχειρος πρὸς χρῆσιν¹.

Πρὸς τούτοις φαίνεται ὅτι πολλὰ σεμνεῖα ἔβλεπον πρὸς τὴν δδόν, ὥστε διὰ τῆς παρακλυπτικῆς θυρίδος νὰ δύνανται αἱ ἁμαρτωλαὶ νὰ καλῶσι τοὺς παρερχομένους ἢ καὶ ἔξερχόμεναι νὰ σύρῳσιν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ οἰκήματος². Διὰ τὰ πανδοχεῖα ἀναφέρεται ὅτι εἶχον «τὸν ἐνδοτάτω οἰκίσκον» ἢ «τὸν ἀπόκρυφον οἶκον ἢ τόπον»³ ἐνθα εὗρισκετο κλίνη «μαλακῶς εὖ μάλα τὸν κατακλιθέντα δυναμένη διαναπαῦσαι»⁴, γνωρίζομεν δ' ὅτι ὑπῆρχον καὶ γυναῖκες ἐλευθερίων ἠθῶν, αἵτινες, μεγάλην περὶ τὴν κλίνην καταβάλλουσαι ἐπιμέλειαν, οὐ μόνον ἐκ πολυτίμου ξύλου αὐτὴν κατεσκευάζον—ἀναφέρεται κλίνη ἐταίρας καὶ ἐκ ξύλου δάφνης κατεσκευασμένη⁵—ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν πελατῶν φροντίζουσαι, ὑπεστρώνον ἀντὶ σανίδων, ταινίας, ἵνα αὕτη ἔχῃ εὐχάριστον ἀναπαλμόν, μυρίζουσαι ἅμα καὶ τὰ μαλακὰ στρώματα⁶.

Τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐταιρείου εἶχεν ὁ πορνοβοσκός, ὁ κατὰ τὰ κείμενα ἐταίρας τρέφων ἢ νέμων, ὅστις, εἰς τὸ αἰσχρὸν κέρδος ἀποβλέπων καὶ τὰ δημόσια τῆς διαφθορᾶς κέντρα ἀνταγωνιζόμενος, ἐφρόντιζε νὰ συγκεντρῶνῃ εἰς τὸ κατάστημά του γυναικας ὥραιας. Οὐχὶ δὲ σπανίως τὸ σεμνεῖον διηύθυνε καὶ γυνὴ προαγωγός, τὴν ὁποίαν τὰ κείμενα καλοῦσιν κερὰν' ἢ πρῶτην⁷, ἔργον τῆς ὁποίας ἦτο οὐ μόνον ἡ τοῦ καταστήματος διεύθυνσις, ἀλλὰ καὶ ἡ συμφωνία καὶ εἰσπραξις τῆς ἀμοιβῆς, πρὸς δὲ καὶ ἡ διὰ καταλλήλων ὑπαιγιμῶν ὑπόδειξις εἰς τοὺς ἐρωμένους τῶν ἁμαρτωλῶν ποῖα δῶρα ἔπρεπε νὰ προσφέρωσιν οὗτοι εἰς αὐτάς, ἅτινα συνίσταντο εἰς χρήματα, φορέματα, ὑποδήματα, τρόφιμα ἢ κοσμήματα⁸.

1. E. Dupouy, La prostitution dans l'antiquité, 125.

2. Χρυσόστομος, PG, 47,520.

3. Παλλαδίου Ἐλενου πόλεως, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία (PG, 34,1252). Γεωργίου Μοναχοῦ, χρονικόν, 2,480,7 (De Boor).

4. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀβραμίου (PG, 115,73). Miller, Manuclis Philae carmina, 310, στίχ. 90. Ὁ Χρυσόστομος ἐν τούτοις ὁμιλεῖ καὶ διὰ πορνῶν καταγῶγια πολλῆς δυσωδίας γέμοντα, πολλῆς τῆς σπεδέως (PG, 57,355).

5. Βλ. ἐπίγραμμα τοῦ Παλλαδᾶ εἰς κλινάριον πόρνης ἀπὸ δάφνης (Anthologia Graeca 3 ἀριθ. 529 (Stadmüller).

6. Κλήμεντος Ῥώμης, Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, (PG, 1,577).

7. Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 70, 23,87,14,19 (Gelzer). Σαχλίκη, Ἀφήγησις παρὰξενος, στίχ. 692,803 (Παπαδημητρίου). Τοῦ αὐτοῦ, Γραφαὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι, στίχ. 607 (CG, 101).

8. Λεοντίου Νεαπόλεως, Ἐνθ' ἄν. 73,10. Εἶναι ἡ τῶν Λατίνων *magistra collegii meretricum*.

9. Σαχλίκη, ἀφήγησις παρὰξενος, στίχ. 718,811.

Εἰς τὸ βοηθητικὸν δ' οὕτως εἰπεῖν προσωπικὸν ἑνὸς χαμαιτυπείου ἀνῆκε καὶ ἡ μαστροπὸς ἢ μαυλίστρια, γραῖα συνήθως¹, ἡ ὁποία ὅμως, ὁσάκις δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀπανθήσει ἡ ὥρα της, ἀντήλλασσε τὸ ἔργον της καὶ μετὰ τῆς πόρνης².

Ἐννοεῖται δ' ὅτι ὁ νόμος παρηκολούθει τὰς τοιαύτας γυναῖκας καὶ ἐκώλυε τὸ ἔργον αὐτῶν ἐπιβάλλων ἢ κεφαλικὴν ποινὴν ἢ διηνεκῆ ἔξορίαν εἰς τὴν ἀποκαλυπτομένην ἢ τὸν μαστροπὸν³.

Εἴπομεν ὅτι τὰ σεμενεῖα διηθύθουν πορνοβοσκοὶ ταυτιζόμενοι πρὸς τοὺς προαγωγούς. Κατὰ τὰ κείμενα «προαγωγός ἐστὶν ὁ πόρον αἰσχρὸν ἀπὸ δούλων ἢ ἐλευθέρων ποιούμενος εἴτε πρωτοτύπως τοῦτο πραγματεύεται εἴτε προσήματι πραγματείας ἐτέρας ἔχει τὰ τοιαῦτα πρόσωπα ὡς κάπηλος ἢ πανδοχεὺς ἢ βαλανεύς»⁴. «Πορνοβοσκὸς δὲ ἐστὶν ἡ προϊσταῖσα γυναῖκας ἐπὶ μισθῷ τοῖς παρατυχοῦσι συμφυειρομένας κἄν ἐτέρῳ προσήματι, τυχὸν δι' ὑπηρεσίαν»⁵.

Ἐπὶ τὴν κατηγορίαν τῶν ἀνωτέρω οὐ μόνον οἱ τὰ ἄτιμα ἐργαστήρια διευθύνοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες, ἐν ᾧ ἐγνώριζον ὅτι μοιχεύετο ἡ σύζυγός των, ἐσιώπων καὶ δὲν τὴν ἀπέλυον ἢ ἐλάμβανον τίμημα διὰ τὴν προαγωγείαν αὐτῆς⁶.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ τοῦ πορνοβοσκοῦ ἐπάγγελμα ἐθεωρεῖτο σφόδρα με-

1. Γρηγόριος Θεολόγος, PG, 35,1180^a 37,861. Μαστροπὸς πορνοβοσκὸς ἢ μαυλιστής πυγοστόλος οἱ μὲν τὴν μαυλίστριαν, οἱ δὲ αὐτὴν τὴν ἑταίραν. Βλ. τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ζωναρᾶ λεξικὸν ἐν λ.λ. Προαγωγός ἢ μαυλίστρια. Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. στίχ. 980. Περὶ προαγωγῶν καὶ μαστροπίδων μνεῖαν ποιεῖται ὁ Λιβάνιος, Νόμος τὸν ἄνδρα τὴν προῖκα τῆς μοιχευθείσης ἀποκερδαίνειν 46 (τόμ. 7,348, Förster) ὁμοίως καὶ ὁ Χρυσόστομος (PG, 47,520^a 61,255) ὅστις ἀναφέρει «γραῖδια τὰ πρὸς ταῦτα ἐπιτήδεια» καὶ ὁ Σελευκείας δὲ Βασίλειος, Εἰς τὰς πράξεις τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης (PG, 85,521) καὶ ὁ Κυρηνεὺς Συνέσιος (PG, 66,1253). Περὶ μαστροπείας καὶ προαγωγείας γίνεται λόγος ἐν τῇ Λογγιβάρδω (N. Festa, Longibardos, Βυζάντιον, 6,133). Τὸ ἔργον τῆς μαυλιστρίας περιγράφει ἐν τῇ παραξένῳ ἀφηγήσει τοῦ Ὁσχαλίκτης (στίχ. 870) Κακὴ μαυλίστρια εἶναι ἕβρις παρὰ μεσαιωνικοῖς γαδάρου, λύκου καὶ ἄλουπυς διήγησις πάνυ ὠραία, στίχ. 509.

2. Σαχλίκη. Ἐνθ' ἀν., στίχ. 835. Miller, Manuelis Philae carmina, 310, στίχ. 79.

3. Σύνοψις Υ, 14,19, (JGR, 5,657).

4. Φωτίου, Νομοκάνων, τίτλ. ΙΓ', Κεφ. ΚΑ', Πάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 1,322.

5. Σύνοψις Π, 22,3, (JGR, 5,554).

6. Πανδέχται 48,5,30,4. Ἐκλογή κατὰ τὸ Πρόχειρον μεταβεβλημένη, τίτλ. 10,0. Πρόχειρον ηῦξημένον 12,28. Σύνοψις Δ, 30,13, (JGR, 4,109^a 5,247^a 6,126). Βασιλικὰ, 24,2,14,60,37,30. Φωτίου, Νομοκάνων, τίτλ. Α', Κεφ. ΑΒ' (Πάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,73). Κ. Γαρδικα, Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δικαίῳ, 4.

μισημένον καὶ ἄτιμον¹ ἄφ' οὗ τὸ ποιεῖν προαγωγείαν ἐθεωρεῖτο ταῦτόν τῳ πορνεύειν², αἰσχρότησι δ' ὑποβαλλόμενα πρόσωπα οἱ προαγωγοὶ καὶ οἱ πορνείων προῖστάμενοι³.

Κατὰ τοὺς νόμους ὁ ἀσκήσας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πορνοβοσκοῦ ἐν δουλείᾳ, ἐλευθερὸς γενόμενος, ἠτιμοῦτο⁴, κατὰ διαφόρους δὲ περιστάσεις, ὡς ἐκ τῶν νόμων πάλιν μανθάνομεν, οὐ μόνον ἐκολάζετο σωματικῶς ἀπαγορευομένης τῆς ἔξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἀλλὰ καὶ ὡς λυμεὼν τῆς ἠθικῆς τῆς κοινωνίας κατεδικάζετο εἰς ἔξορίαν καὶ καταναγκαστικά ἔργα εἰς τὰ μεταλλεῖα⁵, ἐὰν μάλιστα εἶχε καὶ ἀξίωμα ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀπέβαλλε τοῦτο μετὰ τῆς περιουσίας του.

Οὐ μόνον δ' οἱ προαγωγοὶ ἐτιμωροῦντο, ἀλλ', ὡς εἶπον, καὶ οἱ ἐκμισθοῦντες αὐτοῖς εἰς πορνεῖον τὸν ἴδιον οἶκον. Ἡ τιμωρία τῶν τελευταίων συνίστατο εἰς καταβολὴν δέκα λιτρῶν χρυσοῦ καὶ ἀπώλειαν τοῦ ἐνοικιασθέντος οἴκου των⁶. ἐν Βενετικῳ δὲ διατάγματι τοῦ 1369 ὁ νυκτέπαρχος (dominus de nocte) ἐπέβαλλε ποινὴν πέντε ὑπερπύρων εἰς τὸν διατηροῦντα πορνεῖον⁷.

Οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ μάθωμεν πῶς οἱ φαῦλοι οὗτοι ἐπρομηθεύοντο τὸ ἀνθρώπινον ἐμπόρευμά των. Περιερχόμενοι λοιπὸν τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἢ ἠγόραζον παρὰ τῶν γονέων⁸ ἢ παρεπλάνων διαφόρους νέας, ὑπισχνούμενοι εἰς αὐτὰς τροφὴν ἄφθονον, ἢ ὅποια ἐν τῇ πραγματικότητι, ὅταν ἔφθανον εἰς τὰ κέντρα, ἦτο ἐλεεινὴ, πρὸς τούτοις

1. JN, 1,230. Πανδέκται, 3,2,42,43,7,8. Σύνοψις Α, 69,2¹, (JGR, 5,114). Τὸν ἐν τῳ ἰδίῳ οἴκῳ συλλαμβανόμενον μοιχόν, ἐὰν οὗτος ἦτο τὸ ἐπάγγελμα προαγωγός, ἡδύνατο ὁ τῆς μοιχευθείσης σύζυγος νὰ φονεύσῃ ἀτιμωρητῆ, Πρόχειρον ἠϋξημένον, 39,126 (JGR, 6,352,503. Κ. Γ α ρ δ ῖ κ α, "Ἐνθ' ἄν. Κατὰ τὴν 14ην Νεαράν τοῦ Ἰουστινιανοῦ «καὶ τοῖς παλαιοῖς νόμοις καὶ τοῖς πρῶν βασιλευκόσι σφόδρα μεμισημένον ἔδοξεν εἶναι τὸ τῆς πορνοβοσκίας ὄνομά τε καὶ πρᾶγμα». (JN, 1,230).

2. Πανδέκται 43,6, Κατὰ Ἰωάννην τὸν Νηστευτὴν (PG, 88,1924) ὁ ἐξομολόγος ἔπρεπε νὰ ἐρωτᾷ «περὶ πορνοβοσκῶν».

3. Β α σ ι λ ι κ ᾶ, 21,2,1. Θ. Β α λ σ α μ ὶ ν εἰς τὸν 129ον κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένης συνόδου (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 3,59⁶).

4. Φ ω τ ῖ ο υ, Νομοκάνων, τίτλ. ΙΓ', κεφ. ΚΑ' (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,323).

5. Ἰουστινιανοῦ, Νεαρά 14η καὶ 51. JN, 1,233. Ὁ Ἰουστινιανὸς μάλιστα διατάσσει, ἵνα ἡ περὶ πορνοβοσκῶν νεαρά του λάβῃ μεγάλην δημοσιότητα. JN, "Ἐνθ' ἄν. 1,234. Βασιλικά, 60,38γ.

6. JN, "Ἐνθ' ἄν. 1,233. Κατὰ τὸν ἐπίσκοπον Τ α φ ᾶ ρ ω ν Γ ρ η γ ἔ ν τ ι ο ν (PG, 86¹,589) οἱ τοιοῦτοι ἔπρεπε ν' ἀποβάλλωσι τὴν περιουσίαν των καὶ νὰ ἐξορίζωνται.

7. J. J e g e r l e h n e r, Beiträge zur Verwaltungsgeschichte Kandias im 14 Jahrhundert, BZ, 13,467.

8. Οἱ πορνοβοσκοὶ ἐρωτηθέντες ὑπὸ τῆς Θεοδόρας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡμολόγησαν ὅτι δι' ἐκάστην κόρην εἶχον δώσει πέντε χρυσᾶ νομίσματα. Μ α λ ᾶ λ α, Χρονογρ., 440,15,21.

ὑποδήματα καὶ πολυτελῆ φορέματα καὶ κοσμήματα καὶ, ἄφ' οὗ τὰς συνεκέντρουν, τὰς ὠδήγουν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὰς εἰσήγον, ἢ, ὅπως χαρακτηριστικῶς οἱ νόμοι λέγουσι, τὰς ἐγκαθειργνουν, εἰς τὰ καταγῶγιά των, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀπέστεργον καὶ οὐδὲ τὸ δέκατον ἀκόμη συμπληρώσαντα ἔτος κοράσια νὰ ἐγκλειώσιν¹. Ἰν' δ' εἶναι οἱ ἔμποροι οὗτοι ἀσφαλεῖς ὅτι αἱ κόραι δὲν θὰ φύγωσι συντόμως, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθήσωσι, πρὸς ὄφελός των, πωλοῦσαι τὴν ὥραν, ἔκαμνον μετ' αὐτῶν συμβόλαια, ἐν οἷς ὠριζον τὸν χρόνον τῆς ἐν τῷ σεμνεῖῳ παραμονῆς των. Τινὲς μάλιστα ἀπῆτουν καὶ ἐγγυητὰς πρὸς τοῦτο². Μέχρι τοσοῦτου δ' ἔφθανεν ἡ ἀναίδεια καὶ τὸ θράσος αὐτῶν, ὥστε, ὁσάκις πολῖται, εἴτε συμπαθοῦντες τὰς ἀμαρτωλάς, εἴτε ἔλεοντες αὐτάς, ἐξήτουν νὰ τὰς ἀποσπάσωσι τοῦ βορβόρου καὶ νὰ τὰς συζευχθῶσιν³, ἀνθίσταντο, σκάνδαλα, ὡς κύριοι σχεδὸν τῶν σωμάτων, προκαλοῦντες καὶ τότε μόνον ὑποχωροῦντες, ὅταν οἱ μέλλοντες σύζυγοι ἐξηγόραζον τὰ ἐταιρικὰ σώματα δίδοντες χρυσίον οὐχὶ μέτριον, καὶ ταῦτα παρὰ τὸν φόβον τῶν ἐκ τοῦ νόμου ποινῶν, οἷτινες εἰς τὸν βία ἐν τῇ πορνεῖᾳ κρατοῦντα κόρην ἢ δούλην ἐπέβαλλον δήμευσιν περιουσίας, ἐξορίαν εἰς μέταλλα καὶ ἀποβολὴν τοῦ ἀξιώματος⁴, ἀπώλειαν δὲ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας εἰς τὸν πατέρα τὸν βία ἀναγκάζοντα τὴν θυγατέρα του νὰ προστῆ, ἄφ' οὗ ὑπῆρχον καὶ τοιοῦτοι φαῦλοι⁵.

Ἄλλος τρόπος συναγωγῆς ἀνθρωπίνου ὕλικου, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω ὑπεδηλώσαμεν, ἦτο ἡ παραδοσις εἰς τοὺς προαγωγοὺς νεανίδων ὑπὸ τῶν ἰδίων, δυστυχῶς, γονέων διὰ πενίαν κυρίως ἐκμισθούτων τὰ ἴδια τέκνα⁶, πρὸς δὲ

1. JN, "Ενθ' ἀν. 1,232. Βασιλικὰ, "Ενθ' ἀν. Βλ. καὶ τὸν 86ον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμεικῆς συνόδου (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα 2,508).

2. Βλ. τὴν 14ην Νεαράν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (JN, 1,233).

3. Βλ. τὴν ἀνωτέρω Νεαράν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, 231,232. Καὶ ὁ Χρυσόστομος, PG, 47,296 ἔγραψεν «Εἰ δὲ πού τις εὐμορφος καὶ εὐγενής καὶ αἰσχυντηρὰ κατὰ τινα περίστασιν εἰς ταύτην ἔλθοι τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τῶν σφόδρα λαμπρῶν καὶ μεγάλων ἀνδρῶν τὸν ἐκείνης τις γάμον ἐρρυθρίασει.

4. Κῶδιξ, 11,41,7, Βασιλικὰ, 60,38,1,3. Οἱ Νόμοι διέτασσαν, ἵνα ὁ πατὴρ ἢ δεσπότης ὁ παραδίδων εἰς πορνεῖον τὴν ἰδίαν θυγατέρα ἢ δούλην χάνη τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν καὶ, ἐὰν ἀνθίσταται, ἐξορίζεται εἰς μεταλλεῖα, ἐὰν ἦτο εὐτελής, δημευμένης καὶ τῆς περιουσίας του, ἐὰν δὲ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀξιωματούχων, νὰ χάνη τὸ ἀξίωμα του. Cod. Theod., 15,8,2, Σύνοψις Π, 22,1,2. (JGR, 5,554). Βλ. καὶ Θ. Βαλασαμῶνα σχολιάζοντα τὸν 86ον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμ. συνόδου (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,504). Προσέτι οἱ νόμοι ὠριζον, ἵνα, ἐὰν δούλη ἐπωλήθη ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ προστῆ καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀγοράσαντος εἰσῆγετο εἰς πορνεῖον, τότε ὁ πωλήσας πάτρων νὰ δύναι νὰ ζητήσῃ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἐλευθέρα. Πανδέκται, 1,4,10,18, 1,55,37,14,7. Βασιλικὰ, 34,1,6.

5. Θεοφάνους, Χρονογρ., 1,51,19.

6. Χρυσόστομος, PG, 61,147. Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου (A n r i c h, Hagios Nicolaos, 1,118,15,158,3). Πασχάλιον Χρονικόν, 550,1. Ἰουστινιανός.

δούλων καὶ αἰχμαλώτων, ἃς ἀντὶ ὠρισμένης ἀμοιβῆς ἐξεμεταλλεύοντο οἱ δεσπότες, ἀνθρώποι ἄπονοι ἐξακολουθοῦντες τὸ φαῦλον αὐτῶν ἐπάγγελμα, παρὰ τοὺς ἐναντίον αὐτῶν ἐπὶ Θεοδοσίου Β' καὶ τοῦ Βαλεντινιανοῦ ἐκδοθέντας νόμους¹.

Ὅ,τι δ' ἐγένετο μὲ τὰς ἐταίρας, συνέβαινε καὶ μὲ τὰς σκηνικάς, περὶ τῆς σχέσεως τῶν ὁποίων πρὸς τὰς πόρνas ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω.

Οὕτω πολλοὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ κρατήσωσιν ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς ἠθοποιούς, ἀπήτουν κατὰ τὴν πρόσληψιν αὐτῶν ἐγγυητὰς ὅτι θὰ παραμείνωσιν αὐταὶ ἀσχοῦσαι τὸ σκηνικὸν ἐπάγγελμα καὶ δὲν θὰ μεταμεληθῶσιν. Οἱ αὐτοί, ὅταν οἱ νόμοι ἀπηγόρευσαν τοῦτο, μὴ θεωροῦντες ἰσχύοντα τὸν ἐπ' αἰσχροῖς ὄρκον, κατέφευγον εἰς τὸ ἐξῆς μέσον· ἠνάγκαζον τὰς δυστυχεῖς νὰ ὀρκίζωνται ὅτι οὐδέποτε θ' ἀπόσχωσι τοῦ ἀσεβοῦς ἐπαγγέλματός των, ἐκεῖναι δέ, νομίζουσαι ὅτι εὐσεβοῦσιν, ἂν τηρήσωσι τὸν ὄρκον των, ἐξηκολούθουν τὴν ἀσχήμονα ἐργασίαν των. Καὶ ἔπραττον ταῦτα οἱ πορνοβοσκοὶ ἀψηφοῦντες τοὺς νόμους, οἵτινες οὐ μόνον ἀπηγόρευον, ὡς εἴρηται, τὸν τοιοῦτον ὄρκον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπαιτοῦντα τὰς ἐγγύας, ὡς ἐπίορκον θεωροῦντες, ὑπέβαλλον εἰς πρόστιμον δέκα λιτρῶν χρυσοῦ², ποσὸν τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὴν σκηνικὴν «εἰς τὴν λοιπὴν εὐσχημοσύνην τοῦ βίου».

Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας καὶ ἀμαθείας τὸ κράτος ἔλαβε τὰ μέτρα του· καὶ ὄντως ἀπὸ Θεοδοσίου καὶ ἐντεῦθεν ἐξέδωκε διαφόρους νόμους, δι' ὧν προσεπάθησε νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν ἐπιβάλλον τὰς δεούσας ποινὰς εἰς τοὺς παραβάτας³. Διέτασσον λοιπὸν οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι νὰ μὴ ὑπάρχωσι πορνοβοσκοὶ οὐδὲ νὰ προοιστῶσι γυναῖκας εἰς οὐδένα τόπον τῆς Ρωμαίων πολιτείας, νὰ μὴ ἔχωσι δικαίωμα οὗτοι ν' ἀπαιτῶσιν ἐγγυητὰς καὶ νὰ ὑπογράψωσι συμβόλαια, τὰ δὲ γενόμενα νὰ εἶναι ἄκυρα, νὰ μὴ προοιστῶ τις γονεὺς εἴτε πορνοβοσκὸς κόρην ἄκουσαν, ἔστω καὶ σκηνικὴν ἢ δούλην, νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ ζητῇ τις τὴν τιμὴν, ἣν κατέβαλε δι' αἰχμάλωτον κόρην, ἣν παρέδωκεν εἰς πορνεῖον πρὸς ἴδιον κέρδος καὶ νὰ

νου φιλοσόφου καὶ μάρτυρος, Ἐπιτομὴ πρώτη ὑπὲρ Χριστιανῶν, PG, 6,369.

1. Κωδ. 11,6,41,7. Χρυσόστομος, PG, 61,147, 62,706. Βλ. Δίωνος Χρυσόστομου, Εὐβοϊκὸν 133 καὶ Ξενοφῶντος, Ἐφεσιακῶν, Βιβλ. Ε', 7,1 καὶ P. Du four, Histoire de la prostitution, 3,26. Κατὰ τοὺς νόμους (Βασιλικά, 7,8,10) ἀπλευθεροῦτο ἡ θεράπεινα τὴν ὁποῖαν προέστησεν ὁ ἀγοράσας καὶ ἦν ἐπώλησεν ὁ πρῶην κύριος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ προστῇ αὐτῇ.

2. JN, 1,418. Βασιλικά, 60,38γ. Πρόχειρον ἠῤῥημένον, 27,294 (JGR, 6,247). Πάλλη-Ποτλή, Σύνταγμα, 1,320. Pitra, Analecta sacra et classica, 6,884.

3. P. Du four, Histoire de la prostitution, 3,159,176. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν ταῖς Νεαρταῖς του, ὁμολογῶν ὅτι καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς ἔλαβον μέτρα κατὰ τῶν πορνοβοσκῶν, βεβαίωι ὅτι καὶ αὐτὸς δὲν παρεῖδε τὸ πρᾶγμα (JN, 1,230,231).

μὴ ἔχη τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτῆ παρὰ τῆς ἀπερχομένης ὅσα δῶρα τῆς ἔκαμε, διὰ νὰ τὴν προσελκύσῃ εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν βίον¹.

Ἴνα μὴ μένωσι δὲ τὰ κελεύόμενα μόνον γράμματα, ἀνετίθετο ἡ αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς ὄρισμένους ἄρχοντας, ὡς παρὰ Ῥωμαίοις τοὺς *aediles*, τοιοῦτοι δ' ἦσαν ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως, ὁ πραιτωρ τοῦ δήμου καὶ ὁ ἔκδικος, οἵτινες καθῆκον εἶχον, ἀποσπῶντες, ἄνευ καταβολῆς τοῦ τιμήματος τῆς ἀγορᾶς, νὰ παραδίδωσιν εἰς τοὺς οἰκείους αὐτῶν τὰς βία εἰς σεμνεῖον εἰσαχθεῖσας αἰχμαλώτους, νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὸν πορνοβοσκὸν τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν καὶ νὰ φροντίζωσιν ἵνα μὴ προϊστάνται αἱ δοῦλαι². Ὁ παραμελῶν τὸ καθῆκόν του αὐτὸ ἄρχων ἀπέβαλλε τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν περιουσίαν του καὶ ἐπλήρωνε πρόστιμον δέκα λιτρῶν³.

Ἐν ἑλλείψει τῶν εἰρημένων ἀρχόντων, τὸ ἔργον τῆς ἐποπτείας καὶ ἐφαρμογῆς τῶν κελευσθέντων ἀνελάμβανεν ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοπος, εἰς τὸν ὁποῖον συχνὰ κατέφευγον αἱ κόραι τὴν προστασίαν αὐτοῦ ζητοῦσαι κατὰ τῶν γονέων ἢ δεσποτῶν αὐτῶν τῶν προσπαθούντων νὰ τὰς προαγάωσιν εἰς πορνείαν⁴. Οὐ μόνον δ' ἡ πολιτεία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐλάμβανε μέτρα ἀπέναντι τῆς καταστάσεως ταύτης ἐκκλησιαστικὰς ποινὰς εἰς τοὺς πορνοβοσκούς ἐπιβάλλουσα. Οὕτως οἱ ἐπ' ὄνοματι τοῦ ἁγίου Παύλου ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες διατάσσουσι· «πορνοβοσκὸς εἰ μὴ παύσοιτο ἀποβαλλέσθω»⁵, ὁ δὲ 86ος κανὼν τῆς ἐν Τρουύλλῳ οἰκουμενικῆς συνόδου ὀρίζει «Τοὺς ἐπὶ ψυχῶν ὀλίσθῳ πόρνῃς ἐπισυνάγοντας καὶ ἐκτρέφοντας εἰ μὲν κληρικοὶ εἴεν ἀφορίζεσθαι καὶ καθαιρεῖσθαι ὀρίζομεν, οἱ δὲ λαϊκοί, ἀφορίζεσθαι»⁶.

Πολλοί, ἐνδιαφερόμενοι, παρερμηνεύοντες τὴν κατὰ πορνοβοσκῶν Νεα-

1. Βλ. Κῶδ., 1,4,14, τὴν 14ην καὶ 51ην διάταξιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (JN, 1,233,418), Βασιλικά, 60,38γ.

2. Κῶδιξ, 11,6. Νεαρ., 51. Πανδέκται, 1,8,9. Βασιλικά, 6,4β,60,38γ. Ἐπαναγωγή, 4,6. Ἐπαναγωγή ἠϋξημένη, 3,6. Σύνοψις Π., 22,1,2 (JGR, 5,554). Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογή τῶν νόμων, PG, 113,465.

3. JN, 1,418,419.

4. Cod. Theod., 15,8,1,2. Κῶδ. 11,41,7. Βασιλικά, 34,16,60,38,1. Σύνοψις Α, 35,10, Π. 22,1,2. Ἐπαναγωγή ἠϋξημένη 23,53 (JGR, 4,268· 5,554,564). Θ. Βαλαμῶνος, Ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων συλλογὴ, PG, 138,1156,1160. Φωτίου, Νομοκάνων, 13,23 (Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,325). Ἡ νεαρά τοῦ Ἰουστινιανοῦ περὶ πορνῶν ἔλαβε μεγάλην δημοσιότητα, ἵνα μὴ διωχυρίζωνται οἱ πολῖται ὅτι τὴν ἀγνοοῦν. P. Dufour, Histoire de la prostitution, 3,31.

5. Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 4,400.

6. Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,503. Ματθαίου Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον, κεφ. 17. Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 6,439. Πβ. καὶ τὸν 16ον κανὼνα τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου καὶ τὰ εἰς αὐτὸν σχόλια τοῦ Ζωναρᾶ (Ράλλη· Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,242,243).

ρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δισχυρίζοντο ὅτι αὕτη ἐτιμῶρει «τοὺς πλανῶντας καὶ μετὰ τινος ἀνάγκης μεθέλκοντας εἰς πορνείαν γυναικῆς τινος οὐ μὴν τοὺς προσδεχομένους τὰς ἔκουσῖα βουλήσει τὴν πορνείαν ἐλομένης διὰ φύσεως ἀνάγκην ἢ καὶ πενίαν», πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης των φέροντες καὶ τὸν ἀνωτέρω κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, ὅστις, κατ' αὐτούς, ὠμίλει οὐχὶ διὰ πάντα πορνοβοσκόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπισυνάγοντας καὶ τοὺς ἐκτρέφοντας «τουτέστι διὰ πλάνης καὶ κολακείας συνωθοῦντας αὐτὰς εἰς τὸ κακόν». Ὅτι δέ, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ὁ Νόμος δὲν ἐφηρμόζετο μετ' αὐστηρότητος κατὰ τῶν πορνοβοσκῶν, δεικνύει ὁ Βαλσαμών, ὅστις, σχολιάζων τὰ ἀνωτέρω, προσθέτει : «καὶ τὸ σήμερον δὲ γινόμενον πραγματικῶς εἰς τὰ πορνοβοσκοῦσα διενίσταται συντρέχειν τοῖς λόγοις αὐτῶν»¹.

Παρὰ ταῦτα, τὰ ἐπανειλημμένως λαμβανόμενα μέτρα δεικνύουσιν ἀκριβῶς ὅτι κατὰ διαφόρους αἰῶνας τὸ κακὸν εἶχε μεγάλην ἔκτασιν καὶ ὅτι οἱ διάφοροι μαστροποὶ καὶ προαγωγοί, παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις, ἐξηκολούθουν ν' ἀσκῶσι τὸ ἄτιμον ἐπάγγελμά των. Τοῦτο ἄλλως δεικνύει καὶ ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν πορνείων καὶ πορνῶν εἰς τὰς Βυζαντινὰς χώρας, καὶ μάλιστα εἰς ὠρισμένα κέντρα, ὅποια ἦσαν, διὰ μὲν τοὺς παλαιότερους αἰῶνας, καὶ πρὸ τῆς Ἀραβικῆς κατακτήσεως, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Πόλις, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ἐδεσσα καὶ ἡ Βηρυτός, κατόπιν δὲ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἔπειτα διάφορα ναυτικὰ κέντρα, ὅπου ἄνδρες τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἢ ποικίλοι ἄλλοι ναυτιλλόμενοι διεσκέδαζον. Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὴλα δὴ περιπτώσει συνέβαινε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν, ὅποτε ναυτικὰ κέντρα οἶον ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ Κόρινθος, ἦσαν πλήρη γυναικῶν τοῦ ἡμικόσμου².

Ὅπως ἂν ἔχη, οἱ πορνοβοσκοί, δι' ὧν διέθετον μέσων καὶ τρόπων συνεκέντρον εἰς τὰ ἑαυτῶν καταγῶγια ποικίλης προελεύσεως γυναικῆς, ἔλευθέρως, θεραπεινίδας³, δούλας, αἰχμαλώτους, πάσας βεβαίως οὐχὶ ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως⁴, ἀλλὰ τέκνα πενήτων καὶ ἀποχειροβιώτων, μαγεῖρων σκυτο-

1. Ἐπιθι Ράλλη · Πολιτῆ, Σύνταγμα, 2,505.

2. Ὅρα ὅτι ὁ Πολυδεύκης εἰς τὸ Ὀνομαστικόν του, 9,34 λέγει ὅτι περὶ τοὺς λιμένας ἦσαν «καπηλεία καὶ πορνεία, ἀ καὶ οἰκήματα ἄν τις εἴποι».

3. Πβ. τὸ παρὰ Σουΐδα πορνίδιον ἢ μικρὰ παῖς. Ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Βενετοκρατίας αἱ πλείσται τῶν ἐλευθερίων ἡθῶν γυναικῶν ἦσαν Ἑβραῖαι. Σπ. Θεοτόκη, Ἰάκωβος Φωσκαρίνης (Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ., 1,201). Στ. Ξανθοῦ διδου, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ, 133.

4. Ὑπῆρχον βέβαια σπανίως καὶ ἔκουσίως πορνεύουσαι εὐγενεῖς. Οἱ Πανδέκται (23,2,47) κάμνουσι λόγον περὶ θυγατρὸς συγκλητικοῦ, ἥτις διὰ τοῦ σώματος κέρδος ἐποίησε.

τόμων καὶ τῶν τοιούτων¹, ὑπὸ πενίας πολλάκις ἀσπαζομένης τὸ ἐπάγγελμα² συνεκέντρουν, λέγω, κόρας, φροντίζοντες πάντως νὰ εἶναι αὐταὶ ὠραῖαι ὥστε νὰ προσελκύσωσι πολλοὺς πελάτας³.

Ἄν δ' ὁ κανὼν ἦτο οὗτος, δὲν πρέπει ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι, οὐχὶ σπανίως, καὶ ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως κόραι εὐρίσκοντο μεταξύ τῶν προϋσταμένων⁴. Ἡ αἰτία ἡ ὀδηγοῦσα αὐτὰς μέχρι τοῦ καταγωγίου ἦτο κυρίως ἡ αἰχμαλωσία, τὸ κακὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον τοσάκις ἐπληττε τὰς Βυζαντινὰς πόλεις, ἡ αἰχμαλωσία ἡ προερχομένη καὶ ἐκ μέρους ὁμοεθνῶν πειρατῶν, οἵτινες δὲν ἐδίσταζον καὶ τὴν εὐγενεστάτην παρθένον νὰ παραδίδωσιν ἀντὶ ὀλίγων μιλιαρῶσιων εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα φαῦλον⁵.

Ἐνταῦθα δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰς τοιαύτας ἐπροστάτευεν ὁ νόμος. Κατ' αὐτὸν (Βασιλικά 34,2,6) ὁ ἀγοράζων αἰχμάλωτον καὶ πέμπων αὐτὴν εἰς τὸ πορνεῖον οὐχὶ μόνον δὲν ἐλάμβανε τὴν διὰ τὴν ἀγοράν της καταβληθεῖσαν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τὴν ἀφήρουν ἐπεμβαίνοντες οἱ ἄρχοντες, οἵτινες καὶ τὴν ἀπέδιδον εἰς τοὺς οἰκείους της.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ μέχρι τῆς λήξεως τῶν διωγμῶν, μεταξύ τῶν γυναικῶν τῶν χαμαιτυπειῶν ἠδύνατό τις νὰ συναντήσῃ καὶ σεμνὰς παρθένους ἐκεῖ πρὸς τιμωρίαν εἰσαχθείσας, διότι, τὴν ἐθνικὴν αὐταὶ ἀποβαλοῦσαι θρησκείαν, εἶχον ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμόν⁶. Πρὸς τιμωρίαν ἐπ' ἴσης εἰς πορνοβοσκὸν ἢ πορνεῖον παραδοθείσας γυναῖκας ἀναφέρει ὁ τε Γεώργιος Μοναχὸς⁷ καὶ ὁ Παλλάδιος ἐν τῇ πρὸς Λαῦσον ἱστορίᾳ (PG, 34,1251).

Στεροῦμενοι ἐπαρκῶν πηγῶν, ἀγνοοῦμεν, φυσικά, πολλὰ τοῦ βίου τῶν

1. Ὁ Χρυσόστομος, PG, 60,648 ὁμιλεῖ διὰ τὰς ἐξ ἀσῆμου γένους καὶ εὐτελεῖς πόρνas. Βλ. καὶ Βασιλείου Σελευκείας, Εἰς τὰς πράξεις τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης (PG, 85,488). Κ. Σάθα, Ἱστορικὸν δοκίμιον, 59'.

2. Χρυσόστομος, PG, 63,120. Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,504,505.

3. Τὰς ἐν τοῖς κοινεῖσι ἐταιρίδαις χαρακτηρίζει ὁ Χρυσόστομος, PG, 47,296 (63,121) ὡς «εἰδεχθεῖς, μελαίνας, ἀγροικίδας, παχεῖας, ἀμόρφους καὶ πάντοθεν αἰσχράς».

4. Κατὰ τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου (τιτλ. 13, κεφ. 15, Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,306) «ἐν ταῖς γυναιξὶ ταῖς εὐγενεσί καὶ ἐνδόξοις ἢ τῆς σωφροσύνης παρφυλακῆ ἐξαίρετον τι χρέος ἐστί» πβ. καὶ Πρόχειρον ἠύξημένον, 26,7 (JGR, 6,195).

5. Εὐνοφῶντος Ἐφεσίου, Τὰ κατὰ Ἀνθίαν καὶ Ἀβροκόμην, 5,6,9. Διηγήσις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου Τύρου, στίχ. 549 (CG, 266). Κατὰ τοὺς νόμους (Βασιλικά, 21,2,24) «ὁ ἐν δουλείᾳ πόρον ἐκ τοῦ οἰκείου σώματος ποιησάμενος οὐκ ἀτιμοῦται».

6. Ἰωάννου Λυδοῦ, Περὶ μηνῶν, 178 (Teubner). Οἱ συνηξίζοντες τὸν Θεοφάνη, 478-79. Ι. Τζέτζου, Εἰς τὴν παρθενομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Λουκίαν (Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Varia Graeca sacra, 92,3).

7. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, 2,479,16.

Βυζαντινῶν ἑταιρῶν, καὶ δὴ καὶ τὰ ὀνόματα ἢ παρωνύμια αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, δὲν εἶχον, φαίνεται, τὸ εὖχον καὶ χαρακτηριστικὸν τῶν ἀρχαίων ὁποῖα λ.χ. τὰ Γλυκέρα, Δροσίς, Ἐπίχαρις, Καλλιιστώ, Μύρτιον, Νικοφίλη, Παναρίστη, Πασικόμψη κτλ.

Ἄν ἔξαιρέση τις σκηνικῶν γυναικῶν ὀνόματα, ἅτινα δὲν δύνανται μετ' ἀσφαλείας νὰ ληφθῶσιν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν, διότι δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ὅτι αἱ ταῦτα φέρουσαι ἦσαν καὶ κοιναὶ γυναῖκες, ὡς καὶ τὰ ἐν ἐπιγράμμασιν, ἅτινα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἶναι εἰλημμένα, ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πηγῶν γνωρίζομεν τὰ ἐξῆς ὀνόματα Βυζαντινῶν πορνῶν Ἐλπιδία, Δεσποινία¹, Ἰωαννία, Μαξίμα², Καλλιροθή³, Μαρία⁴, Ταῖσια⁵, Πορφυρία⁶, Κομιτώ⁷, Χρυσομαλλώ⁸, Ἀνδρομάχη⁹, Ἐλένη¹⁰, Νικῶσα¹¹, Βασιανή¹², Καλλινίκη, Ἀκυλίνα¹³ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν Πανσέμνη¹⁴. Τὰ Μέλισσα¹⁵, καὶ τὰ παρ' Ἀγαθία Μελίτη καὶ Δωρίς¹⁶ ἀναμφιβόλως εἶναι πλαστά.

Τὸν ἀνωτέρω κατάλογον συμπληροῖ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα διὰ τὴν Κρήτην ὁ πικρόχολος Στέφανος Σαχλίκης, ὅστις ἀναφέρει ὡς πορνευομένας τὰς Ἐλένην, Λαμπριανήν, Ἀγγελίαν, Πουτολένην, Ἐργίαν, Μαργαρίταν, Μαρούλαν, Νικολέτταν καὶ Μαρχεζίαν¹⁷. Θὰ ἐγνωρίζομεν δὲ καὶ πολλὰ τῶν ἐν

1. Βίος τοῦ ὁσίου Θεοδώρου (Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικὰ 363).

2. Θαύματα τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου (Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Varia graeca sacra*, 51,29).

3. Ἀγαθίου, Ἐπιγραμ., 389 (ἔκδ. ἱστορ. Ἀγαθίου Βόνυ).

4. Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, PG, 87,3697. Συμεῶνος Μεταφράστου, Βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραμίου, PG, 115,68.

5. F. Nau, *Histoire de Taïs* (*Anal. du Musée Guimet*, 30,86).

6. Διονυσίου Νεαπόλεως, Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 87,20 (Gelzer).

7. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 9,9.

8. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 17,34. Μόσχου, Λειμωνάριον, PG, 87^s,2880.

9. Συνέσιος Κυρήνης, PG, 66,1492.

10. Ἰουστίνος Φιλόσοφος, PG, 6,368. Νικηφόρου Καλλιῆστου, Ἐκκλ. ἱστορ., PG, 145,789.

11. Μόσχου, Λειμωνάριον, PG, 87^s,2880.

12. Βίος τοῦ ὁσίου Δανιὴλ τοῦ Στυλίου (*Anal. Boll.*, 32,155,21).

13. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Χριστοφόρου (*Anal. Boll.*, 1,133, 3,134,3).

14. *Acta SS.* τοῦ Ἰουνίου, τόμ. 2,272 E.

15. Μᾶρκος Ἀργεντάριος, ἐν *Anthologia Graeca* ἀριθ. 31 (τόμ. 1,94).

16. Ἐν *Anthologia Graeca* ἀριθ. τόμ. 1,219,281,176,229).

17. Στεφ. Σαχλίκη, Γραφαὶ καὶ στίχοι, ἐρμηνεῖται ἔτι καὶ ἀφηγήσεις, στίχ., 467,486,487,495,502,509,520,530,545.

Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα κοινῶν γυναικῶν ὀνόματα, ἃν ὁ Μιχαήλ Ψελλὸς μᾶς ἀνέγραφε τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἅτινα ὁ σύγχρονός του ἄσκη-
της Ἡλίας «ἀποτάδην διήει»¹.

Εἰς τὰ ἑαυτῶν λοιπὸν καταγῶγια συγκεντρούμεναι αἱ Βυζαντιναὶ πάνδη-
μοι γυναῖκες, δεχόμεναι ἢ καὶ καλοῦσαι τοὺς φίλους² καὶ πελάτας των, πα-
ρεδίδοντο εἰς τὰς Ἀφροδισιακὰς ἀπολαύσεις ἑταιρικῶς μετ' αὐτῶν καὶ ἄσκη-
μόνως περιπλεκόμεναι, αἰσχρολογοῦσαι καὶ ἑταιρικά φιλήματα δίδουσαι καὶ
λαμβάνουσαι³, εἰς ἃ ἀσφαλῶς καταλεκτέον καὶ μ α ν δ α λ ω τ ὸ ν φ ι λ ῖ ν,
τὸ ὁποῖον ἢ μὲν ἀρχαία κωμῶδια καλεῖ ἐπιμανδαλωτὸν φίλημα, ὁ λαὸς δὲ
σήμερον φ ι λ ῖ μ α ν τ α λ ω τ ὸ, καὶ ὅπερ, ἃν ἐκ τῆς σημερινῆς σημασίας
τῆς λέξεως κρίνωμεν, συνίστατο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν φιλουμένων ἀπο-
μύζησιν τοῦ ἄνω χεῖλους τοῦ ἐτέρου, ὅστις πάλιν τοῦ ἐτέρου τὸ κάτω ἀπε-
μύζα χεῖλος⁴.

Ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ποιήματι περὶ γέροντος νὰ μὴν πάσῃ κορίτσι,
στίχ. 156 (CG, 110), φέρεται: νὰ πιπιλίξῃ ἕνας τάλλοῦ τὸ στόμα καὶ τὰ
χεῖλη. Τὸ φίλημα τοῦτο σήμερον λέγεται βυζαστό. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐν λ.
«περιπεταστὸν κάπιμανδαλωτὸν εἶδη φιλημάτων ἑρωτικῶν ἐν ᾧ δεῖ τὴν
γλῶτταν τῶν καταφιλούντων λείχειν». Καὶ κατὰ τὸ λεξικὸν Φωτίου⁵ μανδαλω-
τόν, εἶδος φιλήματος ὡς γιγγλυμωτόν.

Ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ τριακοστῇ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ εἰς τὴν Β' πρὸς Κοριν-
θίους ἐπιστολὴν (PG, 61.607), ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀσελοῦντας, λέγει
«τὸ στόμα ἡμῶν τετιμῆται δεχόμενον τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικόν. Ἀκούετωσαν
οἱ αἰσχροῦς φιλοῦντες».

Ἐλεγε δὲ καὶ Μαρία ἡ Αἴγυπτία (PG, 87^a, 3712) «οὐκ ἔστιν εἶδος ἀσελ-
γῆς, οὐπερ οὐ γέγονα διδάσκαλος».

Ὅτι δ' αἱ τρόφιμοι τῶν τοιούτων κέντρων ἦσκουν τὴν παρὰ φύσιν
ἐργασίαν καὶ ὅτι, ἵνα φροντίδων ἀπαλλαγῶσι καὶ εὐχρηστοὶ εἰς τοὺς ἐραστὰς
ὑπάρχωσι, μετεχειρίζοντο ποικίλα τεχνάσματα κωλυτικὰ τῆς τεκνοποιίας καὶ
τὴν ἔκτρωσιν διευκολύνοντα, μανθάνομεν ἐκ διαφόρων μαρτυριῶν⁵ καὶ τῶν

1. Ps.sc.m., 2,125,24.

2. Χρυσόστομος, PG, 47,520.

3. Βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραάμου, PG, 115,72. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς
ἐν τῷ Παιδαγωγῷ του, 2,10,98 (215,19,29^a Stählin) ὁμίλησε περὶ «σημάτων καὶ συμ-
πλοκῶν ἀσχημόνων ἑταιρικῶν τε φιλημάτων καὶ τοιούτων τινῶν λαγνευμάτων», διὰ
ῥήματα δὲ ἀστεία καὶ αἰσχρὰ ὁ Χρυσόστομος, PG, 63,199, ὁ δὲ Ἰωάννης
Λυδὸς (Περὶ ἀρχῶν, 3,59,65,253,8,259,3), περὶ λόγων ἀκολάστων καὶ ἐκλύτων φι-
λημάτων τῶν πορνῶν.

4. Θεόδωρος Βαλαμῶν, PG, 138,772.

5. Προκοπίου, Ἀνέκδ., 9,10. Ἀρισταίνετου, Ἐπιστολαί, 6,90 (Bois-
sonade). Θεοφιλάκτου Σιμοκάττου, Ἐπιστολαὶ ἠθικαὶ, ἀγροικικαὶ, ἑται-

πολιτικῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων, οἷτινες κατὰ τῶν τοιαῦτα μέσα μεταχειριζομένων ἐπέβαλλον μαστίγωσιν, ἔξοριαν καὶ δεκαετὴ ἀποχὴν ἀπὸ τῆς θείας κοινωνίας ¹.

Τέλος πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦλάχιστον τοῦ Χρυσοστόμου, πολλοί, μετὰ τὴν μεῖξιν, ἔσπευδον εἰς βαλανεῖον, ἵνα λουσθῶσι ².

Περὶ τῆς συμφιλίδος, καὶ ἱατρικῆς ἐξετάσεως τῶν ἀμαρτωλῶν γυναικῶν οὐδαμοῦ τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πηγῶν γίνεται σαφῆς μνεῖα ³. περὶ νόσων μόνον καὶ Ἀφροδισίων νοσημάτων γίνονται ὑπαινιγμοί. Οὕτως ὁ Χρυσόστομος, ὁμιλῶν περὶ πόρνῆς, λέγει ὅτι «πολλάκις δὲ καὶ νόσοις καὶ κινδύνοις περιέβαλεν αὐτὴ» ⁴, Ἀφροδίσιον δὲ νόσημα ὑπονοοῦσιν αἱ διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ὅταν, ἀποτρέπουσαι ἀπὸ φαύλης γυναικός, προσθέντωσι «Εἰ δὲ μή, μεταμελήσῃ ἐπ' ἐσχάτων σου, ἥνικα ἂν κατατριβῶσι σάρκες σώματός σου» ⁵. Ἐν τῇ διηγῆσει τοῦ Ἀπολλωνίου, ἧς τὸ πρωτότυπον πρέπει ν' ἀναχθῆ εἰς τὸν Γ' μ.Χ. αἰῶνα, ὁ δευτέρος εἰσερχόμενος πρὸς τὴν προϊσταμένην ἐρωτᾷ τὸν ἐξερχόμενον πῶς ἔχει ἡ κόρη; καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ, καλῶς ἔχει, ἐρώτησις, ἦτις, κατ' ἐμέ, ἀποβλέπει εἰς τὴν ὑγείαν τῆς κόρης. Βραδύτερον ἐν τῇ διηγῆσει γαδάρου, λύκου καὶ ἀλουπῶς ἢ ἀλουποῦ ὑβρίζεται ὡς φραντζιασμένη καὶ λωβή ⁶.

Εἶπε δὲ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα καὶ ὁ Στέφανος Σαχλίκης (Γραφαὶ καὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι στίχ. 80)

ὁποῦ γυρίζει σκοτεινὰ πολλὰ κακὰ εὐρίσκει

καὶ ἀρρωστειῆς καὶ κόλασες κι' ὕστερα κλαί' καὶ πρήσκει.

πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ Ἰ. Τζέτζης ὠμίλησε διὰ τὰς τῶν πορνῶν ἐπαφάς ⁷.

ρικαί, ἐπιστ., 30, 772 (Hercher epistolographi Græci). Περὶ ἐκτρώσεων χρησιμοποιομένων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων γυναικῶν βλ. E. Dupouy, La prostitution dans l'antiquité, 133 ἔξ. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης (PG, 45,157) ὠμίλησε περὶ ἐταιρῶν καταπιγυοσῶν τὰ μόλις γεννώμενα βρέφη.

1. Χρυσόστομος, PG, 60,627. Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ., κεφ. 141,92,24. Συμῶνος Μεταφράστου, Ἐπιτομὴ κανόνων, PG, 114,253, Ἐκλογή ἰδιωτικῆ ἠϋξημένη, 17,19 (JGR, 443).

2. Χρυσόστομος, PG, 63,757.

3. Τὴν βλενόρροϊαν ἐγνώριζον οἱ Βυζαντινοί, δὲν εἶναι ὁμως βέβαιον ἂν καὶ τὴν συμφιλίδα. Γ. Πουρναροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς ἱατρικῆς, 99.

4. Χρυσόστομος, PG. 62,285.

5. Κλήμεντος, Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, PG, 1,577.

6. Ἡ λ. ὑποδεικνύει τὰ σήμερον λεγόμενα Γαλλικὰ πάθη, ἧτοι τὰ Ἀφροδίσια νοσήματα. Καὶ ὁ Μᾶρκος Δεφάρνας (Λόγοι διδακτικοί, στίχ. 129) γράφει βραδύτερον, κοῦρβες, μαυλίτριες ἀπόφευγε εἰς αὐτες μὴν πηγαίνης νὰ μὴ σὲ πιάσῃ ἀσθένεια καὶ πένθητις μὴ γένης.

7. Ἰ. Τζέτζου, Ὑπόθεσις τῆς Κ. Ὀμήρου Ὀδυσσεΐας, στίχ. 108 (Matranga, Anecdota Græca, 1,283. Ἀφῆ λέπρας ἦδη ἐν τῇ Π. Δ. ἐλέγετο ἢ προσβολὴ τῆς νό-

Ἐπάρχουσιν οἱ φρόνοῦντες ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Παλλαδίου ἐν τῇ πρὸς Λαῦσον ἱστορία ἀναφερόμενον πάθημα Ἡρωνός τινος, ὅστις, ἀφ' οὗ συνευρέθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ κωμωδοῦ καὶ ἔπαθεν ἀνδρακα ἐπὶ τῆς βαλάνου, ὑφ' οὗ καὶ μετὰ ἐξάμηνον ἀπέθανε, σαπέντων τῶν αἰδοίων, σαφῶς ἀφροδίσιον νόσημα ὑποδεικνύει¹. Ἴσως δὲ παρόμοιον νόσημα νὰ ὑποδεικνύη καὶ τὸ τέχνασμα εὐγενοῦς Κορινθίας κόρης βία εἰς πορνεῖον παραδοθείσης, ἣτις, βλέπουσα ὅτι τὴν περιεκύκλωσαν οἱ θέλοντες νὰ τὴν βινήσωσι, τοὺς εἶπεν· «Ἐλκος ἔχω τι εἰς κεκρυμμένον τόπον, ὅπερ ἐσχάτως ὄξει καὶ δέδοικα μὴ εἰς μύσος μου ἔλθῃτε τῷ ἀποτροπαίῳ τοῦ ἔλκουσ»².

Πᾶς τις ἐννοεῖ ὅτι εἰς τὰ ἀνωτέρω ὑποπτα κέντρα ἡ τάξις καὶ ἡ εὐκοσμία εἶχον φυγαδευθῆ. Καὶ ποίαν εὐπρέπειαν θ' ἀνέμενέ τις παρὰ ναυτῶν, στρατιωτῶν, χωρικῶν ἐρχομένων εἰς τὰ κέντρα, ὑπηρετῶν, μονομάχων, θηριομάχων, δημίων καὶ δραπετῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ θαμῶνες τῶν εὐτελεστῶν σεμνείων;

Μᾶς λέγουσι λοιπὸν οἱ συγγραφεῖς ὅτι πολλάκις αἱ πάνδημοι γυναῖκες, ἐξερχόμεναι τῆς θύρας τοῦ μιμαρείου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συχνὰ ἦδον ἄσημα ἄσματα³, ἔσυρον ἐντὸς τοὺς πελάτας⁴, οἵτινες καὶ μέχρι τοῦ μεσονυκτίου παραμένοντες, ἐδημιουργοῦν συχνὰ θορυβώδεις σκηνάς⁵ δέροντες τὰς ἀσημνοὺς γυναῖκας, αἵτινες, οὐχὶ σπανίως, καὶ δεινῶς ἐξυλοκοποῦντο ὑπὸ ζηλοτύπων ἐραστῶν τιλλόντων τὴν κόμην αὐτῶν⁶.

Οἱ αὐτοὶ ἄλλοτε ἀπήγον διὰ τῆς βίας δούλην εἰς τὸ πορνεῖον προστάσαν

σου ταύτης. Ὅρα δ' ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἡ λέπρα συνεχέετο μὲ τὰ ἀφροδίσια νοσήματα.

1. E. Dupouy, La prostitution dans l'antiquité, 179.

2. Παλλαδίου Ἐλενοῦ πόλεως, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία, PG, 34,1251. Ἐπιθι καὶ Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, 2,479,22 (De Boor). Βλέπε καὶ ὅσα περὶ τῆς μνείας εἰδῶν ἀφροδισίων νόσων σημειοῦνται ἐν τῷ Traité de la Syphilis τῷ ὑπὸ Jeanselme ἐκδιδομένῳ τόμ. 1,30,31 καὶ ὑπὸ τοῦ Γ. Πουρναροπούλου ἐν τῷ ἔργῳ του Ἱστορία τῆς Ἀφροδισιολογίας καὶ δερματολογίας ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, 15 ἔξ. Περὶ ἀφροδισίων νοσημάτων καθόλου βλ. K. S u d h o f f, Ärztliches aus griechischen Papyrusurkunden, 110.

3. Λιβάνιος, τόμ. 1,16 (Reiske). Γ. Κεδρηνοῦ, Σύνοψις ἱστορ. 2,333,21. P. M a a s, Der vergnügte Lexicograph, B.Z., 38,63.

4. Νικηφόρου πρεσβυτέρου Κωνσταντινουπόλεως, Βίος Ἀνδρέου τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ, Migne, PG, 111,649.

5. Ὁ Χρυσόστομος, PG, 62,285 εἶπεν ὅτι «πολλοὶ ὑπὲρ τῶν πορνῶν ἀπώλοντο ἢ τραύματα ἔλαβον». Τὰς θορυβώδεις δὲ σκηνάς ὑπαινίσσεται καὶ ὁ ἀνώνυμος ὅταν γράφῃ ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του «τόρνας ἰδεῖν καὶ μετ' αὐτῶν συνδυάσαι ἀφνίδιον ταραχὴν σημαίνει». D r e x l, Anonymes Traumbuch des cod. Paris. Gr., 2511 (Λαογραφ., 8,369).

6. Anthologia Græca, ἀριθ. 219,247 (176,190, Stadtmüller).

ἦ καὶ ἔθρανον τὰς θύρας τῆς μὴ δεχομένης αὐτοὺς γυναικός, τῆς ὁποίας καὶ ἐκλέπτοντο διάφορα ἀντικείμενα ὑπὸ ἐπιτηδείων λωποδυτῶν. Καὶ τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ μὲν ἀρπάζων τὴν πόρνην δούλην δὲν ἐθεωρεῖτο ἀνδραποδιστῆς «οὐ γὰρ κλοπῆς, ἀλλ' ἡδονῆς χάριν τοῦτο ἐποίησεν», οὐδ' ἠυθύνετο διὰ τὴν κλοπὴν ὁ θραύσας τὰς θύρας¹, τοῦ ἐπεβάλλετο μόνον χρηματικὴ ποινὴ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος, ὅστις καὶ τὸν ἐσωφρόνιζε².

Καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι τυχηροὶ οἱ ἀργὰ ἐκ τῶν σεμνείων ἀπερχόμενοι, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κερκέτου, τῆς νυκτερινῆς δῆλα δὴ περιπόλου, ἥτις τοὺς ὠδήγει εἰς τὴν φυλακὴν ὡς πάρωρα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς πλανωμένους³.

᾿Ωμίλησα ἀνωτέρω περὶ δαρμοῦ τῶν κοινῶν γυναικῶν ὑπὸ τῶν ἐρωμένων. Τὰ δυστυχῆ ταῦτα πλάσματα, ἀποφεύγοντα τοὺς ἐνοχλητικούς ἐπισκέπτας, τοὺς ἐκλείον τὴν θύραν, οὗτοι ὅμως νύκτωρ μεταβαίνοντες⁴ καὶ ἄλλο ἀντ' ἄλλου ὄνομα λέγοντες, κατώρθωνον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ οἶκημα, δημιουργοῦντες σκηνάς. Ἐννοεῖναι δ' ὅτι, ὅταν ἐξηγνλεῖτο ἡ ὑπομονὴ τῶν γυναικῶν, κατέφευγον αὐταὶ εἰς τὸν ἄρχοντα προσκλαίουσαι, καὶ ζητοῦσαι τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ καταδυναστεύοντος⁵.

Σημειωτέον δ' ὅτι μεταξὺ τῶν θαμῶνων ἦσαν ἐνίοτε καὶ ἄπειρα παιδάρια, τῶν ὁποίων οἱ παιδαγωγοὶ καὶ διεμαρτύροντο εἰς τὰς πορνικὰς θύρας μεταβαίνοντες καὶ «ἀπαγορεύοντες μηκέτι αὐτὰ δέχεσθαι τοῦ λοιποῦ»⁶. Ἄλλοτε ἦσαν αὐταὶ αἱ γυναῖκες αἱ δημιουργοῦσαι τὴν ἀταξίαν. Τὴν ἀπειρίαν καὶ μωρίαν τοῦ ἐπισκέπτου ἐκμεταλλεόμεναι αὐταὶ, τοῦ ἔσυχρον τὰ ἱμάτια ἢ τὸν ἐξέδουν, τὸν ἐρράπιζον, τοῦ ἔκαμνον χειρονομίας, γαλλισμοὺς ὑπὸ τῶν κειμένων καλουμένους⁷, καὶ τὸν ἠνάγκαζον νὰ ἀσελήγη ἐπὶ πλειόνων.

1. Βασιλικά, 60,12,39. Φωτίου, Νομοκάνων, τίτλ. 13,5. Πρόχειρον ηὔξημένον, 39,96,98, (JGR, 6,348). Κατὰ τὴν ἐκλογὴν κατὰ τὸ Πρόχειρον μεταβεβλημένην (JGR, 4,143) «ὁ τὴν ἄλλοτριαν θεράπαιναν ἡδονῆς ἔνεκεν, πόρνην οὖσαν, ἀποκρῦπτων οὐκ ἐνάγεται κλοπῇ, εἰ δὲ μὴ ἔσται πόρνη, ὑποπίπτει».

2. Μ. Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον Α', Κεφ. ΙΓ' (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 6,104).

3. Νικηφόρου, Πρεσβυτέρου Κωνσταντινουπόλεως, Βίος Ἀνδρέου τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ, PG, 111,649.

4. Κασαρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁμαίμονος διάλογοι, διάλογος Β', PG, 38,992. Βίος τῶν ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου, PG, 114,1233.

5. Σαχλίκη, Γραφαί, στίχοι καὶ ἐρμηγεται, στίχ. 70,83,267 (CG, 65,73). Τοῦ αὐτοῦ, Ἀφήγησις παράξενος, στίχ. 650 (Παπαδημητρίου).

6. Λιβανίου, Φιλάργυρος ἐρασθεὶς ἐταίρας 35 (τόμ. 7,62, Förster).

7. Νικηφόρου Πρεσβυτέρου Κωνσταντινουπόλεως, Βίος Ἀνδρέου τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 111,653). Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος Συμεὸν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 93,1724). Anton Meyer, Der Heilige und die Dirne (Bayer. Blätter für das Gymnasial Schulwesen, 67,94. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μακαρίου. A. Vasiliev, Anecdota Græcobyzantina, 161.

Τὸ λυπηρότατον ὅμως πάντων ἦτο ὅτι, συνηθιζομένης τῆς ἐκθέσεως τῶν τέκνων ὑπὸ τῶν γονέων, διὰ πενίαν, συνέπιπτε κάποτε μεταξὺ τῶν μετὰ πόρνης συμφθειρομένων, ἀγνωῶν βέβαια, νὰ εἶναι καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς¹, ἀνεύθυνος τυγχάνων τοῦ ἐγκλήματος τῆς αἰμομιξίας, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐτιμωρεῖτο δι' ἀποκεφαλισμοῦ.

Αἱ ἑταῖραι, μὴ ἐπιθυμοῦσαι νὰ χάσωσι τοὺς ἐραστάς, ὡς πληροφοροῦμεθα, «σφόδρα προσηροῦζοντο πρὸς τοὺς τρόπους αὐτῶν»², ὑπῆρχον ὅμως καὶ αἱ δύστροποι καὶ πρὸ πάντων αἱ ἐκμεταλλεζόμεναι τὴν ἀδυναμίαν τῶν φίλων, τοὺς ὁποίους καὶ κακομετεχειρίζοντο, ταπειναὶ αὐταί, εὐγενεῖς πολλάκις ἐκείνους, λεπτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μεμυρισμένους³, ραπίζουσαι καὶ ἐμπτύουσαι καὶ ὀνειδίζουσαι αὐτούς⁴. Καὶ τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι εἰς τοσοῦτον σημεῖον ἀναισθησίας πολλάκις ἔφθανον οὗτοι, ὥστε καὶ νὰ προσκυνῶσι τὴν ραπίζουσαν⁵, νὰ διανυκτερεύωσι πρὸ τῶν θυρῶν της καὶ ἔστιν ὅτε νὰ αὐτοκτονῶσι⁶.

Καὶ τὸ κακὸν ἐγένετο ἔτι μείζον, ὅταν, ραδιουργοῦσαι αἱ ἑταῖραι προῦκάλουν ἔριδας καὶ διαπληκτισμοὺς μεταξὺ ἀδελφῶν ἢ πατέρων καὶ υἱῶν⁷ ἢ ὅταν, εἰς μαγικὰ καταφεύγουσαι μέσα, καταδέσμούς τουτέστι, προσεπάθουν, ὡς οἱ τότε ἐπίστευον, νὰ ἐμβάλωσιν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν ἢ νὰ προκαλέσωσι τὸν θάνατον τῆς νομίμου τοῦ ἐρωμένου αὐτῶν συζύγου⁸. Ἐννοεῖται δ' ὅτι, ὅταν τὸ θράσος καὶ τὰ σκάνδαλα τῶν γυναικῶν τούτων ὑπερέβαινον τὰ ὄρια, τότε, χάριν σωφρονισμοῦ, παρεδίδοντο αὐταί εἰς τὸν ἄρχοντα⁹, κρινόμεναι μετὰ τινος ἐπεικειάς, διότι τότε αἱ οἰκτραὶ καὶ ταπειναὶ ἔθεωροῦντο ἀλειτοῦργητοί, ἦτοι μὴ ὑποκείμεναι ἀπολύτως εἰς τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων, ἀφ' οὗ αὐτὰς «ἡ οἰκτρότης τῆς ζωῆς ἀξίας τῆς τῶν νόμων αὐστηρίας οὐχ ἠγήσατο»¹⁰.

1. Κλήμεντος, Παιδαγ., 3,3,22,3.

2. Λιβανίου, Φιλάργυρος ἐρασθεὶς ἑταίρας 39 (τόμ. 7,65, Förster).

3. Λιβανίου, Ἐνθ' ἄν. 35 (7,62 Förster). Κατὰ τὸν Κλήμεντα (Παιδαγ., 3, 11,270,3) ἐπὶ τῶν σφραγίδων τῶν δακτυλίων των ἐγλυφον οἱ ἐρασταὶ τὰς ἑαυτῶν ἑταίρας «διὰ τὴν ἐνδελεχῆ τῆς ἀκολασίας ὑπόμνησιν.

4. Χρυσόστομος, PG, 60,648· 61,318· 62,53.

5. Χρυσόστομος, PG, 51,216.

6. Χρυσόστομος, PG, 62,53. Λιβανίου, Φιλάργυρος ἐρασθεὶς ἑταίρας, 1, τόμ. 7,42 (Förster).

7. Χρυσόστομος, PG, 49,149. Πουλλολόγος, στίχ. 216,218. Στ. Σαχλίχη, Γραφαί, στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι, στίχ. 337 (CG, 76).

8. Χρυσόστομος, PG, 51,216· 63,657. Φ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι, Λαογραφ., 8,314.

9. Βαλσαμών, Εἰς τὸν πς', κανόνα τῆς ἐν Τρούλφ οἰκουμ. συνόδου (Πάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,504). «Συνάγει τις πολλάκις πόρνας χάριν τοῦ ὑποθέσθαι αὐταῖς τὰ σαστηριώδη.. ἢ παραδοῦναι τῷ ἄρχοντι, χάριν σωφρονισμοῦ». Στ. Σαχλίχη, Γραφαί, στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι, στίχ. 71 (CG, 65).

10. Κ. Γαρδίκια, Τὸ ἐγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δικαίῳ, 9. Ρ. Dufour, Histoire de la prostitution, 164,165.

Ἐναυῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι σκόπιμον κρίνομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ ἔξης. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τοῦ παρελθόντος ἀκόμη αἰῶνος, ἡ παραβάσα τὴν συζυγικὴν πίστιν καὶ πόρνη γενομένη διεπομπεύετο ἐπὶ ὄνου ἀναβιβαζομένη καὶ περιαιομένη. Ἡ ποινὴ αὕτη, ἣτις συνειθίζετο καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἦτο ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Παραδείγματα τοῦλάχιστον αὐτῆς ἔχομεν ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος¹.

Ἐμίλησα ἀνωτέρω περὶ τῆς πληθύος τῶν ἑταιρῶν καὶ ἑταιρείων ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὸ πρᾶγμα ὄντως οὕτως ἔχει. Ὁ Κλήμης ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῷ Παιδαγωγῷ του (3,3,21,2) μετὰ παραπόνου πιστοποιεῖ ὅτι «τὸ λάγνον πᾶν ἐπικέχυται ταῖς πόλεσι, νόμος γενόμενον» καὶ ὅτι «ἐπὶ τέγους ἑστάσι παρ' αὐτοῖς (τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι) τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῶν εἰς ὕβριν ἡδονῆς πιπράσκουσαι γυναῖκες». Ὁ Λιβάνιος μετὰ ταῦτα (1,22· Reiske) ὁμιλῶν διὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις σπουδαστάς, ἀναφέρει «ἑταίρας μελωδούσας, αἱ πολλοὺς ἐξέδυσαν», ὁ αὐτὸς δ' ἐπαινεῖ τῶν ἑταιρῶν τὸ κάλλος². Καὶ περὶ τῶν ἑταιρῶν δὲ τῆς Βηρουτοῦ γίνεται λόγος, αἵτινες τοὺς νέους σπουδαστάς προσεῖλκον πίνουσαι καὶ διασκεδάζουσαι μετ' αὐτῶν³. Καὶ ὁ Χρυσόστομος δὲ ὁμιλεῖ διὰ τὰς «ἐπὶ τοῦ τέγους πορνευομένας γυναῖκας», δι' ἑταίρας παρακολουθούσας τοὺς ἱπποδρομικοὺς ἀγῶνας καὶ «περὶ τῶν ἀδεῶς ταῖς πόρναις συγγιγνομένων», διὰ τοὺς καταναλίσκοντας τὴν περιουσίαν των εἰς χαμαιτυπεῖα, «διὰ τὰ πορνῶν καταγῶγια» καὶ περὶ «πεπορνευμένων γυναικῶν» καὶ περὶ ἀποφυγῆς αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀθλητῶν, ἵνα μὴ οὗτοι χάσωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν⁴, ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (PG, 36,261· 37,847,1578) περὶ τῶν ἀναισχύντων πορνῶν, ὁ Μ. Βασίλειος, (PG, 29,225,336) δι' ἑταίραν «πάντας πρὸς τὴν ἁμαρτίαν συμφλέγουσαν» καὶ διὰ πόρνas ἐν Ἐδέσση καὶ Νεοκαισαρεῖα διαβιούσας Γρηγόριος ὁ Νύσσης (PG, 46,833,904). Ὁ Συνέσιος (PG, 66,1492) ὁμιλεῖ περὶ πορνοβοσκοῦ Χεῖλα πασιγνώστου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ φάλαγγα ὄλην κοινῶν γυναικῶν συγκεντρῶσαντος. ὁ Ἰσιδώρος δὲ Πηλουσιώτης ἀφ' ἑτέρου (PG, 78,488,437,705, 1461) παραπονεῖται ὅτι ἡ πορνεία ὑπερέβη τὰ μέτρα τοῦ Νόμου.

Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ὁ Ἀμασεῖας Ἀστέριος, πιθανώτατα διὰ τὴν πόλιν ταύτην, ἀναφέρει «πόρνas ὄνιον παρεχούσας τῷ δήμῳ τὸ σῶμα» καὶ βαφο-

1. Ν. Πολίτου, Ὑβριστικὰ σχήματα, Λαογραφ. Σύμμεικτα, 2,338. Ἐπιθὶ καὶ Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 5,124.

2. Λιβανίου, Φῆμη ἦν συνεῖναι τὸν πλούσιον τῇ τοῦ πένητος γυναικί, 45 (τόμ. 7,289· Förster).

3. P. Collinet, Histoire de l'école de droit de Beyrouth, 109. Πβ. καὶ Κ. Σάθα, Δοκίμιον, ριέ', τς', τς'.

4. Χρυσόστομος, PG, 47,361,449· 53,56· 57,370· 60,570· 61,189,440.

μένας, ἵνα προσελκύσωσι τοὺς ἔραστὰς¹ καὶ ὁ Σελευκείας δὲ Βασίλειος «τὰς ἐπὶ τέγουσ γυναικάς»², ὁ Νεμέσιος Ἐμέσης (PG, 40,724) πόρνην διὰ τοῦ κάλλους τῆς πρὸς ἀκολασίαν παρασύρουσαν. Καὶ ἐν Ἐδέσῃ δὲ ὑπῆρχον ἑταῖραι, κατὰ μάρτυρα τὸν Προκόπιον καὶ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα· αὐταὶ μάλιστα, ὅταν ὁ Χοσρόης ἤθελε νὰ πωλήσῃ τοὺς συλληφθέντας αἰχμαλώτους Ἀντιοχεῖς καὶ οἱ Ἐδεσσηνοὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν προσέφερον ὅ,τι εἶχον «τὸν κόσμον ἀφελούσαι ὅσος αὐταῖς ἐν τῷ σώματι ἦν, ἐνταῦθα (ἐν τῷ ἱερῷ) ἔρριπτουν».

Ἄς προστεθῆ ὅτι ὑπῆρχον πόρναι αἰτινες, ἐκ τοῦ χρυσίου τῆς πορνείας αὐτῶν, ἠλευθέρουν δούλους³ καὶ ὅτι γυνὴ κοινὴ μεταμεληθεῖσα διὰ τὴν ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἔκτροπὴν, ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη περιεποιήθη λωβούς⁴.

Συνεχίζοντες λέγομεν ὅτι ἐπὶ Ἀναστασίου ἀναφέρονται καὶ «ἐπὶ τῶν οἰκημάτων γυναικὲς ὄνειδος ἀναγκαῖον λαχοῦσαι βίον»⁵. Τέλος ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (PG, 96,248) συνίστα ἐγκαίρως νὰ ὑπανδρεύωνται οἱ νέοι «πρὶν διαφθαρῶσιν εἰς ἑταίρας».

Ὅταν ἐν ταῖς Νεαραῖς τοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς (JN, 1,230,231), ὁμιλῶν περὶ πορνοβοσκῶν, βεβαίωσι ὅτι «πολλοὶ κατ' αὐτῶν τοῖς πρόην βεβασιλευκόσι ἐγράφησαν νόμοι», βεβαίως πιστοποιεῖ ὅτι πρὸ αὐτοῦ οὐκ ὀλίγα ἦσαν τῶν προαγωγῶν τὰ οἰκήματα καὶ τὸ αὐτὸ προσεπιμαρτυρεῖ, ὅταν πάλιν ὁμολογῇ ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ «πολλὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν μεγάλην ἡμαρτάνοντο πόλιν».

Σαφέστερος εἶναι λέγων ὅτι ὑπῆρχον σεμνεῖα «ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ βασιλίδι ταύτῃ καὶ ἐν τοῖς περάμασιν αὐτῆς... καὶ νῦν αὐτὴν τε καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἅπαντα μεστὰ τῶν τοιούτων γενέσθαι κακῶν»⁶.

Τὴν ὑπαρξιν μεγάλης πληθύος πορνῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ πιστοποιεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Θεοδώρα, ἐπιθυμοῦσα εἰς τὸν ἔντιμον βίον νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς ἁμαρτωλὰς, συνεκέντρωσεν ἀπέναντι τῆς βασιλευούσης ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς καὶ κατόκισεν εἰς οἶκον τῶν Μετανοίας πλέον ἢ πεντακοσίας τῶν ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ μισθοῦ

1. Ἀστέριος Ἀμασειας, PG, 40,196,221,224.

2. Βασιλείου Σελευκείας, Εἰς τὰς πράξεις τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης (PG, 85,488).

3. Μαρτύριον τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Χριστοφόρου (Anal. Boll., 1,133)..

4. Παλλάδιος Ἐλενουπόλεως, PG, 34,124. Προκόπιου, Ὑπὲρ τῶν πολέμων, 2,13. Συμεῶνος Μεταφράστου, Βίος τοῦ δσίου Εὐφραῖμ τοῦ Σύρου (PG, 114,1256).

5. Προκόπιου Γάζης, Πανηγυρικὸς εἰς Ἀναστάσιον (PG, 87³,2813). Ὁ βιογράφος τοῦ Χρυσοστόμου (PG, 114,1196) λέγει ὅτι τοὺς δι' αὐτὸν ἐξορισθέντας κληρικοὺς οἱ ἄγοντες δὲν εἰσήγον εἰς ἐντίμους οἰκίας «ἀλλὰ χαμαιτυπεῖοις, οἱ βδελυροὶ ἐνέκλειον».

6. Ἰουστινιανοῦ, Νεαρά, 14 (JN, 1,232).

πωλουσῶν τὴν ὄραν¹. Περὶ καταγωγίου δὲ πορνικοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λόγον ποιεῖται καὶ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, (PG, 34,221) καὶ ἐν τοῖς ἀνεκδότοις του ὁ Προκόπιος (60,4).

Τέλος τὴν μεγάλην πληθὺν τῶν ἀνὰ τὸ κράτος πλέον πορνείων πιστοποιεῖ ὁ Ἰουστινιανὸς ὅταν λέγῃ ὅτι θέλει νὰ ἐκδιώξῃ τὴν πορνοβοσκίαν οὐ μόνον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων, «οὐδὲν δὲ ἦττον καὶ ἐν τοῖς ἔξω τόποις ἅπασι τοῖς τε ἔξ ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας οὔσι πολιτείας, τοῖς τε νῦν παρὰ τοῦ δεσπότου Θεοῦ δεδωρημένοις ἡμῖν»². Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ὁ ὄσιος Βιτάλιος ἀναφέρεται ὅτι ἀνέγραψεν, ἵνα τὰς ἐπισκεφθῆ καὶ τὰς σώσῃ, «ὄλας τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προϊσταμένας»³. Ἐπ' ἴσης ἔχομεν μνεῖαν πορνείων ἐν Ἱερειχοῖ καὶ Ἱεροσολύμοις⁴, ὡς καὶ ἐν Ἀτταλείᾳ⁵.

Τὴν ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπαρξιν πολλῶν πορνείων βεβαιοῖ καὶ ἡ ἐν τῷ βίῳ Ἀνδρέου τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ πληροφορία⁶, καθ' ἣν νεοί, ἀφ' οὗ ἐμέθυσαν, «βουλευσάμενοι ἀπέρχονται εἰς τὰ μιμαρεῖα».

Ὁ Ὁ Ἀχμέτ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, καὶ κατ' αὐτὸν τὰ ὄνειροκριτικά, ἐπανειλημμένως ποιοῦνται μνεῖαν πορνῶν⁷, περὶ τοῦ Μιχαὴλ λέγεται ὅτι ἐκ βάθρων ἤγειρεν ἴδρυμα μετανοίας⁸, κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἐν Σπάρτῃ ἀναφέρονται γυναῖκες μαχλῶσαι καὶ μαινάδες⁹, κατὰ δὲ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς βεβαιοῖ ὅτι «πολύ τι κατὰ τὴν πόλιν (=Κωνσταντινουπόλιν) πλῆθος τῶν ἐταιριζουσῶν ἐπικέχυται γυναικῶν», ὁμιλῶν συγχρόνως περὶ «πολλοῦ ἔσμου τῶν ἐπὶ τοῦ τέγους γυναικῶν»¹⁰ καὶ ψέγων σύγχρονόν του ἀσκητὴν τινα Ἡλίαν

1. Προκόπιου, Περὶ κτισμάτων 1 κεφ. 200 (Dindorf). Τοῦ αὐτοῦ, Ἀνέκδοτα, 17,6 (Haury). Κ. Σάθθα, Δοκίμιον τινέ τινε', Τὰ Μετανοίας ἔκειντο εἰς τὴν Χρυσοκέραμον τὸ σημερινὸν Τσεγκέλ-κιοῖ, κατὰ σημεῖωμα δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Καραθεοδωρῆ πρὸς τὸν Β. Μυστακίδην εἰς τὸ σημερινὸν Βεηλέρμπεη, ἐνθα εὐρέθησαν καὶ ὕδρια με ὀνόματα Μαρία καὶ Θεοδώρα με τὴν προσθήκην ἄσχημος, ἐπιθέτου προσαρμοζομένου, κατὰ Καραθεοδωρῆν, εἰς μετανοούσας. I. Μηλιοπούλου, Ἡ Χρυσοκέραμος ΕΕΒΣ, 4,210.

2. Β. τὴν ἀνωτέρω Νεαράν, 1,234 καὶ P. Du four, Histoire de la prostitution, 3,23.

3. Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 70,2 (Gelzer).

4. Μόσχου, Λειωνάριον, PG, 87²,2861,2900.

5. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Χριστοφόρου (Anal.Boll., 1,131,17).

6. PG, 111,653.

7. Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ., κεφ. 68,128,43,20,79,20. Drexl, Anonymes Traumbuch des c. Paris, gr. 2511, στίχ. 220,371 (Λαογρ., 8,363,371) ὄνειροκρ. Ψευδοδανιήλ, στίχ. 304 ἐκδοτ. Stoop Revue de philologie, de litt. et d'histoire, 33 (1909).

8. Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία, 59,27 (ἐκδ. Κ. Σάθθα).

9. Σπ. Λάμπρου, Ὁ βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε (NE, 3,194,25).

10. Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογρ., 59,27,29. Ps.sc.m., 2,125.

ὅστις ἐγνώριζεν «ὀπόσα ἐν τῇ πόλει χαμαιτυπεῖα καὶ πόσαι μὲν τῶν ἑταιριζουσῶν γυναικῶν ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἡσκήκασι, πόσαι δὲ οὐκ ἀκριβῶς τῷ πράγματι ἤρμωσαν... ἐποιεῖτο δὲ καὶ κατάλογον ὀπόσαι μὲν εἰς προὔπτον στρατεύονται, ὀπόσαι δὲ λοχίζουσι καὶ κεκρύφεται». Καὶ ὁ Βουλγαρίας δὲ Θεοφύλακτος ὁμιλεῖ (PG, 123, 805) περὶ συγχρόνων του πορνείων «μνημεῖα κακίας» ταῦτα ἀποκαλῶν.

Πορνοβοσκεία καὶ πορνοβοσκούς κατὰ τοὺς χρόνους του ἀναφέρει ὁ Θ. Βαλασαμών¹, κατὰ τὴν αὐτὸν δὲ αἰῶνα ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, περιγράφων τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, ὁμιλεῖ περὶ πορνῶν «αἷς μόναις ἀνέλαμπε κάλλος ἱματισμοῦ»². Ὁ Νικήτας Χωνιάτης μετὰ ταῦτα μνειάν ποιεῖται «χοροῦ ἑταιρίδων» μεθ' ὧν διεσκεδάζεν ὁ Ἄνδρόνικος Κομνηνός³ καὶ πορνικῶν δὲ γυναιῶν ἀσημονούντων ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁴. Καὶ ὁ Νικηφόρος δὲ Γρηγοράς ἀναφέρει ἐπὶ τῶν χρόνων του αὐλητρίδας καὶ ὄρχηστρίδας πινούσας ἐν τοῖς χαμαιτυπείοις καὶ περὶ τῶν ἐν χαμαιτυπείοις ἀναστρεφομένων⁵, Νεαρὰ δ' Ἄνδρονίκου τοῦ Γέροντος ὁμιλεῖ διὰ γύναια φαῦλα μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πίνοντα μετὰ τῶν ἑραστῶν ἐν καπηλείοις⁶. Εἶδομεν δ' ἀνωτέρω ὅτι διάταγμα τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης τοῦ 1369 ἀπηγόρευε νὰ ἀνοίγεται πορνεῖον εἰς οἰονδήποτε μέρος τοῦ Χάνδακος. Καὶ ὁ μεμψίμοιρος δὲ Ἰωσήφ Βρυέννιος κατὰ τοὺς περὶ τὴν ἄλωσιν χρόνους παραπονεῖται ὅτι «αἱ παρθένοι ὑπὲρ τὰς πόρνas ἀναίσχυντοι»⁷.

Τέλος, πλὴν τῆς συχνῆς μνειίας πορνῶν καὶ πορνείων ἐν Κρήτῃ παρὰ Σαχλίκη, καὶ κατὰ τὸ 1438 ἐν Κρήτῃ ἀναφέρεται μοιχαλῖς «τοσοῦτον ἀναίσχυντος ὡς δημόσιον προκεῖσθαι τῆς ἀσωτίας ὑπέκκαυμα» καὶ ὅτι συμφέρει «ἐκβληθῆναι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πορνείου, ἐὰν ἐθελήσῃ ἄνδρα λαβεῖν»⁸.

Εἶπομεν ὅτι ἐλευθερίων ἡθῶν γυναικας συνήντα τις εἰς μεγάλας πόλεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὰ ναυτικὰ αὐτοῦ κέντρα· ἀλλὰ καὶ κάπου ἄλλοῦ ἡδύνατό τις νὰ συναντήσῃ τὰ γύναια ταῦτα, εἰς τὰ στρατόπεδα. Ἐκεῖ αἱ πόρ-

1. Θ. Βαλασαμώνος, Εἰς τὸν πρ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμ. συνόδου (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,505).

2. Tafel, Eustathii opusc., 298,25.

3. Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 416,22.

4. Νικήτα Χωνιάτου, Ἐνθ' ἀν. 759,11.

5. Νικηφόρου Γρηγορά, Ἱστορ., 1,447,8' 2,884,2.

6. JGR, 3,631.

7. Ἰωσήφ Βρυέννιου, Τίνες αἰτίαι τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν (τόμ. 3,122, ἐκδ. Εὐγ. Βουλγάρως).

8. Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, 2,244. Κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους τῆς Κύπρου (MB, 6,541) αἱ θυμελικαὶ ἢ πόρνοι καλῶς συνάπτονται νομίμως, ὡς δ' ἂν βούλωνται καὶ χωρὶς βασιλικῆς κελεύσεως ὡς αὐτεξούσαι οὐσαι.

ναί ἦσαν δύο εἰδῶν ἢ κατ' ἐπάγγελμα ἢ τέως αἰχμαλῶτοι μετὰ τῶν στραιω-
τῶν συμφυρόμεναι.

Τὸ πρῶγμα φυσικά, διὰ τε τὴν πειθαρχίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ
στρατεύματος καὶ τὴν νίκην ἦτο σπουδαιότατον, διὰ τοῦτο καὶ ἰδιαιτέρως τὸ
ἐπρόσεξαν οἱ συγγραφεῖς τῶν στρατιωτικῶν συγγραμμάτων, οἵτινες συνίστων
εἰς τὸν στρατηγὸν «πάντων μάλιστα τὴν πορνείαν ἐξορίζειν τοῦ στρατεύμα-
τος», ἦτις εἶναι ὀλέθριον καὶ μάλιστα «ἐν αἰχμαλωτίσι γυναίξιν γινομένην»
μιας γὰρ γυναικὸς αἰχμαλώτου πορνεία ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν νενικηκό-
των μικροῦ διέφθειρεν»¹.

Ὁ μέλλων νὰ προσέλθῃ εἰς κοινὴν γυναῖκα ὄφειλε νὰ ἔχῃ πρόχειρον
καὶ νὰ προκαταβάλῃ τὸ χ ἄ ρ α γ μ α, τὸ τῶν ἀρχαίων μ ἰ σ θ ω μ α ἢ τὴν
ἐ μ π ο λ ῆ ν, ἄλλως δὲν ἐγίνετο δεκτός· παραδείγματα ἐν τούτοις τῆς ἐπι-
πιστώσει ἐρωτικῆς συνουσίας θὰ ὑπῆρχον, μανθάνομεν μάλιστα ἐκ τῶν κει-
μένων ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πόρνη, θέλουσα νὰ ἐνοχοποιήσῃ φοιτητὴν, προσ-
ῆλθεν, ἐν ᾧ οὗτος συνεζήτει μετ' ἄλλων, «ζητοῦσα τὸν μισθόν»².

Ἡ ἀμοιβὴ ἢ διδομένη εἰς τὴν πάνδημον γυναῖκα ἐποικίλλε κατὰ αἰῶ-
νας, πάντως ὅμως διὰ τὰς τῶν δημοσίων πορνείων καὶ τῶν οἴκων τῶν προ-
αγωγῶν τροφίμους αὕτη δὲν ἦτο μεγάλη. Συχνὰ γίνεται λόγος περὶ ὀλίγων
ὀβολῶν³, περὶ βραχέος ἀναλώματος⁴, περὶ ἑνὸς τριωβόλου⁵, περὶ ὀλίγων
φολλερῶν ἢ ὀβολῶν⁶ καὶ τὸ πολὺ περὶ ἑνὸς δηναρίου⁷ καταβαλλομένου⁸.
Ἴσως δὲ καὶ εἰς τὴν ἀθλιότητα τοῦ βίου τῶν γυναικῶν τούτων ν' ἀναφέρεται
τὸ λεγόμενον περὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λακατηνοῦ ὅτι, ὅταν κατὰ Τετάρτην καὶ
Παρασκευὴν ἐξήρχετο εἰς μ ε τ α σ τ α σ ῖ μ α τ α, ἐκδρομὰς δῆλα δῆ, συν-
είδιζε νὰ δωρίζῃ εἰς ἑκάστην πόρνην δύο ἀργυρᾶ μιλιάρησια⁹.

1. Λέοντος, Τακτικά, 20,148,213 (PG, 107,1052,1072). Περὶ παρομοίων μέ-
τρων λαμβανομένων ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ στρατεύματι, βλ. E. D u r o u y, La prostitu-
tion dans l'antiquité, 126.

2. Χρυσόστομος, PG, 61,495.

3. Γρηγόριος Νύσσης, PG, 46,904.

4. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐπη ἠθικά, PG, 37,885.

5. Ἀρτεμίδωρου, ὄνειροκρ., 1,78. Γρηγορίου Θεολόγου,
Ἐπη ἠθικά, PG, 37,885.

6. Προκοπίου, Ἀνέκδοτα, 17,5.

7. Γρηγόριος Θεολόγος, PG, 37,886. Λεοντίου Νεαπέ-
λεως, Βίος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 70,3 (Gelzer).

8. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου Τύρου, στίχ. 725 (CG, 272).

9. Ὁ δόσιος Ἀβραάμιος, ἀμείβων τὸν πανδοχεᾶ, τοῦ δίδει ἐν νόμισμα «δειπνον
τε παραθεῖναι καὶ τὴν κόρην ἐπὶ τὸ δειπνον ἐξαγαγεῖν». Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ
δοσίου Ἀβραμίου (PG, 115,69). Τὰ ἑκατὸν ὀλοκότινα τὰ ὅποια ὁ Συμεὼν ἦτο πρό-
θυμος νὰ δώσῃ ὡς ἀμοιβήν, εἶναι βέβαια φανταστικά. Λεοντίου Νεαπέ-
λεως, Βίος Συμεῶν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (PG, 93,1725).

10. Οἱ Συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 430,15.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ μικρὰ αὕτη ἀμοιβὴ ὑπὸ φαύλων ἐπισκεπτῶν ἐνίστε δὲν κατεβάλλετο, διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐζητεῖτο αὕτη, διὰ τὸ ἀσφαλές¹.

Ἐντεῦθεν ἐννοεῖ τις ὅτι ἡ δίαιτα καὶ ἐνδυμασία καὶ ὁ καθ' ὄλου βίος τῶν ἑταιριδῶν ἦσαν φαῦλα καὶ ἐλεεινά, οὕτω δὲ καὶ περιγράφονται. Ἐν ταῖς Νεαραῖς λ.χ. τοῦ Ἰουστινιανοῦ (Νεαρ. 14) κατηγοροῦνται οἱ πορνοβοσκοὶ «ἔχειν καθειργμένας ἐν ταῖς ἑαυτῶν καταγωγαῖς καὶ τροφῆς αὐταῖς ἐλεεινῆς μεταδίδοναι καὶ ἐσθήματος», ὁ Μαλάλας ὁμιλεῖ² διὰ «πάνυ πενιχρὰς πόρνας», ὁ δὲ Μιχαὴλ Ψελλὸς³ περὶ γυναικὸς «ἤτις μισθὸν τῆς ὥρας ἐλάμβανε καὶ φαύλως ἔζη» καὶ ὁ Στέφανος Σαχλίκης περὶ πόρνης ἣ ἦτο ἀξυπόλυτη καὶ ἐφόρει παλαιογούνελλον⁴.

Καὶ δὲν ἀρνούμεθα μὲν ὅτι καὶ μεγαλυτέρα ἀμοιβὴ ἐνίστε παρείχετο εἰς τὰς ὠραιότερας καὶ κομψότερας ὡς λ.χ. ἐνὸς νομίσματος, καὶ ὅτι κέρδος ἡμερήσιον τριῶν νομισμάτων ἠδύνατο ν' ἀποκομίση ἡ πόρνη⁵ καὶ ὅτι, πλὴν τῶν σκηνικῶν, ἀναφέρονται καὶ ἑταῖραι δυνάμεναι ἀπὸ τῶν κερδῶν των νῦν συντηρῶσι καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων ὡς ἡ Μαργαριτῶ καὶ ἡ Πανσέμνη⁶ καὶ ἄλλαι ἀκολούθους ἔχουσαι δούλους ἢ ἔλευθέρους⁷, καὶ ἄλλαι πόρναι ἔχουσαι πολλὰς ἐσθήτας καὶ χρυσὸν καὶ ἀργυρώματα⁸, ταῦτα ὅμως θεωρητέα ὡς ἔξαιρέσεις τοῦ κανόνος.

Σημαντικὴν ἀμοιβὴν ἐλάμβανεν ἡ κόρη, ὅταν διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῷ σεμνείῳ ἔλυε τὴν παρθενικὴν ζώνην, ὡς συχνὰ συνέβαινε μὲ τὰς αἰχμαλώτους. Τότε οἱ γυναικοθήραι, τὴν παρουσίαν τοιαύτης γυναικὸς πληροφοροῦμενοι, προσήρχοντο εἰς τὸν προαγωγὸν πρόθυμοι νὰ καταβάλωσιν ὅ,τι ἐκεῖνος ἐξήτει. Ἡ διὰ τὸν πρῶτον τότε ἐπισκέπτῃν ὀριζομένη ἀμοιβὴ ἦτο σημαντικὴ, ἐλαττωμένη διὰ τὸν δεύτερον καὶ ἔτι περισσότερον διὰ τὸν τρίτον πελάτην, ἕως ὅτου πλεον κατέλθη εἰς τὸ τῆς κοινῆς ἀμοιβῆς ἐπίπεδον⁹.

1. Σ α χ λ ί κ η, Ἀφηγήσεις παράξενος, στίχ. 718,811 (Παπαδημητρίου).

2. Μ α λ ά λ α, Χρονογρ., 345,20.

3. Μ ι χ α ή λ Ψ ε λ λ ο υ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (MB, 5,26).

4. Σ τ ε φ. Σ α χ λ ί κ η, Γραφαὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι ἔτι καὶ ἀφηγήσεις, στίχ. 507 (CG, 97).

5. Π α λ λ α δ ί ο υ Ἐ λ ε ν ο υ π ό λ ε ω ς, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία, PG, 1251,1252. F. N a u, Histoire de Taïs (Anal. du Musée Guimet, 30,90). Γ ε ω ρ γ ί ο υ Μ ο ν α χ ο υ, Χρονικόν, 2,479,16 (De Boor). Νεανίσκος τις Μαγιστριανός, ἐπιθυμῶν νὰ σώσῃ πόρνην ἀπὸ τοῦ βορβόρου, προσφέρει εἰς τὸν τρέφοντα ταύτην πέντε νομίσματα, ἵνα δῆθεν συγκοιμηθῇ μετ' αὐτῆς. Π α λ λ α δ ί ο υ Ἐ λ ε ν ο υ π ό λ ε ω ς, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία, PG, 34,1251.

6. Acta SS. τοῦ Ἰουνίου, τόμ. 2,272,E.

7. Σύνοψις Y, 1,11 (JGR, 5,628).

8. Σ υ μ ε ω ν ο ς Μ ε τ α φ ρ ά σ τ ο υ, Βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραμίου, PG, 115,76.

9. Διὰ τὴν Ταροσίαν, ὡς λέγει ὁ ποιητής, ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον, ἐζητήθη παρὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐπισκέπτου ἡμίσεια λίτρα χρυσοῦ, παρὰ δὲ τοῦ δευτέρου καὶ

Καὶ ἐν ᾧ ἦτο κανὼν ν' ἀμείβωνται αἱ μιμάδες, τινὲς ἐν τούτοις αὐτῶν, εἰς τὰ ἄκρα τὴν πορνείαν καὶ μαχλοσύνην ὠδοῦσαι, ἐδέχοντο δωρεὰν τοὺς προσερχομένους, ὡς ἐπὶ παραδείγματι Μαρία ἡ Αἰγυπτία¹, δὲν ἦσαν δὲ σπάνια καὶ ἐκείναι, αἵτινες, εἰς τοὺς ἔραστὰς χαριζόμεναι, ἐκ τῶν ἰδίων κερδῶν τοῖς παρεῖχον ποσά².

Αἱ μὴ φαῦλαι ἐν τούτοις τῶν ἑταιρῶν εἶχον, ὡς οἱ συγγραφεῖς λέγουσι, τὴν «χρυσομανῆ σπατάλην», ἣτις οὐχὶ σπανίως ἐπεβάρυνε τοὺς φίλους καὶ ἔραστὰς ὑποχρεομένους νὰ προσφέρωσι πλούσια δῶρα, ὄρμους, ζῶνας καὶ τὰ τοιαῦτα³.

Καὶ εἶχον ποικίλα μέσα αἱ πάνδημοι γυναῖκες, ἵνα ταῦτα ἀποσπάσωσιν ἄλλοτε ἐγκατέλειπον τὸν ἔραστὴν ἀπονεύουσαι πρὸς ἕτερον περισσότερα δίδοντα⁴, ἄλλοτε ἐπεδείκνυον τὰ τῶν ἄλλων δῶρα καὶ ὠμίλου περὶ πεμφθέντων εἰς αὐτὰς χρημάτων ὑπὸ τῶν θαυμαστῶν καὶ ἄλλοτε διηρέθιζον τοὺς ἀντραστὰς πρὸς γενναιοδωρίαν τὴν ἀμιλλαν αὐτῶν προκαλοῦσαι⁵.

Καὶ ἐννοεῖται ὅτι πᾶν τὸ εἰς πόρνην τότε διδόμενον δὲν ἐπεστρέφετο, θεωρούμενον κτῆμα αὐτῆς. Οὔτε ὁ πορνοβοσκὸς εἶχε δικαίωμα ν' ἀπαιτήσῃ τὰ φορέματα καὶ ὑποδήματα, ἅτινα τῆς εἶχε δωρήσει, ἵνα εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν βίον τὴν προσελκύσῃ, οὔτε ὁ ἔραστὴς τὰ εἰς αὐτὴν δωρηθέντα ἢ ἐξοδευθέντα⁶. Εἰς τὴν Κύπρον μάλιστα, κατὰ τὰς Ἀσίζας, ἐφηροῦζοντο καὶ σκληρὰ

τρίτου τὸ ἐν τέταρτον τῆς λίτρας. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύσου, στίχ. 725. Πβ. καὶ E. D u r o u y, La prostitution dans l'antiquité, 127. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἔδιδον *mediam libram* καὶ *singulos solidos*. P. D u f o u r, Histoire de la prostitution, 3,322,324.

1, Migne, PG, 87⁸,3712.

2. Κ λ ῆ μ ε ν τ ο ς, Παιδαγ., βιβλ. 3, κεφ. 4 (253,23 ἐξ. Stählin). Σ α χ λ ῖ κ η, Ἀφήγησις παράξενος, στίχ. 891 (Παπαδημητρίου).

3. Δ ι β α ν ῖ ο υ, Φιλάργγρος ἔρασθεις ἑταίρας 35 (τόμ. 7,63, Förster). Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ο ς, PG, 56,629⁶⁰,213⁶¹,553. Ὁ Ἀ ρ ῖ σ τ α ῖ ν ε τ ο ς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του (1,23) γράφει· «ἐμὲ κατηνάλωσεν ἄπληστος ἑταίρα».

4. Κατὰ τὸν Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ο ν (PG, 61,730) «πόρνη ἐστὶ ἢ μετὰ κολακείας ληστεύουσα τοὺς ἀνθρώπους». Κατὰ τὸν Ἀ λ ῆ ξ ῖ ο ν Κο μ ν η ν ὄ ν (ποίημα παραιναιτικόν, στίχ. 407) αἱ πόρναι, ἐφ' ὅσον δι' αὐτὰς ἐξοδευοῦν οἱ ἔρασταί, προσεποιούντο ὅτι τοὺς ἀγαποῦν, ὅταν δὲ δὲν εἶχον οὔτοι νὰ ἐξοδευσωσιν, ὑπεκρίνοντο ὅτι δὲν τοὺς γνωρίζουν. Πβ. καὶ Γ ρ η γ ὀ ρ ῖ ο ν Θε ο λ ὀ γ ο ν, PG, 37,1578 καὶ τὸν Ἀ ρ ῖ σ τ α ῖ ν ε τ ο ν, Ἔνθ' ἀν. παραπονούμενον ὅτι προεκρίνοντο αὐτοῦ οἱ πλείονα δῶρα προσφέροντες ἀντρασταί καὶ μετὰ παραπόνου προσθέτοντα «ἴστε που πάντες ὅτι ἀνάγγυρον οὐδὲν ταῖς ἑταίραις ἐστὶ πιθανόν!

5. Δ ι β α ν ῖ ο υ, Λαῖς ἔραστὰς πολλοὺς ἐπισπωμένη τῷ κάλλει 25,4 (τόμ. 6,471, Förster). Διὰ τὴν συμπεριφορὰν τῶν αὐτῆν αἱ ἑταῖραι προσφῶς παραβάλλονται ὑπὸ τοῦ Ἀ ρ τ ε μ ῖ δ ῶ ρ ο υ (Ὀνειρογρ., 1,64³,16) πρὸς ξύστρας καὶ θάλασσαν καὶ λάρους.

6. Πανδέκται, 12,5,4,3³⁹,5,5. Πρόχειρον ἠΰξημενον, 39,97. Σύνοψις Δ, 30,9 (JGR, 5,246).

μέτρα κατὰ τοῦ ἐπιμένοντος νὰ ζητῆ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν εἰς πόρνην δωρηθέντων. Ὡφείλε δὴλα δὴ οὗτος, ἵνα λάβῃ, ὅ,τι εὐρίσκετο εἰς τὸν οἶκον τῆς ἑταιρίδος, νὰ εἰσδεχθῆ ἔκ τῶν ὀπισθεν τὸ ὑπὸ τοῦ Σαρακηνοῦ κρατούμενον ξύλινον πόσθης ὁμοίωμα, καὶ δὴ τσαάκις, ὁσαάκις ἐβεβαίου ἐκείνη ὅτι συνκοιμήθη μετ' αὐτοῦ¹.

Ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, αἱ πόρναι ἐν Ἀθήναις κατέβαλλον εἰδικὸν φόρον, τὸ πορνηκὸν τέλος, εἰδικοί δὲ πορνοτελῶναι, ἵνα μὴ μένωσιν ἀφορολόγητοι αἱ πορνεύμεναι, κατήρτιζον κατάλογον αὐτῶν. Ἐπ' ἴσης γνωρίζομεν ὅτι παρὰ Ῥωμαίοις ὑπῆρχε τὸ *vectigal lenocinii* ἢ *meretricium* εἰσαχθὲν ὑπὸ Καλιγούλα καὶ ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἡ πόρνη ἐπλήρωνεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὡς φόρον «*quantum uno concubitu mereret*», ὅσα δὴλα δὴ χρήματα ἐλάμβανεν, ἵνα ἀπαξ μετὰ πελάτου συνουρεθῆ².

Τοῦ ἐθίμου τούτου συνέχειαν εὐρίσκομεν καὶ καθ' ὠρισμένας περιόδους τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Οὕτως ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπιβαλὼν φορολογίαν τὸν Χρυσάργυρον «οὐδὲ δυστυχεῖς ἑταίρας ἔξω εἶασε τῆς εἰσφορᾶς»³. Τὸν φόρον τοῦτον, καταργηθέντα ὑπὸ Θεοδοσίου καὶ Βαλεντιανοῦ⁴, εὐρίσκομεν ὑπάρχοντα καὶ πρὸ τοῦ Λέοντος (467—467) ὑφ' οὗ ἀπηγορεύθη νὰ πορνοβοσκῆ τις καὶ νὰ εἰσέρχεται ἐκ τῆς ἑταιρικῆς ἐργασίας πόρος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον⁵, τὸν κατήργησε δὲ ὁ Ἀναστάσιος λυπούμενος γυναικας αἵτινες «ὄνιον ἐποιοῦντο τὴν τοῦ σώματος ὕβριν καὶ τοῦ μὴ σωφρονεῖν μισθὸν κατέβαλλον»⁶.

Ὅτι αἱ ἐν τοῖς σεμνεῖσι ζῶσαι γυναῖκες ἀπογοητευμέναι ἀπὸ βίον, τὸν ὁποῖον καὶ ἄκουσαι πολλακίς ἠκολούθησαν ἐξήτουν εὐκαιρίαν ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς ρυπαρᾶς ἐργασίας καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν σὺν νόμων εἰς ὠρισμένας περιστάσεις εἰς αὐτὰς παρεχομένης προστασίας, εὐλογοῦσαι τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν προνοοῦντας βασιλεῖς.

1. Ἀσίζαι (MB, 6,162,163).

2. Βλ. καὶ P. D u f o u r, Histoire de la prostitution, 3,146,147.

3. Ζ ω σ ί μ ο υ, Ἱστορ., 104,8. Κ ε δ ρ η ν ο ὕ, Σύνοψις Ἱστορ., 1,627,1. Κατὰ τὸν Ζώσιμον, ἐνθ' ἀν. «τότε καὶ πατέρες ἐπὶ πορνείου θυγατέρας ἐστήσαντο ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύρου τοῖς τοῦ χρυσαργύρου πράκτορες εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι».

4. E. D u p o u y, Ἐνθ' ἀν., 143. P. D u f o u r, Ἐνθ' ἀν., 152,169.

5. Κώδιξ, 11,41,7. Σύνοψις II, 22,2 (JGR, 5,554). Κ. Σ ά θ α, Δοκίμιον τלב', τλγ'. Ἡ ἐπὶ Λέοντος διάταξις κεῖται ἐν τοῖς Βασιλικαῖς, ἐξ ἀντιγραφῆς πιθανῶς τῆς παλαιότερας νομοθεσίας.

6. Π ρ ο κ ο π ί ο υ Γ ά ζ η ς, Πανηγυρικὸς εἰς Ἀναστάσιον, PG, 87^b,2813. Κ ε δ ρ η ν ο ὕ, Σύνοψις Ἱστορ., 627,12. E ὕ α γ ρ ί ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 3,39. Ο P. D u f o u r, Histoire de la prostitution, 3,157, λέγει ὅτι καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρχεν ὁ φόρος οὗτος, χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν συντήρησιν τῶν Μετανοίας. Πβ. καὶ T h. N ö l d e k e, Die Aufhebung des Chrysargyrus durch Anastasius, B.Z., 14,135 ἐξ.

Δὲν ἐφρόντιζε δὲ μόνον τὸ κράτος διὰ τὰς ἀποκλήρους αὐτάς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἰδιῶται. Αὐτὴ ἡ Θεοδώρα ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ σύζυγος, γνωρίζουσα τὰς ταπεινώσεις καὶ ἀθλιότητας ἑνὸς τοιούτου βίου, ἐφρόντισεν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἄφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξαγοράσῃ παρὰ τῶν πορνοβοσκῶν πολλὰς ἁμαρτωλὰς καὶ φορέματα καὶ νόμισμα ἕν εἰς ἑκάστην δώσασα νὰ τὰς ἀπελευθερώσῃ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας¹, ἄφ' ἑτέρου δὲ νὰ περισυλλέξῃ καὶ εἰς ἴδιον εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀκτὴν νὰ ἐγκαταστήσῃ οἰκοδόμημα, τὰ Μετανοίας, ὑπερπεντακοσίας τῶν ἐν τῇ βασιλίδι διαβιουσῶν ἑταιρῶν, ἵνα εἰς τὸν κόσμιον αὐτὰς ἐπαναφέρῃ βίον².

Οὐ μόνον δ' ἡ Θεοδώρα, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισεν ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν πλασμάτων καὶ διὰ τῆς νομοθεσίας του καὶ διὰ χρηματικῆς ὑποστηρίξεως. Ὁ ἱστορικὸς μάλιστα Ἀγαθίας, ψέγων τὴν τοιαύτην τοῦ βασιλέως μέριμναν, λέγει «εἰς δὲ γυναῖκας ἀκόσμους ὡς πολλὰ... τὰ στρατιωτικὰ ἐσκεδάννυτο χρήματα»³.

Οἶκον μετανοίας, ἴδρυσεν καὶ Μιχαὴλ ὁ Δ', ὅστις ἐκάλεσε τὰς βουλομένας τῶν πορνῶν νὰ ἀσπασθῶσι τὸν μοναχικὸν βίον καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἴδρυσθὲν ἀσκητήριον, ὅπου ἄφθονα τῆς ζωῆς τὰ μέσα ταῖς ὑπισχεῖτο. Ὅντως δέ, κατὰ μάρτυρα τὸν Μιχαὴλ Ψελλόν⁴, «πολὺς ἐντεῦθεν ἔσμος τῶν ἐπὶ τοῦ τέλους ἐκεῖθεν συνέρρευεν ὁμοῦ τε τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον μεταβαλοῦσαι».

Καὶ ἄλλως ὅμως ἐπήρχετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ λύτρωσις· πολλοὶ δῆλα δὴ, συμπαθοῦντες τὰς ἁμαρτωλὰς ἢ λαμβάνοντες πρόνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν, βία εἰς τὰ πορνεία εἰσαχθειῶν, οὐ μόνον δὲν τὰς ἠνώχλουν, παρθένους οὐσας, ἀλλὰ τὰς ἀπηλευθέρουν τὴν τιμὴν τῆς ἐξαγορᾶς καταβάλλοντες⁵ ἢ καὶ, ἀποσπῶντες αὐτὰς τῆς ἁμαρτωλῆς ζωῆς, τὰς καθίστων νομίμους αὐτῶν συζύγους.

Ἄλλοι πάλιν διηυκόλυνον τὴν φυγὴν τῶν τοιούτων γυναικῶν μὲ τὸ ἴδια φορέματα αὐτὰς ἐνδύοντες, αὐτοὶ δὲ προσωρινῶς ἐν τῷ κελίῳ ἐκείνων παραμένοντες⁶.

Εἰς τὰ Βυζαντινὰ ὅμως χαμαιτυπεῖα συνέβαινε καὶ ἄτι ἄλλο πολὺ συγκινητικόν, περὶ τοῦ ὁποίου μᾶς πληροφοροῦσι τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα.

1. Μ α λ ά λ α, Χρονογρ., 440,14 ἐξ.

2. Κα τ ά τ ό ν Π ρ ο κ ό π ι ο ν, Ἀνέκδοτα, 17,6 αἱ ἁμαρτωλαὶ ἀκουσαὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰ Μετανοίας «ὧν δὴ τινας ἐρρίπτουν αὐτὰς ἄφ' ὑψηλοῦ νύκτωρ, ταύτη τε τῆς ἀκουσίου βουλῆς ἀπηλλάσσοντο».

3. Ἀ γ α θ ί ο υ, Ἱστορ., 307,17,21. Βλ. περὶ τοῦ θέματος καὶ τὸ Α' τεῦχος τοῦ παρόντος τόμου, 174 ἐξ.

4. Μ ι χ α ἦ λ Ψ ε λ λ ο ῦ, Χρονογραφία, 59,27 (ἐκδ. Σάφα).

5. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου, στίχ. 550 (CG, 266). P. D u f o u r, Histoire de la prostitution, 166.

6. Π α λ λ α δ ί ο υ Ἐ λ ε ν ο υ π ό λ ε ω ς, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία, PG, 34,1252. Γ ε ω ρ γ ί ο υ Μ ο ν α χ ο ῦ, Χρονικόν, 2,480,4 ἐξ. (De Boor.).

Σώφρονες δὴλα δὴ καὶ καλοὶ Χριστιανοὶ ἐπλήρωνον τὰς πόρνas, ἵνα μὴ πορνεύωσιν¹, ἄλλοι δέ, μοναχοὶ ἢ ὅσοι ἄνδρες, οἰκτεῖροντες τὰ ἐκπεσόντα πλάσματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπαναφέρωσιν αὐτὰ εἰς τὴν εὐθειαν ὁδόν, ἣ τὰ ἐδίδασκον εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ πανδοχείου ὅπου ὁδοιποροῦντες κατέλυν, ἣ καί, εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν μεταβαίνοντες, τὰ ἐδίδασκον², μιμούμενοι τὸν Κύριον, ὅστις καὶ τὴν πόρνην οὐκ ἀπόσωτο ἢ, μεταμφιεγνύμενοι, προσήρχοντο εἰς τὰ ὑποπτα κέντρα καί, τοὺς πελάτας προσποιούμενοι καὶ ἄδραν ὑπὲρ τῶν κορῶν ἀμοιβὴν καταβάλλοντες, ἐνεκλείοντο μετ' αὐτῶν εἰς τὸν ἀπόκρυφον οἶκον ἔκει ὅμως, ἀντὶ νὰ παραδοθῶσιν εἰς Ἀφροδισιακὰ ὄργια, τὴν ιδιότητα αὐτῶν ἀποκαλύπτοντες, ἤρχιζον τὴν διδασκαλίαν των τὴν πρὸς μετάνοιαν ἄγουσαν, ἣτις καὶ ἀπέβαινε τόσον καρποφόρος, ὥστε πολλάκις ὁ ὡς στρατιώτης εἰσελθὼν καὶ εἰς τὰς ἀγκάλας του κρατῶν τὴν κόρην, κατόπιν ἐξερχόμενος νὰ τὴν ὀδηγῆ ἀπὸ τῆς χειρὸς τεταπεινωμένην καὶ χαμαὶ βλέπουσαν καὶ νὰ τὴν εἰσάγῃ εἰς μοναστήριον γυναικεῖον, ὅπου καὶ μετὰ μακρὸν καὶ σώφρονα βίον ὡς ὁσία κατέλυε τὸν βίον³. Τέλος ὅσοι ἄνδρες, νοθετοῦντες τὰ πρὸς σκανδαλισμὸν ὑπὸ φαύλων πρὸς αὐτοὺς πεμπόμενα γύναια, τὰ ἐπανάφερον μετανοοῦντα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ εἰσῆγον εἰς μοναστήρια, ὅπου καὶ εὐσεβῆ διῆγον βίον⁴. Ἄς προσθέσωμεν ὅτι ἀναφέρονται καὶ πορνικαὶ γυναῖκες μετανοήσασαι, αἵτινες ἐν τῷ καπηλείῳ των ἐδέχοντο σεμνῶς πλεον τοὺς πελάτας των⁵ καὶ ὅτι σεμναὶ δέσποιναί, ὡς λ.χ. ἡ μήτηρ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, ἀνελάμβανον νὰ συντηρῶσι πανδήμους γυναῖκας, ὑπὸ τὸ ὄρον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν ἐνάμαρτον βίον.

Καί, ἂφ' οὗ περὶ πορνῶν ὁ λόγος, ἄς κλείσωμεν τὴν μελέτην ἡμῶν ἀναφέροντες τὰς σχετικὰς περὶ αὐτῶν προλήψεις τῶν Βυζαντινῶν, προλήψεις τόσον βαθθεῶς ἐρριζωμένας, ὥστε καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ ἐπικρατῶσιν αὐταί.

1. Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 70,1 ἐξ., 73,4 (Gelzer). Βλ. καὶ Revue de l'Orient Chrétien 5 (1900) 256.

2. Συνάγει τις πολλάκις πόρνas χάριν τοῦ ὑποθέσθαι αὐταῖς τὴ σωτηριώδη. Θ. Βαλαμῶν, Εἰς τὸν ποτ' κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 2,504). Συμεῶνος Μεταφράστου, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαρκιανοῦ (PG, 114,452,453). Περὶ διδασκαλίας πόρνης ὑπὸ μοναχῶν ἐν καπηλειῳ βλ. Μόσχου Λειμωνάριον, PG, 87^a, 2880. Περὶ τοῦ θέματος καθ' ὅλου βλέπε Anton Mayer, Der Heilige und die Dirne (Bayer. Blätter für das gymnasialschulwesen, 67,73 ἐξ).

3. Παλλὰδιου Ἐλενουπόλεως, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία (PG, 34,1251,1252), Βίος τοῦ ὁσίου Θεοδώρου. Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά 385.

4. Βίος τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ μοναχοῦ, PG, 114,1216,1220. Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, PG, 114,1256,1257,1260. Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 73,4 ἐξ., 87,15,88,23 (Gelzer).

5. Βίος τοῦ ὁσίου Θεοδώρου ἀρχιμανδριτοῦ Συκεῶν (Θ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά, 365).

Ἄφ' οὗ λοιπὸν εἴπωμεν ὅτι εἰς τοὺς ἀστρολογικοὺς κώδικας ὑπάρχει εἰδικὸν κεφάλαιον «περὶ τοῦ πότε πόρνη γένηται ἢ γεννηθῆῖσα»¹, προσθέτομεν ὅτι, κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρον, «αἱ πλαζόμεναι τῶν ἑταιρῶν λυσιτελέστεραι ὄναρ ὀφθεῖσαι», «τὸ καθ' ὕπνον ἰδεῖν πόρνην ἀγαθὸν» καὶ «πρὸς πᾶσαν ἐπιχειρήσιν ἔστιν ἀγαθὴ (ἢ πόρνη) καὶ γὰρ πρὸς τινων ἐργάσιμος λέγεται καὶ οὐδὲν ἀρνησαμένη παρέχει ἑαυτήν»².

Κατὰ τὸν Χρυσόστομον, οἱ σύγχρονοὶ του ἐπίστευον ὅτι, ἐὰν συνήντα τις πόρνην, τότε ἡ ἡμέρα θά ἦτο «δεξιὰ καὶ χρηστὴ καὶ πολλῆς ἐμπορίας γέμουσα»³, καὶ τοῦτο βέβαια, διότι ἡ ἐπὶ οἰκήματος προϊσταμένη ἐκέρδαινε καθ' ἑκάστην παντὶ τῷ προσερχομένῳ παρέχουσα ἑαυτήν.

Εἰς τὰνωτέρῳ ἄς προστεθῆ ὅτι, κατὰ τὸ Ὀνειροκριτικὸν τοῦ Ἀχμέτ, τοῦ Θ' μ.Χ. αἰῶνος, τὸ νὰ ἴδῃ τις καθ' ὕπνου ὅτι συνενερέθῃ μετὰ ἑταίρας ἐδήλου πλοῦτου αὔξησιν καὶ ἦτο προμήνυμα μελλούσης χαρᾶς⁴, κατ' ἄλλα δ' ὄνειροκριτικὰ «πόρνας ἰδεῖν καὶ μετ' αὐτῶν συνδυάσαι αἰφνίδιον ταραχὴν σημαίνει»⁵ ἢ «πόρνας θεωρῆσαι καὶ μετ' αὐτῶν διάγειν αἰφνιδίως κάματον σημαίνει»⁶ ἢ «μετὰ πόρνην κοιμᾶσθαι στενοχωρίαν δηλοῖ»⁷ ἢ «μετὰ πόρνης συνδυάσαι κέρδος καλὸν σημαίνει»⁸.

1. *Catalogus codicum astrologorum Græcorum*, 1,45· 5,1,11.

2. Ἀρτεμίδωρου, Ὀνειροκριτικά, 1,73,75,76,78. Πβ. καὶ τοῦ αὐτοῦ (4,9) «αὐτὴ μὲν καθ' ἑαυτὴν ἢ πόρνη ἀγαθὴ, τὸ δ' ἐργαστήριον αὐτῆς πονηρόν».

3. Χρυσόστομος, PG, 49,240.

4. Ἀχμέτ, Ὀνειροκρ., κεφ. ρκζ' 77,9,12 (Drexl).

5. Fr. Drexl, *Anonymes Traumbuch des c. Paris. Gr. 2511* (Λαογραφίας, τόμ. 8,369 στίχ. 334).

6. Fr. Drexl, *Das Traumbuch des Propheten Daniel nach dem cod. Vaticanus Palat.*, Gr. 319 BZ, 26,311,425.

7. Fr. Drexl, Ἐνθ' ἄν. 319, BZ, 26, στίχ. 372, σ. 309.

8. Fr. Drexl, Ἐνθ' ἄν. στίχ. 348, σ. 308.

ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Τ Ο Μ Ο Σ Β'

II

ΠΕΡΙ ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΦΟΡΕΜΑΤΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ ΕΠΙΠΛΑ ΚΑΙ ΣΚΕΥΗ
ΑΙ ΠΑΝΔΗΜΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Ο ΒΙΟΣ ΜΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1948